

TREFORT-KERT

Az ELTE Bölcsészettudományi Kar kulturális és közéleti magazinja

II. évfolyam 3. szám

Merre tart a felsőoktatás?

DEZSŐ TAMÁS VITAINDÍTÓJA

Szellemi feszültségben

TÖRÖK LÁSZLÓ

A régészeti világa

BESZÉLGETÉS SZABÓ MIKLÓSSAL

A kelták nyomában

200 éves
az egykori Fűvészkert

Ara: 490 Ft

ISSN 2060176

Mélyre ásni

A *Trefort-kert* idei 3. számának vezető cikke Karunk dékánjának fontos, vitaindító írása a kutatóegyetemekről. „Hosszú ideje meg nem hozott döntések, el nem fogadott koncepciók eredményeként a magyar felsőoktatás egyre gyorsuló ütemben szakad le Európa és a világ vezető egyetemi köreitől... A felsőoktatás globalizálódó világában ez komoly versenyhátrányt jelent.” írja Dezső Tamás összehasonlító statisztikák, felsőoktatási rangsorok és a folyamatosan romló hazai tapasztalatok gondos számbavételével és elemzésével. A kutatóegyetem ügye valamennyiünk ügye, akik Wilhelm von Humboldt (1767–1835) nyomán azt tartjuk az egyetem legfőbb feladatának, hogy „a tudományt a szó legmélyebb és legtágabb értelmében megmunkálja.”

FRANK TIBOR ['71]

egyetemi tanár, írószerkesztő

Ezt a nagy német humanista tudós és államférfi, Akadémiánk tiszteletbeli tagja írta 1809–10 körül, s az egyetemeknek valójában mindig is ez volt és maradt az igazi küldetése. Hogy nálunk az egyetemek legjobbjaiból is főiskolák lettek, az ellen itt az ideje felvenni a harcot, és a *Trefort-kert* szerkesztői örülnek, hogy e kulcsfontosságú vita éppen a mi dékánunk polemikus cikke nyomán megindul Karunkon és innen szerteágazva talán az ország többi nagy egyetemén is. Az alaphangot már megadta a polémiához Pálinkás József akadémikus, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, idei tanévnnyitó beszédében, s most az egyetemen a sor, hogy megkiséreljék visszanyerni lényegüket, a tudományt. Minden számunkban igyekszünk majd helyt adni oktatóink és diákjaink idevágó gondolatainak — a vita elindult, a hozzászólásokat várjuk.

Számunk középpontjában, mint mindig, valamelyik nagy hagyományú szakunk, intézetünk áll, ezúttal a régészet. Itt olyan munka folyik, amely mindig egy kicsit titokzatosnak, rejtélyesnek, kincskereső izgalommal telinek tűnik. Kitűnő régész-írónk, Móra Ferenc egyik legszebb, már halála után megjelent könyvében találóan jellemezte a régész munkáját, amikor ezt a címet választotta: *Utazás a föld alatti Magyarországon*. Régészeink hazai és külföldi feltáró útjaik során megannyi föld alatti utazást tesznek. Bemutatjuk őket, az ELTE Régészettudományi Intézetének vezető tudósait. Szabó Miklós professzor, akadémikus (Egyetemünk volt rektora, Régészettudományi Intézetünk megalapítója) a kelták európai tudósaként az ő világukba és nagyívű pályája kapcsán a régészet tudományának világába vezet. Raczky Pál intézetigazgató egyetemi tanár és Anders Alexandra tudományos munkatárs az autópályák nyomvonalán lehetővé vált régészeti kutatások teljes ivét rajzolja meg, az ásatástól a kiállításokig és a tudományos publikációkig. Borhy László professzor a római kori Pannóniában fekvő Brigetióban, azaz Komáromban végzett ásataasai eredményét teszi közzé. Bartosiewicz László egyetemi tanár a régészeti állattan, Czajlik

Zoltán tudományos főmunkatárs a légi régészet tudományába kalauzol bennünket. Török László akadémikus, az MTA Régészeti Intézetének kutatóprofesszora, az ELTE címzetes egyetemi tanáraként oktat az Egyiptológia Tanszéken. Az ókori Egyiptom, Szudán, Nubia tudósával kutatásairól beszélgetünk. Interjút készítettünk a muzsikus Sebő Ferenczel is, a régészet iránti szenvedélyes érdeklődéséről.

Egyetemünk hamarosan 375 éves lesz. Nem lehet elégszer elismételni, hogy 1635-ben, a töröktől ment Felvidéken, nyomorúságos időkben alapította a bölcs és előrelátó Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek. Ugyancsak igen korán — 1809-ben, 200 éve alapították az egyetemi botanikus kertet a mai Trefort-kert helyén. Magazinunk ebben a tanévben ismételten visszatér majd e két fontos, ünnepi évfordulóra — e számunkban folytatjuk a Kar történetének bemutatását.

Számunk felvonultatja immár jól ismert és közkedvelt kritikai rovatait, és az Anno-t. Vita rovatunkban a Trefort-kertben létrehozott büfé (kocsma?) híveit és kritikusait szólaltatjuk meg. Az itt üldögélő diákoknak folyvást öröm, a környező épületekben oktató tanároknak leginkább bosszúság e hely. De akárhogy is van, ez is a — Trefort-kert.

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara Magyarország meghatározó szellemi műhelye.

Kulturális közéletünk szereplőinek többsége régóta e kampusz falai közül kerül ki.

Íme közülük néhányan:

<p>•••</p> <p>TOLNAI Gábor • ECKHARDT Sándor • ÓNODI Eszter • HOVANYECZ László • TOLNAI Vilmos • LÁZÁR Ervin • ENGEL Pál • BAGDY Emóke • ÖRDÖGH Szilveszter • VÁCZY Péter • BIERNACZKY Szilárd • KELEVÉZ Ágnes • ALFÖLDI András • FERCH Magda • KÓSA László • SCHÖPFLIN Aladár • NÉMETHY Géza • SZINNYEI Ferenc • FEST Sándor • NIEDERHAUSER Emil • ELEK János • ZSIGMOND László • SZILÁGYI Ákos • MOLDOVÁNYI Ákos • SZEKFÜ Gyula • BLEYER Jakab • HANÁK Péter • JELENITS István • NYAKAS Szilárd • HORGER Antal • PECZ Vilmos • SZENTPÉTERY Imre • BEKE Ödön • SZIGETI József • VAJDA Mihály András • MISKOLCZY Gyula • SZÁVAY János • VÖRÖS T. Károly • VÁRADY Szabolcs • ILLYEFALVI I. Lajos • PUKÁNSZKY Béla • HORVÁTH János • BALLAGI Aladár • TOLDY Ferenc • LATOR László • LENGYEL Anna • NOVOTNI Zoltán • SZABÓ Miklós • SÓTÉR István • ANCSEL Éva • MÁTRAI László • MADÁCH Imre • TEREY János • GYÖRE Balázs • KISZELLY Zoltán • SINOR Dénes • PETZ Gedeon • SZERETŐ Szabolcs • SEBESTYÉN Gyula • NÁDASY Ádám • THIRRING Gusztáv • HÁZI Jenő • BENDA Kálmán • TRENCSENYI-WALDAPPEL Imre • FÖRSTER Aurél • KUZSINSZKY Bálint • CSEH-SZOMBATHY László • RUDAS László • HAJNAL István • STEFKA István • MÉLYKUTI Ilona • CSEPELI György • TANDORI Dezső • TOMKA Miklós • ALMÁSI Miklós • ÁGH István • PÓLÓSKEI Ferenc • RAINER M. János • PAPP Ferenc • MÁLYUSZ Elemér • ANDRÁSSY Manó gr. • BOGNÁR József • BÖLCS István • GARAS Klára • TANDORI Dezső • LIGETI Lajos • MARKOS György • SZOMBATI Béla • KOLOSI Tamás • KERESZTURY Dezső • RANKI Julianna • HAJDÚ Péter • BÓKA László • BEÓTHY Zsolt • GLATZ Ferenc • HÁRS Gábor • JÓKAI Anna • D. TÓTH Kriszta • MARCZALI Henrik • DARKÓ Jenő • GIRÓ-SZÁSZ András • KONRÁD György • KOLTAY-KASTNER Jenő • SZABÓ Lőrinc • ACZÉL Endre • HANKISS Elemér • BEREND T. Iván • SIMONYI Zsigmond • MÁRTON László • KORNIS Gyula • PETRI György • MADZSAR Imre • TARNAI Andor • SÁNDOR Iván • BÚZA Péter • MUNKÁCSI Bernát • LŐRINCZ L. László • HELLER Ágnes • DÉKÁNY István • POSZLER György • SZÉKELY György • HÓMAN Bálint • CSUKÁS István • FOGARASI Béla • HUNYADY György • FRÖHLICH Ida • THIENEMANN Tivadar • MAROSI Ernő • MÓCSY András • HUSZTI József • KRIZA Ildikó • SÍK Sándor • HAZAI György • BODI László • PÁNDI (Kardos) Pál • BÁNKI Éva • JAKÓ Zsigmond • KÓSÁNÉ Kovács Magda • BRISITS Frigyes • DOBSZAY László • SZINNYEI József • MARÓT Károly • HONTI László • MORAVCSIK Gyula • ZÁVADA Pál • SOLT Ottilia • HAHN István • EÖRSI István • JANIKOVSZKY Éva • VARRÓ Dániel • BOSKOVITS Miklós • KLANICZAY Tibor • ABLONCZY Balázs • FALK Miksa • KUBINYI András • POLCZ Alaine • ALSZEGHY Zsolt • NÉMETH Lajos • PLÉH Csaba • ORBÁN Ottó • CSÁKÓ Mihály • VARGA János • NÉGYESY László • WALDAPPEL József • JUHÁSZ Gyula (költő) • BENKŐ Loránd • UNGVÁRY Krisztián • ZEKE Gyula • ÓDOR László • HORVÁT Árpád • ELEKES Lajos • BERECZKY Loránt • HADROVICS László • ÁLDÁSY Antal • GALGÓCZI Erzsébet • KISS Jenő • BALINT Csanád • TURÓCZI-TROSTLER József • CSAPLÁR Vilmos • LENDVAI Ildikó • RÉZ András • SCHEIN Gábor • HARMATTA János • FÓNAGY Iván • DEÉR József • BABITS Mihály • NYOMÁRKAY István • JESZENSZKY Géza • ANTALL József • BORZSÁK István • HEGYI Loránt • KRASZNAHORKAI László • BÁBOSIK István • BERZEVICZY Albert • ZLINSZKY Aladár • CSÁSZÁR Elemér • KEPES András • VÁRADI Júlia • NEMESKÜRTY István • THALLÓCZY Lajos • HERMAN József • TÁLASI István • HANÁK Gábor • ARÁTÓ Endre • ROMSICS Ignác • ASBÓTH Oszkár • ECKHART Ferenc • HEKLER Antal • POKORNI Zoltán • FRAKNÓI Vilmos • GRÜNWALSKY Ferenc • GRÉTSY László • VISZOTA Gyula • GEREVICH László • FINÁCZY Ernő • HAUSER Arnold • CSOÓRI Sándor • KERÉNYI Károly • CSÉPE Valéria • LŐCSEI Gabriella • OSZTOVITS Levente • NAGY Lajos • SZAUDER József • SIKLÓS András • KENESEI István • GYÜRK András • I. TÓTH Zoltán • MÉREI Gyula • SÜVEGES Gergő • MÉSZÁROS István • KUKORELLY Endre • RUBINYI Mózes • PÉTERFY Gergely • VÍZKELETY András • KELEMEN János • RÉDEI Károly • KODÁLY Zoltán • TAMÁS Lajos • NÉMETH Gyula • CHRUDINÁK Alajos • PAIS Dezső • SZENT-IVÁNYI István • WISINGER István • FEJÉRPATAKY László • FEKETE Lajos • ANGYAL Dávid • BÉKEFI Remig • DÉRI Balázs • POMOGÁTS Béla • TÓKEI Ferenc • SZABÓ Árpád • SZEMERÉNYI Oszvald • DOMANOVSZKY Sándor • FOKOS-FUCHS Dávid • MARÓTH Miklós • VALACHI Anna • MÁRKI Sándor • KÜNÖS Ignác • AMBRUS János • KABDEBŐ Loránt • SZABAD György • PÁLYA Bea • GENTHON István • BÓZSÖNY Ferenc • RANKI György • KULCSÁR Szabó Ernő • FERENCZ Győző • JUHÁSZ Gyula (történész) • PÉTER László • INOTAI András • ROCKENBAUER Zoltán • KŐPECZI Béla • HORVÁTH Henrik • LUX Elvira • ANGYALÓSI Gergely • BALLA Antal • ZSIRAI Miklós • SZÁDECZKY-KARDOS Lajos • SPÍRÓ György • BEREMÉNYI Géza • VAYER Lajos • GALAVICS Géza • BARTA János • GYÖRFFY István • RUDAS László • RAKOVSZKY Zsuzsa • AGÁRDI Péter • ALEXANDER Bernát • KÁLMÁN Béla • LAKÓ György • ACSÁDY Ignác • HEINRICH Gusztáv • VOINOVICH Géza • ÁGH Attila • KARA György • LOTZ János • BÉKÉS Pál • BAYER József • FETTICH Nándor • GYURKOVICS Tibor • SZILÁGYI Loránd • RÉVÉSZ Sándor • RÉDEY Tivadar • SZABÓ Dezső • NAGY Péter • EMBER Győző • BENEDEK Elek • GECSÉNYI Lajos • HÁY János • TAGÁNYI Károly • RÁBA György • ALFÖLDY Géza • PACH Zsigmond Pál • KOSÁRY Domokos • NYÍRI János Kristóf • RÓNA Tas András • KUKORELLY Endre • SZABOLCSI Miklós • KUMOROVITZ Bernát Lajos • WELLMANN Imre • PROHÁSZKA Lajos • ATKÁRI János • DIVÉKY Adorján • RITÓOK Zsigmond • GÁLDI László • BÄCHER Iván • FÁJ Gyula • GOLNHOFER Erzsébet • HORVÁTH Cyrill • PATARICZA Eszter • GYÖRI László • BARABÁS János • LAZICZIUS Gyula • KÁKOSY László • FÜLEP Lajos • KERECSENYI Dezső • KARAFIÁTH Orsolya • DRAGOMÁN György • KESERŐ Katalin • PETŐ Iván • MÜLLER Péter Sziámi • GOMBOCZ Zoltán • LEVENDEL Júlia • PATAKI Ferenc • BAJZA József • ÉRDI Sándor • RIEDL Frigyes • BÓNA István • BÁRCZI Géza • DOBAI Péter • FÖLDESSY Gyula • KNIEZSA István • GULYÁS Pál • ALEXA Károly • BASICS Beatrix • RANSCHBURG Jenő • KIRÁLY István • PUSZTAY János • TAKÁTS Sándor • PINTÉR Jenő • TÓTH Dezső • KÖVES-ZULAUf Thomas • CSÁNKI Dezső • HORKAY HÖRCHER Ferenc • UTASSY József • SÍK Sándor • VÁRSZEGI Asztrik • GYÖRFFY György • KARÁDY Viktor • BEKE László • GYÓNI Mátyas • KOSZTOLÁNYI Dezső • FEHÉR M. István • OROSZLÁN Szonja • HAMPEL József • KÉRY László • BALÓ György • GEREVICH Tibor • HERMANN István • PAULER Ákos • ZOLNAI Béla • ANDRÁSFALVY Bertalan • MAGYAR Bálint • HAHN Veronika • ÁBEL Jenő • HILLER István • BOROVSZKY Samu • R. VÁRKONYI Ágnes • BOMBERA Krisztina • SZAKÁLY Ferenc • FALK Miksa • GERGELY Ágnes • SZEGEDY-MASZÁK Mihály • NÉMETH G. Béla • HORVÁTH Mihály •••</p>	<p>[ANNO 1635]</p>
---	--------------------

TREFORT-KERT

AZ ELTE BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR KULTURÁLIS ÉS KÖZÉLETI MAGAZINJA

46

„...reményeink szerint most már a francia Fauves-izmusról sem lehet majd úgy írni, hogy abban a Magyar Vadak valamilyen módon ne szerepeljenek.”

TARTALOM

TREFORT-KERT

Mélyre ásni FRANK TIBOR	3
Vitaindító	
Merre tart a magyar felsőoktatás? DEZSŐ TAMÁS	7
Régészet	
A kelták nyomában Európában FRANK TIBOR	12
Példátlan kerámiarepertoár SZÖLLŐSI SZILVIA	14
Les Celtes de l'Est CZAJLIK ZOLTÁN	16
Polgár-Csószhalom esettanulmánya RACZKY PÁL, ANDERS ALEXANDRA	20
Légi régészet CZAJLIK ZOLTÁN	25
Brigetio római kori amphitheatrumai BORHY LÁSZLÓ	28
A teljes bizonyosság hiánya SEY NIKOLETTA	30
Mesél a csont GÁL ERIKA	34
Candide piros juhái... BARTOSIEWICZ LÁSZLÓ	35
Állandó szellemi feszültségben BAUDENTISZTL FERENC	38
Interjú	
Távoli korok átörökített gazdagsága BORHY LÁSZLÓ	42
Festészet	
„Magyar Vadak” Franciaországban PASSUTH KRISZTINA	46
Kritika	
Castrum doloris KRUPP JÓZSEF	50

„A Régészeti Tudományi Intézet feltárási kereteinek folyamatos bővülését, a kutatás interdiszciplináris vonatkozásait egy lelőhely kapcsán mutathatjuk be a legvilágosabban.”

20

Anno	
1934 – A Kirov-gyilkosság KRAUSZ TAMÁS	54
Vita	
A Terasz	56
Alumnus	
Legifjabb öregdiákjaink	58
Filmekről	
Rózsaszín sajt SOÓS TAMÁS	66
Utolsó idők FORGÁCS NÓRA KINGA	67
A kert	
Tiszta fallal	70
Gólyavári esték	72
Az ELTE BTK története BORSODI CSABA	74
Programajánló	76

IMPRESSZUM

TREFORT-KERT 2009/3

FŐSZERKESZTŐ
Frank Tibor

LAPMENEDZSER
Kóczán András Imre
koczana@ludens.elte.hu

SZERKESZTŐSÉGVEZETŐ
Baudentisztl Ferenc
szerkesztoseg@xmeditor.hu

FELELŐS KIADÓ
Dezső Tamás dékán

KIADÓ
X-Meditor Kft.
9023 Győr, Csaba utca 21.

GRAFIKA ÉS NYOMDAI
ELŐKÉSZÍTÉS
Local Pencil Stúdió
www.localpencil.hu

NYOMDA
Palatia Nyomda Kft.
Győr

CÍMLAP
Lambert Attila

A TREFORT-KERT magazin megvásárolható a kampuszon, a Jegyzetboltban (1088 Budapest, Múzeum krt. 6-8., alagsor 112.), illetve a 2009-ben még megjelenő téli lapszám 500 forintért megrendelhető az X-Meditor szerkesztőségénél, e-mail: szerkesztoseg@xmeditor.hu. Ugyanítt 400 forintért a korábban megjelent számok is igényelhetők.

42

Megzenésített régészet

Merre tart a magyar felsőoktatás?

„[Az egyetemek] a tudományt mindig úgy kezelik, mint egészen meg nem oldott problémát, és ezért az állandó kutatás állapotában vannak, ellentétben az iskolával, melynek csupán a kész és befejezett ismeretekkel van dolga, s csak ilyeneket tanít. Ezért a tanár és diák viszonya is egészen más lesz mint addig. Az előbbi nem az utóbbiért van, hanem mindketten a tudományért...”

Wilhelm von Humboldt

DEZSŐ TAMÁS [88]
az ELTE BTK dékánja

„...vitaindítónak szánt tanulmányom témája nem annyira a felsőoktatás kérdése fontosságának hangsúlyozása, a felsőoktatás szerepének és küldetésének kétségkívül fontos elméleti, filozófiai taglalása, hanem sokkal inkább az aktuális, gyakorlati tennivalók meghatározása, az elkerülhetetlen stratégiai döntéseket előkészítő kérdések körének azonosítása.”

PREAMBULUM

A felsőoktatást — a költségvetés szinte minden szférájához hasonlóan — válság fenyegeti. Itt elsősorban nem arra a válságra gondolok, amelyet a felsőoktatásba jelentkező diákok egyéni, minőségorientált választásán (jelentkezések rangsorolása) alapuló quasi-piaci felvételi algoritmus idézett elő a hallgatólétszám (drasztikus) csökkenésével bizonyos képzőhelyeken, hanem a szféra egészét érintő finanszírozási válságra. Ez a finanszírozási válság első lépésben 48 milliárd forintnyi kötelező maradványképzés formájában öltött testet. Ennek a maradványképzésnek túlnyomó része (csaknem egésze) a legnagyobb magyar egyetemeket érintette. Hogy ez a válság (a kötelezően előírt maradvány előteremtése) a 2010-es költségvetés tervezésénél tovább mélyül, már szinte elfogadott tény. E válságok hatását tovább mélyítheti, hogy a magyar felsőoktatásnak nincs elfogadott, koherens stratégiája, csak egymástól elszigetelt elképzelései arra, hogy milyen célok mentén tervezze középtávú jövőjét. A magyar egyetemek — tisztelet a kivételnek — szinte kizárólag rövid távú taktikai célok mentén irányítják hétközna-

pi munkájukat. Alig akad arra példa, hogy középtávú stratégiai célok mentén tervezzenek, tervezhessenek. Ennek természetesen nem az az oka, hogy alkalmatlanok az ilyen típusú tervezésre, hanem a finanszírozási lehetőségeik nem engednek meg mást.

Jelen, vitaindítónak szánt tanulmányom témája nem annyira a felsőoktatás kérdése fontosságának hangsúlyozása, a felsőoktatás szerepének és küldetésének kétségkívül fontos elméleti, filozófiai taglalása, hanem sokkal inkább az aktuális, gyakorlati tennivalók meghatározása, az elkerülhetetlen stratégiai döntéseket előkészítő kérdések körének azonosítása. Ennek érdekében — kicsit önkényesen kiemelve a felsőoktatás jövőjét befolyásoló tényezők köréből — szeretném néhány olyan, mérhető adatra felhívni a figyelmet, amely alapjául szolgálhat egy kutatóegyetemi koncepció körül kialakuló vitának. Mert egy kutatóegyetemi koncepció kidolgozása, bevezetése és finanszírozása a magyar egyetemek versenyképessége megőrzésének elengedhetetlen feltétele.¹

„HELYÜNK A VILÁGBAN” – AZ EGYETEMI VILÁGRANGLISTÁK (ÖNKRITIKA VAGY ÖN-MARCANGOLÁS?)

Ha a magyar felsőoktatás helyét keressük az európai vagy globális felsőoktatási térben, akkor néhány ranglista adhat — ránk nézve sajnos nem túl hízelgő — tájékoztatást.² Ezek a ranglisták nem igazolják vissza azt a képet, amelyet belülről szemlélve az egyetemeink magukról kiala-

¹ A tézisek az MTA-hoz kapcsolódó akadémiai kutatószféra helyzetét – illetékesség hiányában – nem érintik, nem értékelik.
² E ranglisták hitelességét persze vitathatjuk, de jobb híján az egész világ ezek alapján tájékozódik, ezek alapján értekel, ezt veszi figyelembe.

kitanak, és az általunk (nem minden alap nélkül nagyra becsült, komoly hagyományokkal rendelkező) magyar felsőoktatás egészéről kialakított kép is könnyen hitelet vesztheti. Még azt sem mondhatjuk, hogy ezek a ranglisták minden szempontot figyelembe véve építik fel a felsőoktatás világáról alkotott képüket. Értéktrendjük elsősorban a (gazdasági életből kölcsönzött, a tudományt leírni nem mindig képes) mérésalapú szempontrendszerre épül. Ami „nem mérhető”, az kevesebb befolyást gyakorol az értéktrendjére.

1. A Times 500-as egyetemi és 300-as kari világranglistáján (*The Times Higher Education – QS World University*

Egyetem	Költségvetés		Hallgatói létszám
	millió €	milliárd Ft	
Humboldt-Universität Berlin	259	68,9	34 072
Freie Universität Berlin	380	100,7	31 000
Albert-Ludwigs-Universität Freiburg	243	64,4	21 022
Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg	283	74,9	27 602
Eberhard Karls Universität Tübingen	385	102	23 000
Ludwig-Maximilians-Universität München	380	100,7	44 405
Technische Universität München	503	133,3	23 338
Justus-Maximilians-Universität Würzburg	190	50,3	20 534
Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt/Main	476	126,1	34 000
Universität Wien	451	119,5	74 214
Univerzita Karlova v Praze	208	55	42 400
Uniwersytet Warszawski	94	25	56 858
Eötvös Loránd Tudományegyetem	102	27	31 369

Rankings)³ például Magyarország 69 felsőoktatási intézményének 167 karából mindössze két kar szerepel. Az ELTE Bölcsészettudományi Kara a 213. helyet foglalja el a bölcsészkarok világranglistáján,⁴ ugyanakkor az ELTE Természettudományi Kara a 174. a természettudományi karok között a világon.⁵ A többi rangsorolt területen (Life Sciences & Biomedicine, Social Sciences, Technology) egyetlen magyarországi kar sem szerepel a világ 300 legjobb kara között. Az egyetemi világrangsorban az ELTE a 400–500 közötti tartományban, a Szegedi Tudományegyetem pedig az 500+ kategóriában jelenik meg. Ugyanitt a 200-as európai egyetemi rangsorban egyedül az ELTE jelenik meg az éppen befutó 195 helyen.⁶

„...az ELTE méretű vagy annál nagyobb egyetemek — képzési és kutatási színvonal szempontjából az ELTE versenytársai a közép-európai felsőoktatási térségben — nagyságrendekkel nagyobb költségvetéssel rendelkeznek mind az állami támogatás, mind a saját bevétel oldalán.”

2. A Webometrics (*World Universities' ranking on the web*)⁷ 6000-es világranglistáján a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem a 307. (Kelet-Európában a 7.), az ELTE a 316. (Kelet-Európában a 8.) helyet foglalja el. De megjelenik még a 480. helyen a Szegedi Tudományegyetem, a 837. helyen a Közép-európai Egyetem, az 1058. helyen a Debreceni Egyetem, az 1216. helyen a Pécsi Tudományegyetem, az 1323. helyen a Miskolci Egyetem, az 1454. helyen a Semmelweis Egyetem, az 1584. helyen a Nyugat-magyarországi Egyetem, az 1650. helyen pedig a Pannon Egyetem (Veszprém).

3. A Shanghai 500-as világranglistán (Shanghai Jiao Tong University, *Academic Ranking of World Universities*)⁸

Egész kutatóegyetemek vagy kutatókarok kutatóegyetemi támogatása csak szigorú minőségorientált elvek mentén lehetséges (fokozatot szerzettek, habilitáltak, akadémiai doktori fokozatot szerzettek száma, doktori képzés volumene, PhD-diploma kibocsátás nagyságrendje, aránya az országhoz viszonyítva, publikációs tevékenység nagyságrendje és minősége, megrendezett konferenciák és azonosítható kutatási projektek száma, és még sok más magas, nemzetközileg is elismert minőséget biztosító szempont, amelyek részletes meghatározása meghaladja e tanulmány kereteit). A kutatóegyetemi támogatást nem szabad a működésbe forgatni, hanem az intézményi autonómia keretei között, szigorú alapelvek mentén, kizárólag kutatási célra, a kutatás dologi, szervezeti feltételeinek megteremtésére vagy javítására lehet felhasználni az adott szervezeti egység (egyetem vagy kar) saját döntései alapján. A számonkérhetőség, elszámoltathatóság és transzparencia a rendszer alapvető követelménye kell, hogy legyen.

Mivel a magyar felsőoktatásnak, azon belül is a vezető egyetemeknek a finanszírozás volumenéből fakadó helyzeti hátránya mára már jól érzékelhető versenyhátránnyá vált, a kutatóegyetemi koncepció fent vázolt alapelvek mentén történő elfogadása nemcsak a Bölcsészettudományi Kar, nemcsak az ELTE, de az egész magyar felsőoktatás, egész Magyarország érdeke.

az ELTE a 303–401-es tartományban található, míg ugyanitt az európai rangsorban a 125–168. helyezést éri el többet magával. Ugyanilyen világ- és európai helyezéssel büszkélkedhet a Szegedi Tudományegyetem. Ez a rangsor az előzőekhez képest több más adatot (pl. díjak, kitüntetések, *alumnus* kiválóság stb.) is figyelembe vesz, ami Magyarországon elsősorban a Szegedi Tudományegyetemet érinti.

4. A nemzetközi rangsorok fontosságát bizonyítja, hogy az Európai Bizottság 2009. június 2-án megbízást adott a CHERPA networknek (*Consortium for Higher Education Research Performance Assessment*) egy új globális felsőoktatási rangsor elveinek kidolgozására.⁹ A projekt címe: „Design and Testing the Feasibility of a Multi-dimensional Global University Ranking”.

A rangsorok nem az oktatás színvonalát elemzik, hanem a tudományos eredmények nemzetközi láthatóságán alapulnak. Azt a következtetést, hogy a magyar felsőoktatás oktatási színvonala alacsony lenne, tehát semmiképpen sem szabad belőlük levonni. Sokkal inkább a kutatásba fektetett (főleg a forrás oldalon megjelenő vagy éppen meg nem jelenő) energia mennyisége és ennek nemzetközi elismertsége a kérdés.

Látni kell, hogy a ranglistákon való előkelő helyezés nemcsak presztízsértékkel bír, hanem orientálja a hallgatói mobilitást (hova menjen, aki külföldön szeretne tanulni), befolyásolja a nemzetközi együttműködések (kit választanak partnerként), a kutatási megbízások elnyerésének esélyeit

és a kutatási forrásokhoz való hozzáférést is. Ez a terület a jövő területe, ez a kihívás a jövő kihívása, és a magyar felsőoktatás bizonyos szereplőinek (lásd később) e terület felé kell fordítania a figyelmét, ha tervei között szerepel a továbblépés, az európai és világporondon való erőteljesebb megjelenés. Látni kell, hogy ez az irány nem egyszerűen csak a magyar felsőoktatás néhány szereplőjének a saját érdeke, hanem az egész magyar felsőoktatásé, egész Magyarországé.

„HELYÜNK KÖZÉP-EURÓPÁBAN” — AZ ELTE HELYE A KÖZÉP-EURÓPAI FELSOOKTATÁSI TÉRSÉG FINANSZÍROZÁSI TÉRKÉPÉN

A mostani gazdasági világválság idején az európai felsőoktatási térség különféle szereplői különféleképpen reagáltak a finanszírozási környezet kedvezőtlenebbé válására. A hozzánk közel fekvő Németor-

Egyetem	PhD-hallgatók száma	Hallgatók összlétszáma	Oktatók létszáma	MA/MSc szakok száma
Eötvös Loránd Tudományegyetem	1 576	31 369	2 038	102
Debreceni Egyetem	794	29 121	1 733	83
Szegedi Tudományegyetem	608	29 721	2 219	87
Pécsi Tudományegyetem	921	33 248	2 190	67
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	628	22 936	1 237	47
Semmelweis Egyetem	339	10 689	1 171	13
Budapesti Corvinus Egyetem	287	17 708	842	28
Miskolci Egyetem	242	13 796	849	38
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	225	8 537	585	29
Összesen	5 620	197 125	12 864	494
Országos összesen	7 153	397 704	22 376	699
Arány az országhoz viszonyítva	78,5%	49,6%	57,5%	70,6%

Forrás: OKM-statisztika/MAB-honlap

³ <http://www.topuniversities.com/worlduniversityrankings/>.

⁴ http://www.topuniversities.com/worlduniversityrankings/results/2008/subject_rankings/arts_humanities/. World University Subject Rankings 2008 – Art and Humanities.

⁵ http://www.topuniversities.com/worlduniversityrankings/results/2008/subject_rankings/natural_sciences/. World University Subject Rankings 2008 – Natural Sciences.

⁶ Megelőzi 47 nagy-britanniai, 36 német, 18 francia, 12 holland, 10 olasz, 9 svéd, 8 svájci, 7 ír, 7 belga, 7 finn, 6 spanyol, 4 dán, 4 osztrák, 4 norvég, 4 orosz, 3 lengyel, 3 török, 2 portugál, 1 görög, 1 cseh és 1 szlovén egyetem.

⁷ <http://www.webometrics.info/>

⁸ <http://www.arwu.org/rank2008/en2008.htm>.

⁹ <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20090605131129195>.

szágban például Angela Merkel kancellár 2009. június 4-én bejelentette, hogy a német kormány a 2019-ig terjedő tíz évben az amúgy sem szerény német felsőoktatási költségvetésen felül nem kevesebb, mint 18 milliárd eurót (4770 milliárd Ft!) költ az oktatásügyre és a kutatásra (beleértve az innovációt, a doktorandusz hallgatólétszám évi 10%-os emelését stb.). Ezen belül 2,7 milliárd eurót¹⁰ költenek

kel nagyobb költségvetéssel rendelkeznek mind az állami támogatás, mind a saját bevétel oldalon.¹² A német egyetemek fent említett, a táblázatban látható összegeken felül értendő támogatása szinte behozhatatlan versenyhátrányba hozza a magyar felsőoktatást. Nem is ennek a versenyhátránynak a ledolgozásához, hanem a leszakadás ütemének csökkentéséhez is elengedhetetlen, hogy kutatóegyetemi

az *Exzellenzinitiative* néven ismert német kutatóegyetemi projektre,¹¹ vagyis arra a német kutatóegyetemi körre, amely eddig is kiemelt támogatásban részesült. A német szövetségi és tartományi kormányok képviselői 2008 októberében Drezdában tartott oktatási csúcán már korábban megállapodtak abban, hogy 2015-ig a bruttó hazai össztermék 10%-ára emelik az oktatásra és kutatásra fordított források összegét (7%-ot az oktatásra és 3%-ot a kutatásra).

Az alábbi táblázat Közép-Európa és Németország vezető egyetemeinek főbb adatait mutatja. Ezek az ELTE méretű vagy annál nagyobb egyetemek — képzési és kutatási színvonal szempontjából az ELTE versenytársai a közép-európai felsőoktatási térségben — nagyságrendek-

stratégiai célok mentén politikai döntés szülessen a magyar egyetemek „kutatóegyetemi körének” támogatására.

Anélkül, hogy meg akarnánk határozni a Magyarországán kutatóegyetemi címre pályázó vagy érdemes egyetemek körét,

„Hosszú ideje meg nem hozott döntések, el nem fogadott koncepciók eredményeként a magyar felsőoktatás egyre gyorsuló ütemben szakad le Európa és a világ vezető egyetemi köreitől... A felsőoktatás globalizálódó világában ez komoly versenyhátrányt jelent.”

fontos hangsúlyozni, hogy itt nem egy szűk elit kör támogatásáról van szó. Nem egyszerűen 8 vagy 9 egyetem plusz forráshoz juttatása a cél. A következő táblázat a „vezető egyetemi körnek” a magyar felsőoktatásban képviselt súlyát hivatott hangsúlyozni.

1. Ezekből az adatokból egyértelműen kiolvasható, hogy a táblázatban felsorolt 9 intézmény (a 69-ből) az összes egyetemi hallgatólétszám 49,6%-át és az egyetemi oktató/kutató létszám 57,5%-át jelenti. Ha a hallgatói kiválósági és oktatói minősítettségi adatokat is figyelembe vesszük, ez az arány még nagyobb, még meggyőzőbb.
2. Ha megvizsgáljuk ezt az arányt bizonyos képzési területeken, a következő képet kapjuk: a bölcsészettudományok területén például a fenti egyetemi kör bölcsészkarain (már akinek van) tanul a bölcsész hallgatólétszám 62,3%-a (31 566 fő), tehát a jövő humán értelmiségének színe-java. A természettudományi képzési területen ugyanez az arány még meghatározóbb: 77% (18 625 fő), az állam- és jogtudományok területén pedig 92,6%-os arányával (17 962 fő) egyenesen egyeduralkodó ez a kör.
3. Az új, Bologna típusú képzési rendszerben a mesterképzés szintjén még jobban polarizálódik a magyar felsőoktatás. Az alapképzés (BA/BSc) szintjén mind a 69 magyar felsőoktatási intézmény szereplője a magyar felsőoktatási piacnak. A mesterképzés (MA/MSc), vagyis a tudósképzés szintjén a Magyar Akkreditációs Bizottság indítási engedélyeinek megoszlása azonban (komoly minőségi szempontrendszer érvényesítésével) erősen leszűkíti a szereplők csoportját. A MAB által kiadott 699 mesterképzési indítási engedély közül 494-et ezek

Egyetem	OTKA 2008—2011 millió Ft	OTKA 2009—2012 millió Ft
Eötvös Loránd Tudományegyetem	672,699	393,570
Szegedi Tudományegyetem	537,824	482,008
Debreceni Egyetem	512,021	449,224
Semmelweis Egyetem	420,279	140,288
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	363,970	270,123
Pécsi Tudományegyetem	187,705	299,851
Budapesti Corvinus Egyetem	84,349	77,721
Pázmány Péter Katolikus Egyetem	39,051	33,245
Miskolci Egyetem	4,554	70,638
Összesen:	2 822,452	2 216,668
Akadémiai intézetek	2 064,362	1 582,451
Országos összesen	5 493,003	4 359,743
Arány az országoshoz viszonyítva	51,4%	50,8%

az elit egyetemek jegyeznek és ezzel arányuk az országoshoz viszonyítva eléri a 70%-ot.

4. A magyar tudományos utánpótlás képzésének szempontjából ez a kör szinte egyeduralkodó. Ezekben az egyetemeken tanul a magyar PhD hallgatólétszám 78,5 %-a (5620 fő). Ráadásul az egyetemi szférában dolgozó akadémiai doktori („nagydoktori”) fokozattal rendelkező oktatók/kutatók és akadémikusok döntő többsége is ezeken az egyetemeken van státusban. Ez az arány a magyar tudományosság letéteményeseivé teszi ezt a kört.

Összefoglalva: ebből a körből kerül ki a magyar tudományos utánpótlás meghatározó része. Ez az egyetemi kör tehát kulcsszerepet játszik a jövőbeni magyar tudományos utánpótlásának képzésében. „Ezen egyetemek falai között dől el, hogy milyen lesz Magyarország 10–15 év múlva.” Ebből a gondolatmenetből következik, hogy a vezető egyetemek kutatóegyetemi koncepció keretei közötti támogatása stratégiai cél. Nemcsak az adott egyetemek számára, hanem egész Magyarország számára. A koncepció abból a szempontból nem érinti az egész magyar felsőoktatást, hogy nem kívánja meg szükségszerűen főiskolák, egyetemek bezárását, nem szünteti meg a regionális felsőoktatási központoknak a helyi közösségekre gyakorolt pozitív hatását (oktatás, kulturális és szellemi központ küldetés, munkahelyteremtő és lakosság/értelmiségmegtartó szerep stb.), hanem bizonyos felsőoktatási szereplők célzott,

szigorúan minőségorientált támogatásával segíti az európai felsőoktatási térséghez való közeledést, felzárkózást.

KUTATÁSTÁMOGATÁS

Magyarországon az egyetemek költségvetési forrásból (állami támogatásból) alig tudnak valamit kutatásra, a kutatás dologi hátterének biztosítására fordítani. Így a kutatásfinanszírozás szinte kizárólag pályázati forrásokon alapul. Az egyetemek fent említett köre rendszeresen kiemelkedő eredményeket ér el a kutatófinanszírozási pályázatokon. Itt elsősorban az egyetemek alapkutatási tevékenységét támogató állami alapkutatási pályázatok eredménye-

Az ELTE Bölcsészettudományi Kara, de maga az Eötvös Loránd Tudományegyetem stratégiai céljaként semmilyen más, a kutatóegyetem vagy kutatókar koncepciójától eltérő alternatívát sem tudok elfogadni. A nemzetközi (közép-európai) összehasonlítás a Kar számára létkérdés: nemcsak azért, mert már évek óta a hivatalos ranglista szerint Magyarország abszolút első számú kara,¹³ így elvárható tőle, hogy az európai felsőoktatási térségben is megméresse magát, hanem a Kar képzési-tudományos portfóliójának kivételes nemzetközi jellege (többek között 60 nyelvet tanítunk) is arra predesztinálja, hogy versenytársait a közép-európai egyetemek hasonló karai között keresse.

it veszem figyelembe, területi okok miatt lemondva az összes többi (alkalmazott kutatási, EU-s stb.) pályázati eredmény és egyéb forrás taglalásáról. A táblázat számai hároméves ciklusokra elosztva értelmezendők. A valós éves bontás számai csak a valós felhasználás ismeretében adhatók meg, ilyen adatok azonban nem állnak rendelkezésre.

Ezekből, és a többi, nem tárgyalt kutatási forrás volumenéből felületesen szemlélve úgy tűnhet, hogy minden rendben van a magyar kutatófinanszírozással. Ezt a képet azonban egészen más megvilágításba helyezi az az adat, hogy a külső pályázati források mellett, az egyetemek saját költségvetésükből, az állami támogatásból alig tudnak valamit is kutatásra fordítani. A magyar kutatófinanszírozás fedezetét tehát szinte teljes egészében külső források jelentik. A táblázat világosan mutatja, hogy a megjelölt egyetemi kör ezen a területen is 50% körüli részesedéssel bír.

ÖSSZEGZÉS

Hosszú ideje meg nem hozott döntések, el nem fogadott koncepciók eredményeként a magyar felsőoktatás egyre gyorsuló ütemben szakad le Európa és a világ vezető egyetemi köreitől. Azoktól az egyetemektől, amelyek a fejlődés tempóját (saját forrásaik bőségére támaszkodva) meghatározzák. A felsőoktatás globalizálódó világában ez komoly versenyhátrányt jelent. Még nemzeti tudományainknak is szüksége van olyan nemzetközi kutatási környezetre, amely inspirálja őket és elősegíti fejlődésüket.

Egyedül az a felsőoktatási rendszer lehet expanzív, tarthat lépést a világ felsőoktatásának egyre gyorsuló fejlődésével, amely az oktatásban meg tudja jeleníteni az egyetemi oktató legújabb kutatási eredményeit. Kimagasló színvonalú egyetemi oktatás csak ott lehet, ahol kimagasló színvonalú kutatás folyik. Ehhez nélkülözhetetlen a kimagasló színvonalú kutatás feltételeinek a megteremtése. Ahol az oktatás mellett a kutatás elemet elhanyagolják, ott elkezdődik a felsőoktatás provincializálódása.

Amennyiben Magyarország tudásalapú társadalmat épít, és hisz abban, hogy legértékesebb forrása és exportcikke a szellemi tőkéje, akkor meg kell teremteni azt a felsőoktatási környezetet, amely előállítja a nemzetközi téren is versenyképes tudást.

Amennyiben hiszünk szellemi tőkénk erejében, Magyarországon meg kell teremteni a kutatóegyetemi státus minden feltételét. Mert egy kutatóegyetemi koncepció kidolgozása, bevezetése és finanszírozása a magyar egyetemek versenyképessége megőrzésének elengedhetetlen feltétele.

¹⁰ 715 milliárd Ft (ez a magyar éves felsőoktatási költségvetés háromszorosa!), tíz évre lebontva azt jelenti, hogy ez a kezdeményezés, vagyis a német kutatóegyetemi kör, évente 71,5 milliárd Ft-ot kap fejlesztésre.

¹¹ Spiegel Online, 04. Juni 2009, 17:06.

¹² Ebben a tanulmányban nincs lehetőségem a részletes adatok közzétételére. Az összehasonlításnál figyelembe kell venni továbbá, hogy az egyes egyetemek milyen – költségigény szempontjából nem mellékes – képzési profilokkal rendelkeznek, például, hogy van-e orvosi és műszaki képzésük. Az ELTE költségvetése így is fele, harmada vagy negyede a vetélytársakénak.

¹³ HVG Diploma 2007, 2008, 2009.

A kelták nyomában Európában

Szabó Miklós [63] régészprofesszorral, az ELTE Régészettudományi Intézetének megalapítójával, egyetemünk volt rektorával (1993–1999), a Magyar Tudományos Akadémia tagjával beszélgetünk a régészetről és a maga régész pályájáról.

FRANK TIBOR

– *Mi vitt a régészet felé, gyerekként, fiatalként, honnan volt az érdeklődés?*

– Az elhatározás a második gimnáziumi évben született. Szombathelyen jártam nagyon jó gimnáziumba. Sok tanító, tanár volt a családomban, és ezek között is domináltak azok, akik történelmet tanítottak. Egyik nagyapám, szintén tanító, hihetetlen mértékben ismerte az ókor történetét és nagyon sokat beszélgettünk erről. Viszont a gimnáziumban, mint akkoriban szinte mindenki, én is orvos akartam lenni. Aztán 1955-ben, Szombathelyen előkerült az Isis-szentély. Láttam ott a domborműveket, amelyek a szerencsés véletlen folytán napvilágra jöttek. Tulajdonképpen ekkor kezdtem végiggondolni, hogy miért is kellene nekem orvosnak lennem, és ekkor született meg a döntés, hogy régész leszek. Attól kezdve céltudatosan készültem erre, amihez a Nagy Lajos Gimnázium jó lehetőségeket nyújtott, mert ott kiváló latintanárom volt. Hat latinóránk is volt hetente, tehát erről az oldalról is megtámogatták az elhatározásomat. Továbbá elég hamar kapcsolatba kerültem jelentős régészekkel, mindenekelőtt Szentléleki Tihamérral, aki elkezdte az Isis-szentélyt feltárni. Úgy hozta a sors, hogy 1958-ban felvételt nyertem az egyetemre, latin és régész szakra.

– *Kinek a tanítványa lettél akkor az egyetemen, kik voltak itt a régészprofesszorok?*

– Akkoriban mindjárt szakosodni kellett, nem úgy, mint most. Én első pillanattól kezdve az ókori régészetet választottam. Klasszikát Oroszlán Zoltán oktatott, aki eléggé sajátos jelensége volt a régészettnek. Nem akarom én itt őt ítélőszék elé állítani, de igazában véve a kutatói pálya értelmezését nem Oroszlánnak köszönhetem, hanem Mócsy Andrásnak. Már túl voltam az első éven, amikor Mócsy András idekerült. Ő elsősorban a pannoniai

stúdiumot tartotta fontosnak. Ugyanakkor tanítványait bizonyos értelemben rávezette arra, hogy mivel is kellene tudományos pályájukon foglalkozniuk. Én erőteljesen vonzódtam a klasszika archeológiához, viszont a politikai szituáció miatt, 1958 táján túl sok realitása nem volt, hogy az ember kijut mondjuk Görögországba. Ezért Mócsy azt vetette föl, hogy nekem olyan határterülettel kellene foglalkoznom, ami kapcsolódik az ókori régészethez, hiszen görög és latin írott források alapján is vizsgálható, és van hozzá nagyon fontos régészeti anyag: ez a kelták régészete. Magyarországon a II. világháború után különböző személyes okokból elég nagy pangás volt a keltológia terén. Tehát Mócsy pontosan látta, hogy ez akkor üres terep volt, ahol nagyon gyorsan lehet előrehaladni. Aztán a sors úgy hozta, hogy amikor befejeztem az egyetemet, Görögországgal aláírták az első kulturális egyezményt. A görögök nem óhajtották, hogy olyanok kapják az ösztöndíjat, akik bármilyen mértékben politikailag érdekeltek, vagy olyasmivel foglalkoznak, ami esetleg az ő, úgymond, állambiztonságukat érintheti. Tehát volt egy régész ösztöndíj és volt egy filológus ösztöndíj. Én voltam az egyetlen, aki klasszika archeológiát végzett. Azzal párhuzamosan, hogy Mócsy inspirációjára kelta témából írtam a szakdolgozatomat, megnyílt előttem a lehetőség egy 10 hónapos görögországi ösztöndíjra, ami óriási dolog volt, és tulajdonképpen ez a pályám bizonyos értelemben vett kettősségét is meghatározza.

– *Ez azt jelenti, hogy a latin mellett tudsz ógörögül is?*

– Ógörögül tanulnunk kellett, és azt komolyan vettem. Másfelől pedig, amikor kimentem, lehetőség volt újjörögül tanulni. Ott az egyetem ezt biztosította. Belevetettem magamat az újjörögbe és

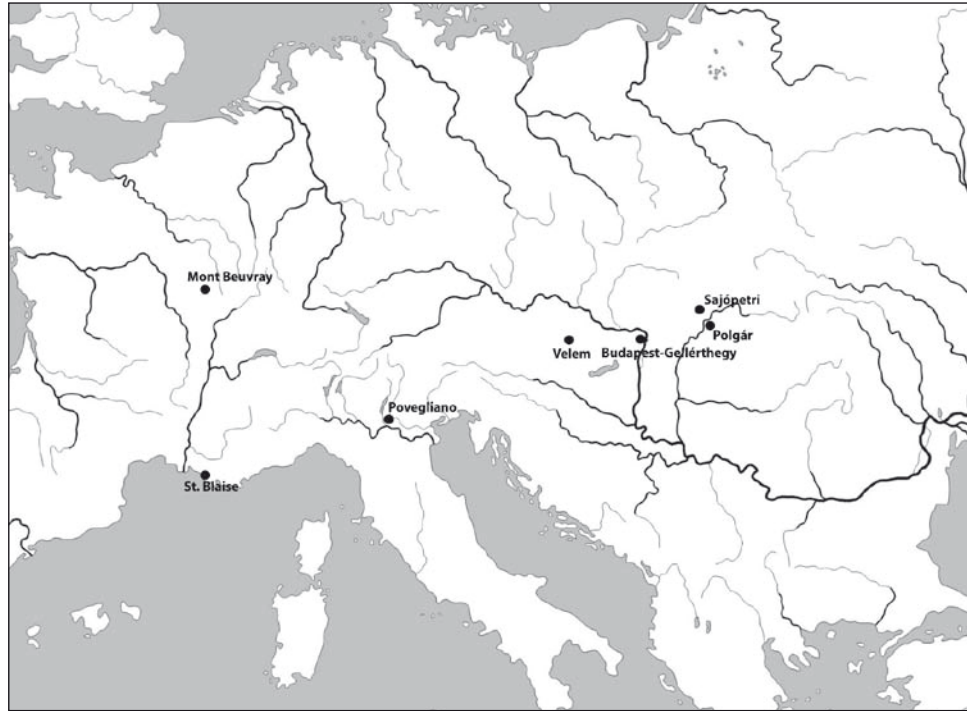
„A Szépművészeti Múzeum az akkori kultúrpolitika szerint periféria volt, de hihetetlenül jelentős emberekkel... Ez a múzeum ideális 'munkapad' volt, amin kiválóan lehetett dolgozni...”

Szabó Miklós régész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzora, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. 1966 és 1985 között a Szépművészeti Múzeum antik osztályának muzeológusa, 1985–88 között a múzeum főigazgató-helyettese. 1989 óta az ELTE egyetemi tanára, az ókori régészeti tanszék vezetője, 1994–2005 között az ELTE Régészettudományi Intézetének alapító igazgatója, 1993–1999 között az egyetem rektora. A Sorbonne, az École Normale Supérieure, a Collège de France és a Dijoni Egyetem vendégprofesszora. A Francia Tudományos Akadémia külföldi levelező tagja, a Deutsches Archäologisches Institut és a Katalán Királyi Akadémia levelező tagja, a Görög Régészeti Társaság tiszteletbeli tagja, a Bourgogne-i Egyetem (Dijon) és a Bolognai Egyetem díszdoktora. A francia Becsületrend parancsnoki fokozatának birtokosa. Emlékérmével tüntette ki a Collège de France és Dijon városa, elnyerte a Kuzsinszky Bálint és a Rómer Flóris emlékérmét, illetve a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztjét.

amikor később Delphoiban, Argosban és másutt ásatásokon vettem részt, akkor már tudtam görögül beszélni.

– *Milyen nyelveken beszélsz még? Tudom, hogy franciául nagyon jól.*

– Családilag a némettel indultam, mert az egy nyugat-dunántúli családban természetes volt. Aztán jött a francia, s ez lett az első idegen nyelvem. Most már a publikációimat mindig franciául írom, mert ez a legegyszerűbb. Angolul előadóképes vagyok, de én angol nyelvterületen, Írországot leszámítva, viszonylag keveset voltam. Elég jól megtanultam olaszul, és hát ehhez jött

Európai kelta ásatási térkép

végül az újjörög. Viszont Görögországban is nagyon gyorsan a francia régészeti intézethez kapcsolódtam, az ő programjaikban vettem részt, és „mellesleg” elkészítettem a boiótia archaikus terrakották monografikus feldolgozását, ami aztán Olaszországban jelent meg, angolul. Pályám első szakaszában publikációim nagyobb része a klasszika archeológiához kapcsolódott.

– Tehát azt lehet mondani a fiatalok számára, hogy ehhez a pályához nagy nyelvtudás szükséges, a pályához ez hozzátartozik?

– A szakirodalom angol-francia-német tudás nélkül nem követhető. Egy idegen nyelven abszolút előadóképesnek kell lenni. Ez elkerülhetetlen, de általában az ember rákényszerül, hogy azért ne csak egy nyelven adjon elő. Amikor Írországban az év kelta előadását tartottam Dublinban, nyilvánvalóan nem tarthattam franciául. Vagy ugyanez transzponálható Németországra is.

– Még egyszer visszatérve, hiszen mi egyetemi lap vagyunk, és Te egyetemi tanár vagy: kire emlékszel vissza szívesen,

professzori rangú emberre, aki a szakmában neked segített?

– Nekem érdekesen alakult a pályám. Végzésem után a Nemzeti Múzeumba kerültem, s ott három évig voltam. Ez nagyon furcsa kettős situációt produkált, mert a múzeumnak erősen a politikához kötődő vezetése volt, ugyanakkor a régészeti osztályt kellemes hangulat jellemezte, nagyon jó kollégákkal. Ennek ellenére annyi megaláztatás érte az embert mint kezdő kutatót, hogy nagyon hamar úgy éreztem: én nem akarnék ott maradni. És akkor a Szépművészeti Múzeumban Szilágyi János Györggyel kerültem kapcsolatba, aki rengeteget segített, hogy a görögországi tíz hónapot maximálisan használjam ki. Ajánlólevelet adott, hogy hat hónapot a német intézetben lakhassak, pedig ez akkor nem volt igazán *comme il faut* dolog. Ott azután éjjel-nappal lehetett a könyvtárban dolgozni, egyetlen szabály volt, hogy ne én rakjam vissza a könyvet, amit kiveszek.

– Ez Athént jelentí?

– Igen, az athéni német régészeti intézetet. Szilágyi egész programomat figyelem-

mel kísérte, és ennek köszönhetően lehetett 10 hónap alatt Görögországot „megtanulni”. Aztán amikor visszajöttem, fölvetette, hogy miért nem megyek át a Szépművészeti Múzeumba. Egész más világba kerültem. A Szépművészeti Múzeum az akkori kultúrpolitika szerint periféria volt, de hihetetlenül jelentős emberekkel. Genthon Istvántól kezdve Radocsay Dénesig, azután Balogh Jolán, Pigler Andor és mások. Ez a múzeum ideális „munkapad” volt, amin kiválóan lehetett dolgozni, főleg olyan ember mellett, mint Szilágyi János György. Ez a korszak alapvetően meghatározta a pályámat, miután Szilágyi elsősorban etruszkokkal foglalkozott, de ezen túl a görögökkel is, meg filológiával, továbbá szépirodalommal és modern képzőművészettel. Az etruszkológia az úgynevezett perifériális kultúrák problémáját veti fel, amelyek a görög civilizációhoz képest marginálisak, s akkulturációs folyamat keretében a görögökhöz igazodva igyekeztek a saját kifejezőmódjukat megtalálni. Na, ebbe a kontextusba tartoznak a kelták is. Persze, ők nem a belső körben voltak a

perifériális kultúra-szisztémának, mint az etruszkok, hanem a következő külső körben. A klasszika archeológia módszereinek átültetése egy ilyen típusú kultúra kutatására fontos és szerencsés dolog volt. Úgy gondolom, hogy azért mentem viszonylag gyorsan előre a szakmai skálán, mert ezt a módszert vettem át. Ugyanis nem ősrégész-ként foglalkoztam a kelták anyagi kultúrájával, hanem az írott források, a klasszikus hagyatékek és a kelta anyag kapcsolatának az oldaláról. Innen igyekeztem különféle következtetésekig eljutni, az időrend kérdésétől kezdve a művészeti kifejezés problémáig. Ezt az indítást és módszertani kapcsolódást Szilágyinak köszönhetem, akivel most is kapcsolatban vagyok, annak ellenére, hogy a múzeumot elhagytam. A Szépművészeti Múzeumban lezajlott betörés után egy darabig igazgatóhelyettes voltam. A Szépművészeti Múzeum vezetését ugyanis lefejezték, és kellett valaki, aki belülről szakmailag az egészet viszi. Akkor úgy döntöttem, hogy ez nekem nem való, és amikor Mócsy András fiatalon meghalt, akkor engem hívtak ide, és átkerültem az

L'HABITAT DE L'ÉPOQUE DE LA TÈNE À SAJÓPETRI HOSSZÚ-DŰLŐ

Példátlan kerámiarepertoár

SZÖLLŐSI SZILVIA [08]
PhD hallgató

A magyarországi késő vaskori régészet alapjául hosszú ideig a temetőkből és a néhány ismert erődített településről származó leletanyag szolgált. E téren napjainkban radikális változás megy végbe, főként az elmúlt húsz évben lezajlott nagyberuházásokat megelőző, leletmentő ásatásoknak köszönhetően. Az ezekből az ásatásokból származó régészeti leletanyag feldolgozása többnyire még várat magára, az azonban bizonyos, hogy a jövőbeni eredmények alapjainban formálhatják át a Magyarország kelta koráról kialakult képet.

Az újabb kutatások tudományos horderejét jól érzékelteti a dr. Szabó Miklós akadémikus, régészprofesszor szakmai irányításával és közreműködésével készült *„L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri Hosszú-dűlő”* c. kötet, amely 2007-ben jelent meg.

A monográfia alapjául szolgáló késő vaskori település első részlete az M30-as autópálya építését megelőző leletmentés során került elő 1995-ben. A lelőhely több szempontból is ígéretesnek mutatkozott a kitűntető figyelemre (kronológiai és térbeli elhelyezkedés, kelta-„szkíta” kapcsolatok, kiterjedt fém- és kerámiaműves-

ség nyomai), így egy francia-magyar együttműködésben zajló késő vaskori településtörténeti program részévé választották. Ennek keretében 1996 és 2003 között nem csupán a település szinte teljes feltárására került sor, de tágabb környezetében régészeti célú légifotózás, illetve ahhoz kapcsolódva terepbejárás is zajlott. E kutatások szélesebb földrajzi kontextusba helyezték a lelőhelyet, és kiemelték mikroregionális jelentőségét. A terepbejárásoknak köszönhető többek között a településhez kapcsolódó egykorú temető (Sajópetri-Homoki-Szölöskertek) felfedezése.

A kötet tartalma messze meghaladja a helyszín és a leletanyag egyszerű bemutatását. Tükrözve a lelőhely kőre szerveződött sokrétű régészeti projektet, megközelítmódja komplex és interdiszciplináris, s egyes fejezetei önálló tanulmányokként is megállják a helyüket. A régészeti objektumok és leletek minden részletre kiterjedő katalógusa mellett többek közt helyet kapott az állatcsontleletek archeozoológiai elemzése (Bartosiewicz László, ELTE BTK), geológiai (Mohai Rita, ELTE-TTK), metallográfiai (Czajlik Zoltán, ELTE BTK és Molnár Ferenc, ELTE-TTK) vizsgálatok eredményei és környezetrekonstrukció (Bődöcs András és Czajlik Zoltán, ELTE BTK). A kerámialeletek feldolgozása hazai viszonylatban újszerű módszerrel folyt, amelyet

a szerzők (Szabó Miklós, Szabó Dániel és Tankó Károly, ELTE BTK) a nemzetközi hírű Mt. Beuvray/Bibracte lelőhelyén (Burgundia, Franciaország) alkalmazott rendszer adaptálásával alakítottak ki. A fémműveséget (Jean-Paul Guillaumet, CNRS UMR 5594), valamint a Sajópetriben feltárt egykori építmények rekonstrukciós lehetőségeit (Timár Lőrinc, ELTE BTK) tárgyaló fejezetek pedig a téma kutatástörténetének áttekintésén túl jelentős új eredményeket mutatnak fel.

A monográfiát főszerkesztőként jegyző Szabó Miklós két fejezetet szentelt a sajópetri kelta település egyik legfontosabb vonatkozásának, a leletanyagban kimutatható kelta-„szkíta” kapcsolatoknak, amelyeket az ókori történeti, valamint a régészeti források szempontjából is behatóan vizsgált, áttekintve és értékelve a téma korábbi szakirodalmát.

A kötet gazdag kép- és ábraanyaga, különösképpen a leközlött nagy mennyiségű kerámiaanyag hiánypótló a kelta kerámia történettel foglalkozó régészek számára, mivel az ún. La Tène B2-C1 időszakból (Kr. e. 4. sz. utolsó évtizedei — Kr. e. 2. sz. első évtizedei) a sajópetrihez mérhető kerámia-repertoár bemutatása a szakirodalomban mind ez ideig példa nélkül áll. A *„L'habitat de l'époque de La Tène à Sajópetri Hosszú-dűlő”* végeredményben tehát kézikönyvként használható más, hasonló korú lelőhelyek kerámiaanyagának feldolgozásakor.

A Sajópetriben feltárt kelta település szűkebb és tágabb régészeti összefüggéseit bemutató kötet komplex megközelítmódja, magas színvonalára révén nemcsak a magyarországi kelta régészet számára példamutató és hasznos, hanem szervesen illeszkedik a legmodernebb nemzetközi kutatási tendenciák és eredmények rendszerébe.

SZABÓ MIKLÓS (SZERK.): L'HABITAT DE L'ÉPOQUE DE LA TÈNE À SAJÓPETRI HOSSZÚ-DŰLŐ

Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2007, 348 oldal + 159 oldal ábra.

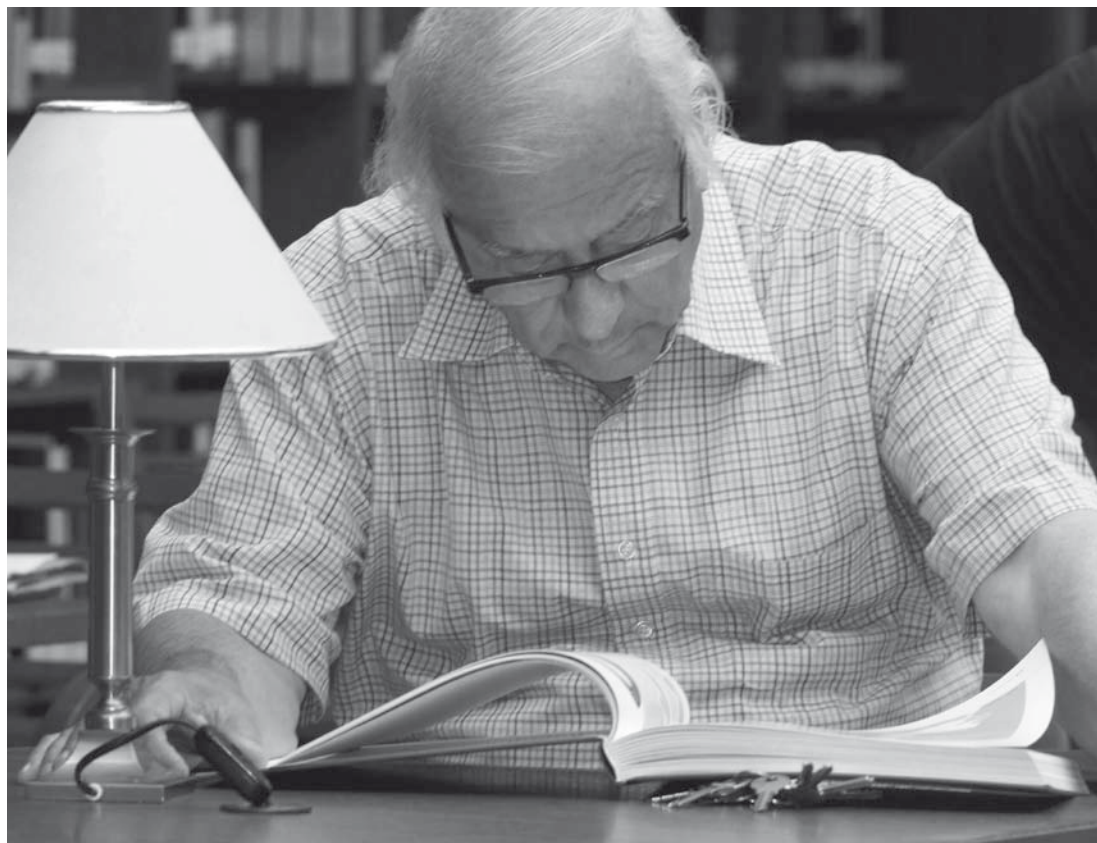
egyetemre. Végül is itt kötöttem ki, és ezt egyáltalán nem bántam meg.

– *Hogy ha a régészetről beszélünk Magyarországon, akkor a kelta terület a Te réveden vált ilyen fontossá, vagy pedig annak megvolt már valamilyen hagyománya, hogy ezt kutassák?*

– Ennek megvolt a hagyománya. A XIX. századból Pulszky Ferencet kell említeni, aki a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója lett, legalábbis pályája kései szakaszán. Amikor a szabadságharc után emigrált, Franciaországban és Angliában kitanulta a kelta régészetet. Az 1870-es években ahhoz a generációhoz tartozott, amelyik Európában elsőként azonosította a kelták régészeti hagyatékát.

– *Pulszky ezt honnan tudta, kitől tanulta?*

– Ez jó kérdés, én is próbáltam ennek utána járni. Főként a franciáknál, a *Musée des Antiquités Nationales*-ban, *Saint-Germain-en-Laye*-ben találtam levelezéseket, amelyek Pulszky és De Mortillet, illetve más szakemberek között zajlottak. Tehát úgy látszik, hogy ilyen kapcsolatok révén ott tárgyi és anyagismeretet szerzett. Ha igényesebb kutatástörténeti összefoglalást nézünk bárhol a világon, akkor abban Pulszkyt biztosan megtaláljuk. Aztán a XX. században volt két

fontos személyiség a II. világháború előtt. Az első Márton Lajos, aki összefoglalást írt a kelta leletekről, ami szintén megjelent németül, pontosabban német–magyar bilingvis kiadásban. Így azután gyorsan bekerült a szakmai köztudatba. Hunyady Ilona Alföldi András tanítványa volt, tehát ő tulajdonképpen mestere történeti koncepciója alapján foglalkozott a kelta leletekkel. El is készítette a disszertációját, ami *Kelták a Kárpát-medencében* címen megjelent 1944-ben. Ezt is eredetileg németül kellett volna kiadni. Erre azonban nem került sor, minthogy Hunyady Ilona nem egészen ismert emberi okokból 1944-ben apácakolostorba vonult. Úgy hogy itt jelentkezik az a törés, amire fentebb utaltam: a II. világháború végével ez a nagyon fontos kutatási irány háttérbe szorult. Tehát lett egy hiátus, és igazában véve az 1960-as évekig, amikor végeztem és Mócsy indiitására a kelta témán dolgozni kezdtem. Tulajdonképpen mondhatjuk némi túlzással, hogy én lendítettem ki a holtpontról ezt a stúdiumot.

– *A Te nyomokban, a tanítványaid, iskolád, doktoranduszaid révén milyen mértékben épül tovább a keltológia?*

– Nekem itt az egyetemen nyílt módomból arra, hogy kialakítsam a tanítványi

körömet. Amikor átkerültem az 1980-as évek végén, akkor azzal a programmal indultam, hogy meg kell találni az ásatási lehetőségeket. Mert ha nincs ásatás, akkor egyrészt nem igazán kötődnek az emberhez a tanítványok, másfelől nincs olyan leletanyag, amit föl lehet dolgozni. A '80-as évek végén már lehetett kapcsolatot építeni különböző külföldi intézményekkel: kihasználtam francia kapcsolataimat, és 1987-ben létrehoztuk azt a szerződést, amely máig működőképes. A Mont Beuvray-Bibracte-i ásatás 1988-ban indult, és azzal párhuzamosan, viszonyosság alapon, ami egyúttal praktikus pénzkímélő módszert is jelentett, a franciák is elkezdtek dolgozni velünk Magyarországon. Tehát már '88-ban a Velem-Szentvid-i ásatással megindult egy magyarországi nemzetközi vállalkozás, és aztán – főként az autópálya-régészethez kapcsolódóan – tevékenységünk fokozatosan áttevődött más területekre. A legnagyobb eredményeket Északkelet-Magyarországon értük el. Sajópetrin: az ottani kelta település és temető publikálásában eléggé előre tartunk. Mindezekből a munkákból rajzolódott ki – ha szabad ezt ilyen nagyképűen mondani – egy iskolának a körvonala. Ugyanakkor, akik velem dolgoznak, a doktori témájukat a közös kutatási

területről választják. Ezen túl nagyon sokféle interdiszciplináris vizsgálatra is lehetőség nyílik. A franciáknál kapcsolatot teremtünk a bourgogne-i légi régészeti központtal. Munkatársait meghívtuk ide. Eleinte ők csináltak felvételeket, és számos új lelőhelyet fedeztek fel, majd pedig betanították Czajlik Zoltán kollégámat, aki ma a légi régészethez Európa-szerte elismert képviselője lett.

A másik interdiszciplináris terület építészt igényelt, akit szintén sikerült megtalálnunk, egy építészdipomás kollégát, Timár Lőrincet, aki elvégezte a régészetet is, és ma olyan témákon dolgozik, amelyeket nemzetközileg számon tartanak. Például említhetem a kerámológust, aki Szabó Dániel, a fiam, tanársegéd az Intézetben. Egyszóval kialakult egy komplex csapat, és ennek igen jelentős következményei vannak személyes pályájukra vonatkozóan, de az egész csoportnak a működésére nézve is. 1988 óta minden évben ásvunk Franciaországban, és majdnem minden évben ásvunk velünk a franciák Magyarországon.

– *Egy ilyen szerződés mit biztosít: a területet teszi hozzáférhetővé?*

– A területre, azaz a lelőhelyre ásatási engedélyt kell szerezni. Ezt automatikusan nem lehet garantálni a

A KELETI KELTÁK

Les Celtes de l'Est

CZAJLIK ZOLTÁN [91]
tudományos főmunkatárs

Raphael, a Mont Beuvray-i Európai Régészeti Központ sokat látott könyvtárosa megadóan bólintott és hátrament a raktárba a „Les Celtes de l'Est” egy újabb példányáért. Ez a jelenet a könyv 1992-es megjelenése óta már harmadszor ismétlődött közöttünk, ami nyilvánvalóan mutatja a kérdéses kötet hasznosságát. Más kérdés, hogy azért kellett újra az Errance kiadónál kiadott könyvből nagyobb készleteket őrző könyvtárhoz fordulnom, mert a Régészettudományi Intézet Könyvtárába megint „elfelejtette” valaki visszavinni a korábban beszerzett példányt. Ez — lévén franciául íródott műről szó — mindennél jobban illusztrálta a hallgatóság kitüntetett figyelmét, a törekvést a keleti kelták behatóbb tanulmányozására. Persze a könyv történetének Mont Beuvray-i szála kicsit korábban kezdődött;

1991-ben, amikor Szabó Miklós a „nap 24 órából meg éjszakából áll” elv gyakorlati megvalósításába kezdett, vagyis napközben irányította intézetünk ásatását, éjszakánként pedig szobájának világos ablaka jelezte a mű születését.

Aki azt hiszi, hogy a közelmúltban a l'Harmattan kiadónál az ugyancsak Szabó Miklós által életre hívott Bibliotheca Archaeologica sorozatban megjelent „A keleti kelták” című kötet a francia nyelvű mű egyszerű magyarítása, alaposan téved. Nemcsak az alapmű ábrái frissültek fel, újultak meg, nem kis részben a kiadó Gyenes Ádám professzionális hozzáállásának köszönhetően, de új ásatási eredmények sora; Polgár, Sajópetri és Ludas, vagyis a Kr. e. III. sz. kárpát-medencei kutatásának rendkívül fontos, a bevándorló kelták és az itt élő szkíták békés együttélésének bizonyítékait nyújtó régészeti adatai is szerves részét képezik az új könyvnek. Megmaradt ugyanakkor az a bravúros, több síkon dolgozó, feszes szerkesztési mód, ami Szabó professzor egyetemi előadásait mindig is jellemezte; a történeti keretek ismertetésére

épülő régészeti adatok tárgyalására szervesen rétegződik egy másik gondolati ív, ami e könyv esetében is, mint oly sokszor, a művészeti vonatkozások bemutatását és részletes elemzését jelenti, hogy azután ennek következtetése visszahassanak a történeti események jobb megértésére. Aki pedig valaha próbálta a Kárpát-medence kelta kutatásának utolsó nagy összefoglalása, Hunyady Ilona 1942-ben és 1957-ben megjelent munkája óta kialakult „úrben” legalább a fontosabb lelőhelyeket összegyűjteni, az tudja csak igazán értékelni a kötetvégi függelékeket, köztük a gondosan összeállított lelőhelyjegyzéket és a bibliográfiát.

Mindezek ellenére és ezzel együtt, talán e rövid ismertetés is érzékelteti, hogy nem „szimpla” egyetemi tankönyvről van szó. Nemcsak azért, mert Szabó Miklós akadémikus a kelta kutatás és különösen a kronológiai és művészeti kérdések kimagasló nemzetközi szaktekintélye, hanem azért is, mert a könyv — éppen fent jelzett többsikű építkezése révén — nemcsak az egyetemisták és az érdeklődők, hanem a legkülönbözőbb társtudományok (őkörtörténet, művészettörténet, klasszika archaeológia) művelői számára is izgalmas olvasmány, kiváló szellemi táplálék, fontos kézikönyv. Mi sem jelzi ezt jobban, mint az, hogy a 2005-ben megjelent könyv nemcsak könyvtárunk „Les Celtes de l'Est” kötetének veszélyeztettségét szüntette meg, hanem már a harmadik utánnomása került a közelmúltban a boltokba.

SZABÓ MIKLÓS: A KELETI KELTÁK.
A KÉSŐ VASKOR A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN
Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2005, 211 oldal.

„...nagyon határozottan megfogalmazódott, hogy az európai kultúra közös gyökeréig kell eljutni. És egyúttal paradigmákat keresni. Ez mára már mozgatóereje lett a kutatásnak.”

szerződésben, abban meg kell jelölni a kutatási célokat és azt is, hogy milyen lelőhelyek jöhetnek számításba. Azokra azután meg kell szerezni az engedélyt. A franciák a saját területükön megszerzik az engedélyt a mi részünkre is, és ez fordítva is így működik. A Mont Beuvray-i ásatásnak megvan az az előnye, hogy ott rengetegen dolgoznak külföldiek, és velük további kapcsolatok jönnek létre. Vannak ott angolok, németek, olaszok, svájciak, belgák, lengyelek és mások.

Számunkra a legígéretesebb kapcsolatok a bolognai egyetem régészeivel alakultak ki. Ennek köszönhetően már harmadik éve Észak-Itáliában is ásunk, Verona közelében. Poveglianóban. Itt egy Kr. e. II. század végén kezdődő kelta temető feltárása folyik. A leletanyag rendkívül gazdag.

Ez újabb aspektusa tudományos programunknak: a kelta temetkezési szokások oldaláról foglalkozunk a kelta kultúrával, ami nagyon jól kapcsolódik a magyarországi temetőkutatáshoz. Északkelet-Magyarországon két temetőt is feltártunk, ezeknek a feldolgozása folyik — van mit tennünk.

– Feltárható-e rövid vagy hosszú távon a kelták világa?

– Mi általában a különböző résztemákból indulunk ki. A jelenlegi azonban európai perspektívájú téma: ez a kelta elit régészeti problémája. Régebben általában arisztokráciáról írtak, újabban inkább elitről beszélünk, mert a régészeti forrásokból nem igazán látjuk, hogy ez a vezetőréteg megfeleltethető-e valamiféle klasszikus arisztokratikus szisztémának. A leletanyag alapján azonban kétségtelenül volt egy olyan csoport, amelyik militarista jellegű, amelyiknek természetesen kapcsolódása volt

SABATINO MOSCATI,
OTTO HERMANN FREY,
VENCESLAS KRUTA, BARRY
RAFTERY, MIKLÓS SZABÓ
(SZERK.): I CELTI Milano,
Bompiani, 1991, 799 oldal.

a női nem képviselőihez, ami a leletanyagban is tükröződik. Tehát ezzel a problémával foglalkozunk most, részben a Mont Beuvray-i, részben a poveglianói leletek, illetve az északkelet-magyarországi temetőanyag alapján. Mindenekelőtt kötelességünk azonban, hogy a kiásott anyagnak a publikációjára sor kerüljön. Ennek egyik lépcsője volt a Sajópetri település publikálása. Ez a munka folytatódik most a temetőkkel.

– A nagy közös nemzetközi ásatásokról vannak közös kiadványok is?

– Természetesen. Egész sorozatok vannak, amelyekben részben én is publikálok, részben köteteket szerkeszték. Mindenekelőtt a Bibracte-i sorozatot említeném.

Az egyik kötetet például egy francia kollégával együtt szerkesztettem, továbbá publikáltuk benne azt a nagy, római típusú lakóházat, amit mi magyarok ástunk ki.

– Ez egyetlen házat mutat be?

– Más is van ebben, de a legnagyobb része a miálatalunk kiásott ház közzététele. Az ásatási publikációkon túl vannak olyan projektek, amelyek általában kapcsolódnak a kelta kultúrához. Ilyen például a történelem és a régészet viszonya. Ebben öt témakört vizsgáltunk, és képzettségem folytán a barbárok és a civilizáltak, tehát a görögök és a kelták viszonyának bemutat-

tását koordináltam. A témából nemzetközi konferencia volt Budapesten, amelynek anyaga önálló kötetben látott napvilágot. Az egész projekt zárókonferenciája Párizsban volt, anyaga hamarosan megjelenik.

– Ezek magyarul is megjelennek valamilyen formában?

– Magyarul sajnos semmi. Reménytelen. Lehetőség arra van, hogy időnként magyar folyóiratokban, mint az *Antik tanulmányok*, vagy újabban az *Ókor*, magyarul röviden megírjam az eredményeket. Annak, hogy ezek a részletes publikációk magyarul megjelenjenek, semmi esélye sincs.

– Ebből nem adódik-e szükségszerűen az, hogy Te tulajdonképpen egy nemzetközi tudós vagy?

– De igen, szükségszerűen.

– Ezt most nem úgy értem, hogy nemcsak magyar, de nemzetközi is, hanem hogy igazából a terület, ahol dolgozol, az az európai közös tér.

– Igen. Én azt szoktam mondani, amikor ezt faggatják, hogy a kelták például az osztrák–magyar határt biztosan nem ismerték. Tehát ha a keltákat vizsgáljuk, akkor arról értekezni, hogy kelták Magyarországon, vagy a kelták Vas megyében, az eleve bizarr. Mindig az eredeti történeti kontextust kell vizsgálni, függetlenül attól,

hogy most Magyarországot hova soroljuk, vagy hova sorolja magát Magyarország.

– Ez arra is újra példa, hogy valaki nagy művet hoz létre, és azt Magyarországon alig ismerik.

– Ez sajnos hozzátartozik a dologhoz.

A másik, szomorúbb oldala ennek, hogy sokan, akik a gyakorlati régészetet üzik, nem olvassák el az alapmunkákat. Általánosítani persze nem szabad, ugyanakkor mint minden tudománynak, az archeológiának is van elitje, amelyik nemcsak ír, hanem olvas is.

– Az, hogy Te megteremtetted ezt a kört, ezt a területet, a tanítványoknak, az éppen most indulóknak már jobb pozíciót biztosít.

– Remélhetőleg, de ez csak egy a lehetséges utak közül. Többen vannak, akik Franciaországban doktorálnak, akik megkapták az ottani doktori ösztöndíjakat, vagy külföldön publikálnak. Ez mindenestre egy eléggé bejárt útvonal.

– És ez azt is jelenti, hogy lassan azért Magyarországon nem lesz külön magyar tudomány, és ezt nem rosszállón mondom, hanem jó értelemben gondolom.

– Mindig is azt próbáltam hangsúlyozni, hogy az úgynevezett nemzeti tudomány, a hagyományos megfogalmazásban egy nonszensz. Emögött — az én megítélésem szerint — megjelenik a kádárizmusnak az a fajta megközelítése, hogy a ti dolgotok a magyar érdekességű tudomány. Ezt ti csináljátok a legjobban. De ezzel arról is le akart beszélni minket, hogy kimenjünk az országhatáron túlra. Ennek lett az a negatív következménye is, hogy sokan elhitték, hogy az adott területen mi vagyunk a legjobbak. Mert hát azt igazán csak mi tudjuk jól csinálni. Mosolyogni szoktam azon, hogy Bartókot, azt csak mi tudjuk igazán interpretálni. Aztán a legtöbb díjat Pierre Boulez kapta a lemezfelvételeire. Valami hasonló következett be a rossz tudománypolitika miatt. Abban a pillanatban, amikor az 1990-es évektől megnyílt a határ, kiderült, hogy a forrásokhoz nemcsak mi tudunk eljutni, hanem azok is, akik kint élnek. A honfoglaláskori régészetben, ami a nemzeti tudomány dédelgetett területe volt, megjelent egy csomó külföldi. A mainziak, a bécsiek komoly projekteket indítottak, olaszok is foglalkoznak vele. Akkor most mi a nemzeti tudomány? Összekeveredik két dolog: az, hogy nekünk mint magyar szakembereknek vannak primér feladataink, és az, hogy a nemzetközi tudományos vérkeringésbe be kell kapcsolni a diszciplínánkat. Ezt nem szabad elfelejteni.

– Lehet ebből azt a következtetést levonni, hogy a budapesti egyetem immár nem Magyarországon belül működő, nem magyar nyelven publikáló tudósokat próbál nevelni?

– Rá is kényszerül. De ez általában a többi területre is érvényes. Talán mi az átlagosnál gyorsabban reagáltunk erre a kihívásra a keltakutatás területén.

– Ilyen értelemben lehet, hogy ez egy paradigmaváltás?

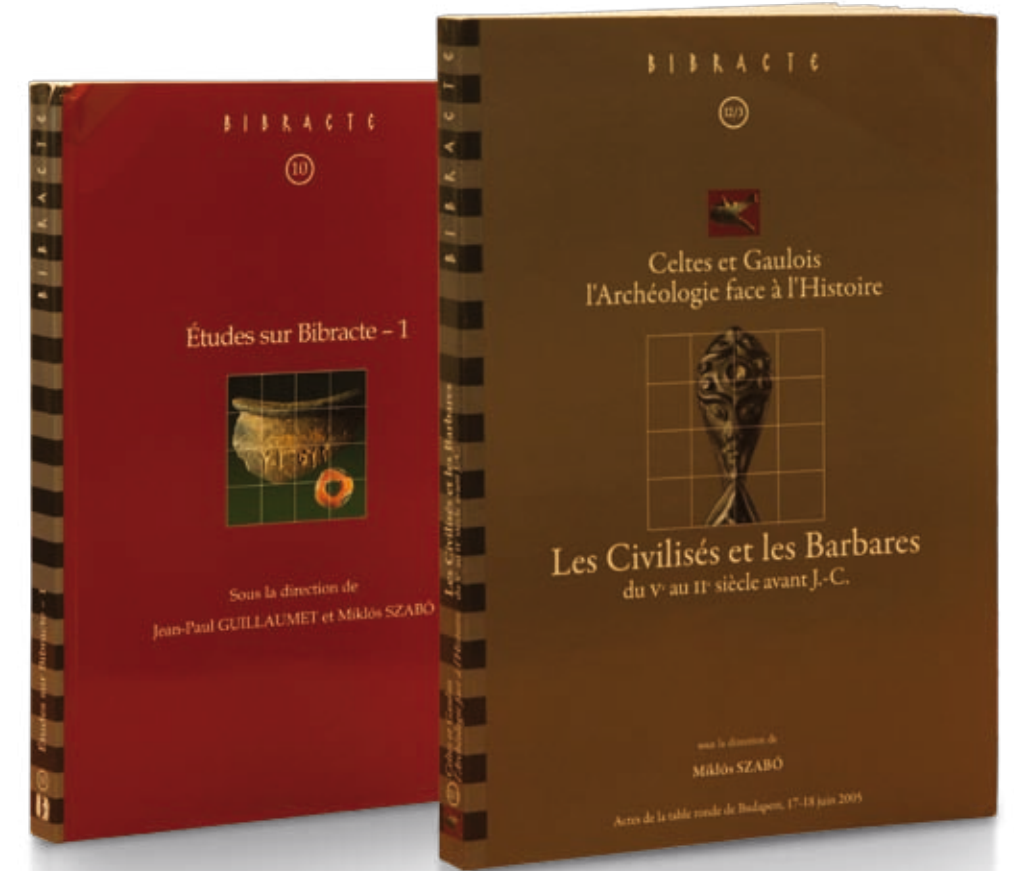
– Igen, talán.

– Miért vált fontos, európai kérdéssé a kelták története?

– A '90-es évek legelején, amikor a változás elindult, az is kezdett kirajzolódni, hogy az európai közös gyökerek kutatása aktuális feladat. A kelták ebből a szempontból nagyon jól jöttek, hogy így fogalmazzak. Mert volt, van egy nép, amely hajdan Írországtól Kárpát-Ukrajnáig jelen volt, s amely igazában véve klasszikus értelemben nem nevezhető hódító népnak. A kultúrát ugyanis nem a legiok vitték, mint a rómaiak

esetében, hanem a vándorlásaik során olyan területeken, ahol hasonló struktúrájú népekkel találkoztak, könnyen keveredtek az őslakossággal. Sajópetriben éppen ezeket a folyamatokat vizsgáltuk. A végeredmény egy új kulturális szintézis, amely a kölcsönösség jegyében született meg. Az 1990-es évek elején számos európai projekt indult újtárra. A keltológia terén kiemelkedő jelentőségű volt a velencei kiállítás, amelynek monumentális katalógusa az olaszon kívül franciául és angolul is megjelent.

A vállalkozásnak én voltam az egyik igazgatója. Itt nagyon határozottan megfogalmazódott, hogy az európai kultúra közös gyökeréig kell eljutni. És egyúttal paradigmákat keresni. Ez mára már mozgatóereje lett a kutatásnak.

SZABÓ MIKLÓS (SZERK.): LES CIVILISÉS ET LES BARBARES du Ve AU IIe SIÈCLE AVANT J.-C. Actes de la table ronde de Budapest 17-18 juin 2005. Glux-en-Glenne, Collection Bibracte, 2006, 243 oldal.

JEAN-PAUL GUILLAUMET – SZABÓ MIKLÓS (SZERK.): ÉTUDES SUR BIBRACTE – 1., Glux-en-Glenne, Collection Bibracte, 2005, 317 oldal.

Polgár-Csőszhalom esettanulmánya

Nagy tudományos előrelépés lehetősége nyílt meg 1993-ban az akkori ELTE BTK (akkori) Régészeti Tanszékcsoportja előtt, amikor csatlakozott a magyarországi autópályák építését megelőző régészeti feltárásokat végző országos és megyei intézmények sorához. Ettől az időszaktól kezdődően — a rendszerváltás új eljárásrendjének megfelelően — a beruházásra fordított összegek bizonyos hányadát a majdan lebetonozandó sávok alatti régészeti jelenségek és leletek előzetes megmentésére fordították.

RACZKY PÁL [74]
egyetemi tanár

ANDERS ALEXANDRA [91 JATE, SZEGED]
tudományos munkatárs

„Tanárok és hallgatók egymást segítve, együtt vettek részt abban a folyamatban, amelyet a lelőhelyek megtalálása, az ásatás, a leletanyag konzerválása és a tudományos feldolgozás egyes fázisai írnak le.”

Polgár-Csőszhalom — újkőkori festett edény (Fotó: Kozma Károly)

Az autópálya-nyomvonalakat úgy lehetett tekinteni, mint közel 100 m széles kutatószelvényeket. Ezek a régészeti kezdeményezések éppen abban az időszakban indulhattak el, amikor más pénzügyi források híján, az úgynevezett tudományos tervásatások gyakorlatilag megszűntek az országban.

Az akkori gazdasági kényszerhelyzetben meglepő módon a régészeti oktatás minősége javult azzal, hogy hivatalos szerződések keretében a Régészeti Tanszékcsoport alkalmat biztosított az egyetemi oktatóknak és hallgatóknak e komplex régészeti programban való részvételre. Ez a momentum nagyban elősegítette a tudományos kutatás és képzés korábban hivatalosan sokszor elválasztott szféráinak közeledését az ELTE BTK keretei között. Az egyetemi szervezésben kivitelezett feltárások egyes

M3 Archeopark (Polgár mellett, www.m3archeopark.hu) — újkőkori ház belső berendezése (Fotó: Kozma Károly)

lelőhelyei, leletegyüttesei szakdolgozati és PhD-értekezések témái lettek. A régészettudomány oktatói így hivatalosan is a szakma szellemi és tárgyi valóságának együttes tolmácsolójává, azaz igazi „szakgazdájává” válhattak. Tanárok és hallgatók egymást segítve, együtt vettek részt abban a folyamatban, amelyet a lelőhelyek megtalálása, az ásatás, a leletanyag konzerválása és a tudományos feldolgozás egyes fázisai írnak le.

Az autópálya-ásatások ugyanakkor komoly módszertani kihívást jelentettek. Nem kis mértékben ennek is köszönhető, hogy intézetünkben a három klasszikus tanszék mellett (Ős- és Koratörténeti Régészeti, Ókori Régészeti, Magyar Középkori és Korajúrkori Régészeti) az Archeometriai és Régészettudományi Tanszék is megalakult 2003-ban. Mára az oktatás szerves részévé vált többek között a légi fotózás, a térinformatika, az archeozoológia, vagy a Harris-féle régészeti nyilvántartási rendszer, s ez az interdiszciplináris szemlélet bizonyosan hozzájárul ahhoz, hogy a modern szakmai kihívásoknak

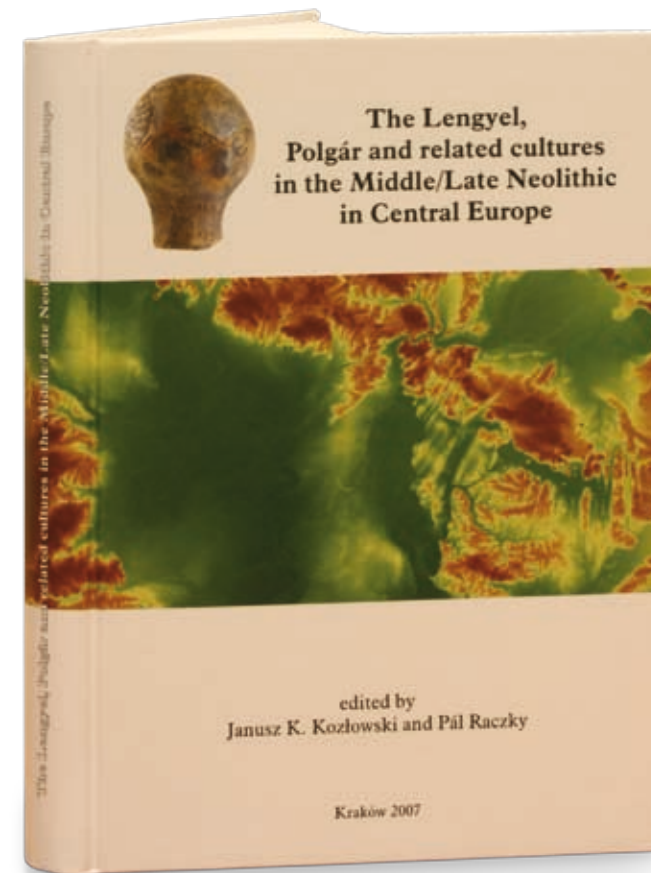
jobban megfelelő régész szakemberek kerüljenek ki az ELTE BTK falai közül. Nagy segítséget nyújtott a hazai kutatások módszereinek fejlesztéséhez és a nemzetközi igényszintnek való megfeleltetéshez az a tapasztalat is, amit francia-magyar együttműködésben, az Ókori Régészeti Tanszék szervezésében évi rendszerességgel folytatott Bibracte-i ásatásoknál a legkülönbözőbb korok hallgatói és kezdő szakemberei szereztek az 1990-es évektől.

A Régészettudományi Intézet feltárási kereteinek folyamatos bővülését, a kutatás interdiszciplináris vonatkozásait talán egy lelőhely kapcsán mutathatjuk be a legvilágosabban. Ez az Alföld északi részén található Polgár-Csőszhalom óskori települése, amelyről azt lehetett korábban tudni, hogy a Tisza egykori árterének szélén emelkedő újkőkori lakódomb, arab szóval „tell”. A 3–3,5 m magas halom egymásra rétegződött házmaradványokból és a mindennapi élet hulladékaiból épült fel, és az egykori lakók tartósan letelepült életmódjáról tanúskodik. A lelőhely jelentőségét

csak kiemeli, hogy a hasonló tell-települések Görögországtól a Tisza vidékéig terjedtek el, s a csőszhalmi a délkelet-európai települési halmok legészakibb képviselője. Ezek a tények önmagukban is különlegessé tették a lelőhelyet, s kihívást jelentettek minden őskoros régész számára. Az ELTE 1989–1990-ben itt elkezdett kutatásai nem a tradicionális ásatással kezdődtek, hanem légi fényképezéssel, amely a rendszerváltás után valóságos forradalmi újdonság volt itt az egykori kunmadarasi és debreceni orosz katonai repterek szomszédságában. Az első képek döbbenetek voltak, mert a halom körül több koncentrikus árok nyoma rajzolódott ki a növényzet elszíneződésében. Ezt követően az ELTE-TTK Geofizikai Tanszékének munkatársaival magnetométer méréseket és mintavévé fúrásokat végeztünk a területen, s ezek nyomán egy 180–190 m átmérőjű, ötszörös körárokrendszer körvonalait lehetett kimutatni, amelyet két, egymásra merőleges irányból összesen négy kapu szakított meg. Mindez azért volt merőben új megfigyelés, mert hasonló többszörös árok- és sáncrendszerből álló „rotundák”, „woodhenge” típusú építmények csak a Dunántúlról és Közép-Európából voltak korábban ismertek. Ezeknek a belső területe azonban legtöbbször üres volt, s a lelőkörmények miatt a legelfogadottabb nézetek szerint ezeket közösségi helyként, szentélyként használták, ráadásul a kapunyílások helye bizonyos asztronómiai meghatározottságot is mutatott. A délkelet-európai tell és a közép-európai körárok-rendszer szintézise tehát két kulturális régió szimbolikus találkozását testesítette meg Polgár-Csőszhalmon, a két „világ” találkozási zónájában.

Az ELTE által ilyen előkészítés után elkezdett ásatások a települési halmon olyan téglalap alakú, favázás, agyag tapasztású házak igen gyakran leégett nyomát hozták napvilágra, amelyek hosszanti tengelyükkel a központ felé voltak tájolva. E központi

zetében kerültek elő a mindennapi élet nyomainak és ugyanitt találtak meg 114 sír maradványait is. Ezek után világossá vált, hogy a körárokokkal határolt települési halom és a külső település egyetlen nagy egységet alkotott a Kr. e. 5000 és 4600 közötti időszakban, s az utóbbi volt a hétköznapi élet helyszíne. A települési komplexum népességének megélhetési alapját az intenzív agrárgazdálkodás, és az akkori időben Európa-szerte kedvelt köeszköz-nyersanyag, a tokaji obszidián közelsége jelentette.

Az M3-as autópálya nyomvonalának ásatási eredményeit több magyarországi és külföldi helyszínen mutattuk be, a csőszhalmi leletek pedig a Magyar Nemzeti Múzeum állandó régészeti kiállításán ma is láthatók. A feltárások szakmai jelentősége a „The Lengyel, Polgár and related cultures in the Middle/Late Neolithic in Central Europe” című nemzetközi tanulmánykötet keretei között teljesedett ki legutóbb (bemutatójára 2008 januárjában került sor az ELTE dísztermében).

Az ásatás szakmai sikerén túl különleges lehetőség nyílt Polgár mellett, az M3-as autópálya egyik csomópontjánál. Itt valósíthattuk meg egy régészeti-néprajzi park épített környezetében többek között az egyik Csőszhalmon feltárt ház hiteles rekonstrukcióját és benne egy újkőkori ház berendezésének, eszközeinek régészeti adatokon nyugvó helyreállítását. Az őskori épület szomszédságában megépült, a régióra jellemző tájház, illetve annak kiegészítő épületei a távoli és a közeli múlt kapcsolódását jelentik az adott ökológiai környezetben. Más régészeti korszakok újjáépített emlékei (kunhalom, Csőrsz-árok, őrtorony) szélesebb történelmi összefüggésbe helyezik a bemutatóhely látványait.

A fentebb bemutatott esettanulmány jól példázza, hogy az ELTE BTK Régészettudományi Intézete nem csupán a régészet oktatását és a kutatását igyekszik nemzetközi szinten művelni, de a kulturális örökség népszerűsítésére, közkinccsé tételére is törekszik.

M3 Archeopark — újkőkori ház rekonstrukciója, háttérben a római őrtorony (Fotó: Kozma Károly)

„Az őskori épület szomszédságában megépült, a régióra jellemző tájház, illetve annak kiegészítő épületei a távoli és a közeli múlt kapcsolódását jelentik az adott ökológiai környezetben.”

helyen különleges funkciójú, többször megújított, díszített falú épület állt, amelyben a hétköznapi megélhetés eszközein túlmutatva, miniatűr tárgyakból (női agyagplasztika, napkorongocskák, edények), vörösre festett kőbaltából, mediterrán tengeri kagylótöredékből álló együttest tártunk fel, de ugyanitt került elő egy rézgyöngyökből álló nyaklánc is. A körárokokon belüli tell-en a közösségi cselekmények számos más szakrális vonatkozásait találtuk meg, így egyre inkább az a nézet erősödött meg, hogy e terület a nem hétköznapi cselekmények helyszínéül, hanem valamiféle újkőkori szentélykörzetként funkcionált.

Ezek után nem volt nagy meglepetés, hogy ezt követően a tell-en kívüli területen egy 24 hektár nagyságú horizontális település nyomát fedeztük fel. Különös szerencse volt az is, hogy e településen keresztül tervezték az M3-as autópálya nyomvonalát, így a megelőző régészeti ásatások során 4,5 ha-nyi területet vizsgálhattunk át 2001-ig. Ez a kutatás Európa harmadik legnagyobb léptékű neolitikus telepfeltárását eredményezte, több mint 120 oszlopos szerkezetű házzal és kiegészítő épülettel. A házak környe-

NOSZTALGIA UTAZÁSOK 2009

2009. 10. 10.

FOTÓSVONAT A BEZÁRT MELLÉKVONALAKON I.

Vonatfanatikusok figyelem! Ismét egy remek lehetőség adódik a „Nagy Bobó” fotózására és nem csak az állomásokon, hanem számos alkalommal nyílt pályán is! TRAINS.HU-val közösen.

2009. 10. 16.

GYERTYAFÉNY EXPRESSZ AZ ÚJBOR JEGYÉBEN

A különleges vacsoralehetőséget ez esetben az italkínálat változatossága teszi még különlegesebbé.

2009. 10. 23-25.

SZLOVÁKIAI HOSSZÚ HÉTVEGE A MAGAS TÁTRÁBAN

Gyönyörű helyek, utazás az őszi tájban egy különleges szerelvényel, városnézés és kirándulás.

2009. 11. 11.

MÁRTON NAPI GYERTYAFÉNY EXPRESSZ

Minden, ami liba, ezen a gyertyafényes, romantikus utazáson asztra kerül. Kulináris élvezetek egy robogó szerelvény hangulatos étkezőkocsijában.

2009. 12. 18.

KARÁCSONYI GYERTYAFÉNY EXPRESSZ

Ideális alkalom az ünnepek előtt egy finom vacsora elfogyasztására kettesben, romantikus körülmények között. Különleges ajándékként adhatjuk üzleti partnereinknek is.

MÁV NOSZTALGIA JEGYIRODA: Budapest, Nyugati pályaudvar | Tel.: (+36 1) 269-52-42 | (+36 1) 238-05-58

WWW.MAVNOSZTALGIA.HU

Tihany – Óvár vaskori erődtérsége (Veszprém megye)

A DUNÁNTÚLTÓL AZ ERDÉLYI MEZŐSÉGIG

Légi régészet

Több mint tizenöt éve annak, hogy Szabó Miklós kezdeményezésére, René Goguy vezetésével magyar-francia légi régészeti kutatások indultak a BTK Régészettudományi Intézetében. Nem ez volt az első alkalom, hogy egyetemünkön a légi fényképezést hívták segítségül a régészeti topográfiai kutatásokban.

A II. világháború alatt, az Alföldi András vezette Érem- és Régiségtani Intézet által beszerzett légi fotókat Radnai Loránd használta fel a dáciai limes kutatásában. René Goguy, a Burgundiai Régió pilóta-régésze is a római limest, annak pannóniai szakaszát kutatta, de a program az őskortól a középkorig fontos eredményeket ért el, s legfontosabb hozadéka, hogy a 432 lelőhelyről készített több mint 4000 felvétel alkotja Légi régészeti Archivumunk magját. A 2000-ben lezárult magyar-francia program másik

CZAJLIK ZOLTÁN

fontos hozadéka, hogy sok ismert lelőhelyről már 10–15 éve készülnek felvételek, amelyek jól követhető e területek változása, sok esetben jelentős romlása. (Példaként az időközben részben beépített tihanyi Óvár vaskori erősítését mutatjuk be a címlapon.)

„KI GÉPEN SZÁLL FÖLÉBE...”

Mintha külföldre indulnék Ferihegyről, úgy kell átlépnem a szatmárnémeti repülőtér fémkereső kapuján, fotófelszerelésből csak az utolsó pillanatban sikerül kivenni a filmeket, nehogy tönkremenjenek az „Rtg-alagútban”. A repülőgépet már Tökölről ismerem, ugyanis ott tartják karban, bivalyerős, jó masina. A fotóablak azonban kicsi is, rossz helyen is van, azzal biztatom magam, hogy majd erősebben forgatjuk a gépet. Kíséröm, Marta Liviu egyelőre bírja a „forgatást”, s jelzi, hogy a lelőhely, amit éppen megtaláltam, egy ismert kelta település tőszomszédságában van, talán annak folytatása. Igazán lelkesem azonban az érendrédi Bikadombnál válik, hiszen jól látszik az erőbúza színeltérése révén, hogy az ismert bronzkori tell-települést árok vette körül. Sőt, a fényképezés közben észrevesszük, hogy a körárkon kívül egy szokatlan, ellipszis alakú erősítés is van (amely a kukoricatáblában is folytatódik), s a dombtetőn sírok nyomát is mutatják a gabona apró zöld foltjai. A legfontosabb kérdés tehát eldőlni látszik; a korábban, Nagykálló – Mátészalka környékén szerzett magyarországi rossz tapasztalatok ellenére a módszer a Szatmári-síkságon is alkalmazható. Másnap berepüljük az egész megyét, a majtényi síkon hosszú kettős árkot, Bobáldnál a bronzkori

Érendred – Bikadomb bronzkori tell-települése (Szatmár megye, Románia)

Halomsírok Mezőkölpénynél (Maros megye, Románia)

Óskori település épületei Csorna mellett (Győr – Moson – Sopron megye)

Kelta sírok tritikálében (Paks D. Tolna megye)

„**Másnap berepüljük az egész megyét, a majtényi síkon hosszú kettős árkot, Bobáldnál a bronzkori település külső lakóterületét, a síkság és a hegyvidék találkozásánál pedig számtalan halmos temetkezés nyomát figyeljük meg.**”

település külső lakóterületét, a síkság és a hegyvidék találkozásánál pedig számtalan halmos temetkezés nyomát figyeljük meg.

Öt nap múlva már Marosvásárhelyen vagyok, s az időjárás ugyanolyan tökéletes, mint Szatmáron volt, köszönhetően állandó itthoni pilótámnak, Talabos Gábornak, aki a tippeket adta. „Egyszerre” szállunk fel a Pestre tartó MALÉV-géppel, ők a nemzetközi repülőtér betonjáról, én pedig a sportrepülőtér Budaörs-höz hasonlóan pattogós fűvéről. Irány a Maros völgye és a Mezőség, ezúttal Berecki Sándor a segitőm, aki összeállította a fontos lelőhelyek, kutatási zónák listáját. Az úgynevezett ultrakönnnyű gépre azonban nem ülhet fel, mert az csak kétszemélyes. Ennek a repülőnek viszont jó helyen van és elég nagy a fotóablaka. Halmokat errefelé is bőven figyelünk, igaz, egy részük természetes, azaz a gázfeltörések által megemelt dómokról van szó. Sármásnál és Mezőkölpénynél viszont az álló halomsírok mellett egy sor, mára elpusztult halmos temetkezés nyomát jelzi a talaj elszíneződése. Fintinele (Újós) részben feltárt kelta temetőjéhez jókor érkezünk; a ferde megvilágítás a

legelőn további sírok nyomát jelzi. Másnap újra a Maros-völgyében repülünk, s az Aranyos-torkolat zónájában éppolyan földbe mélyített épületekből, gödrökből álló település nyomát fényképezem le, mint amilyet korábban a ráckeresztúri kelta, vagy az árpási Árpád-kori településnél örökítettünk meg. A legérdekesebb megfigyelések azonban még hátravannak; a kissé zivatárosabbá vált időben egy sor ismeretlen korú erősítést figyelünk meg Beszterce és Régen környékén, egy eldugott völgyben a tritikáléval bevetett terület temető helyét jelzi, Segesvárnál pedig római villa nyomát fényképezzük le. A műrepülésben is gyakorlott Simion Campeanu-val pedig egyre jobban összeszokunk, a bözödi templom fényképezésénél már a környező hegycsúcsok szintje alatt „forgolódunk”.

ÉVENTE HÁROMSZÁZ ÚJ LELŐHELY

Magyarországon a 2000 óta folytatott repüléseink során az egyik legfontosabb cél az eredményesség fokozása, a nyugat-európai szintre emelése volt. Így sikerült

elérnünk, hogy ma már évente háromszáznál több új lelőhelyet azonosítunk, hogy egyes zónákban a hosszú évek óta folytatott megfigyelések alapján összefüggő légifotótérképek készíthetők, hogy a korábban ritka kivételként fényképezett temetőkből évente többtucatnyit azonosítunk, hogy egyre több légifotó-lelőhelyen nemcsak a település struktúráját, hanem az egyes épületek szerkezeti elemeit is meg tudtuk figyelni. Ehhez persze szükség volt a különösen jó adottságú területek fokozott kutatására, egyes régiókban (Győr-Moson-Sopron és Tolna megye) az intenzív együttműködésre a helyi kutatókkal. Ennek hozadéka például a tritikálé, mint fontos indikátornövény felismerése, aminek az erdélyi Mezőségen is nagy hasznát vettük. A Fejér megyei monokultúras gabonamezőkön aratás előtt szerzett tapasztalatok vezettek a segesvári római kori villa megismeréséhez. A szatmári és a mezőségi halomsírművek felderítése ugyanakkor sokat fog segíteni a kevésbé látványos Hernád-völgyi halmok kutatásában, Fintinele fényképezése pedig arra utal, hogy bizonyos esetekben — Angliához hasonlóan — a Kárpát-medencében is eredményes lehet a legeltetett területek kutatása.

Kutatásainkat az OTKA NK68824-es és IN77725-ös programja, az ELTE BTK Régészettudományi Intézete, a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem Történeti Tanszéke, a Román Tudományos Akadémia kolozsvári Régészeti és Művészettörténeti Intézete, a Szatmár Megyei Múzeum és a Maros Megyei Múzeum támogatta. Köszönjük.

Brigetio római kori amphitheatrumai

Amikor a mai kor embere színházba, moziba megy vagy egy futballmérkőzés alkalmával stadionba látogat, és az igényeinek, illetve a pénztárcájának megfelelő ülőhelyre szóló jegyet vásárol magának, nyilván nem is sejtí, hogy az ülőhelyek különböző szempontból történő kiosztásának, rangsorolásának gyökerei az ókorba nyúlnak vissza. Egy öt évvel ezelőtt Komáromban, az ókori *Brigetio*ban felbukkant római kori latin nyelvű felirat értelmezése kapcsán ezeket a szempontokat a következők szerint lehet röviden összefoglalni.

2004 júliusában egy érdekesnek ígérkező római kori feliratos kőemlék került ajándékozás révén a komáromi Klapka György Múzeum lapidariumába. A 103x78 centiméter oldalméretű, 28–30 centiméter vastagságú, dunaalmási mészkőből faragott kőtáblán kettős keretezésű szegélyen belül hatsoros, eredetileg piros festékkel kifestett, mára azonban megkopott, igényesen vésett latin nyelvű felirat olvasható. A kőemlék az 1990-es évek elején a szőnyi Vásártérrel — az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszéke által a római kori Brigetio városában 1992 óta folytatott tanásatások helyszínétől — nyugatra, csatornázási munkák során látott napvilágot.

A FELIRAT

A 4 centiméteres, szabályos közkömben elrendezett betűkkel írt, soronként középre rendezett felirat fordítása a következő: *Lucius Veratius Iulianus*, a brigetiobeliek municipiumának ötvenkénti vagyonbecslés végrehajtásával megbízott előjárója (*duumvir quinquennalis municipii Brigetionensium*) a *legio I (prima) Adiutrix Pia Fidelis Severiana* számára 70 római láb hosszúságban (*pedum LXX*) alapjaiból (*a solo*) podiumot és a hozzá tartozó ülésorokat (*spectacula*) emelt (*extruxit*), viselve annak költségeit (*sumptibus suis*).

A felirat számos izgalmas és nem túl szokványos kifejezést, és egyúttal megoldandó problémát rejt magában. Először is a valamikor a Severus-korban (Kr. u. 193–235 között) municipiummá vált Brigetio városi vezetőinek sorában a felirat jóvoltából megismertük a Lucius Veratius Iulianust, az első olyan — mai fogalmakkal élve — „polgármestert”, akinek feladata az ötvenkénti vagyonbecslés elvégzése is volt (latinul: *duumvir quinquennalis*). Neve alapján

családja talán a mai Horvátország területére eső *Dalmatiából*, esetleg a nagyjából a mai Ausztriát lefedő *Noricum* tartományból származhatott. Továbbá, újabb feliratos említést láthatjuk a kőtáblán a *Traianus* uralkodása idején (Kr. u. 98–117) Brigetioba vezényelt, és az ókor végéig helyőrségként ottmaradt *legio I Adiutrix* nevének, amelyben felbukkannak a Brigetio térségében több feliraton is látható *Severus Alexander*-kori kitüntető jelzők.

Bár közigazgatási és hadtörténeti szempontból érdemes lenne a fenti szövegrészeket tovább boncolgatni, a továbbiakban inkább nézzük meg azt, hogy miként értelmezhető, hol lokalizálható az építési feliraton említett podium és annak ülésorai, amelyet 70 római láb hosszúságban a város vezetője a Brigetioiban állomásozó *legio* számára újonnan, saját pénzén építtetett.

ÉPÍTÉSZETI ALAPFOGALMAK: PODIUM ÉS ÜLÉSSORAI

A latin podium szó az építészeti kézikönyvet író *Augustus*-kori szerző, *Vitruvius* szóhasználatában bármely építmény lábázatát jelenti, amelynek felépítménye van; így például a színházi emelvény, *pulpitus* lábazati részét is podiumnak nevezi. Így a podium szó küzdőtérrel rendelkező, látványosságok bemutatására alkalmas építményeknek, nevezetesen *amphitheatrum*oknak és/vagy *circus*oknak azon része, amely a küzdőtér (*arena*) körül, azt körülölelve, s az ott zajló események (gladiatori vagy állatküzdelmek, kocsiversenyek) közvetlen közelében a nézőközönség legelőkelőbbjei számára fenntartott helyeket magában foglalja. Ezek az ülőhelyek (latinul: *loca*) többlépcsős kiképzési ülésorban (*gradus*) helyezkedtek el, amelyek száma jelenlegi ismereteink szerint kettő és hét között változott. A

„A felirat számos izgalmas és nem túl szokványos kifejezést, és egyúttal megoldandó problémát rejt magában.”

podiumfal küzdőtér felé néző felületét festhették is: gladiátor- és állatküzdőlelem ábrázolása *Pompei*ben ismert, *Lixus*ban vadászjelenet került elő, *Korinthos*ban szintén állatküzdőlelem jelenítettek meg a Kr. u. III. század elején. Ezen kívül vannak adataink a podiumfal többszöri átfestésére is többek között a pannóniai *Aquincumból*, *Carnuntumból*.

A podiumot a legfelső ülésor mögött egy mellvédszerűen magasodó falazat (latinul: *balteus*), mögötte pedig egy körkörös közlekedésre alkalmas platform (*praecinctio*) választotta el a következő szektortól, az első *maenianumtól*, amelyben megint csak több, amphitheatrumról amphitheatrumra változó számú ülésor volt található. Efölött újabb, második, illetve harmadik *praecinctio*, mögöttük pedig ennek megfelelően második, illetve harmadik *maenianum* következhetett. A nézőtér (*cavea*) egyes szektorain belül az alsó és felső ülésorok megközelítését „ékszerűen” (latinul: *cuneus*) bevágott lépcsők tették lehetővé.

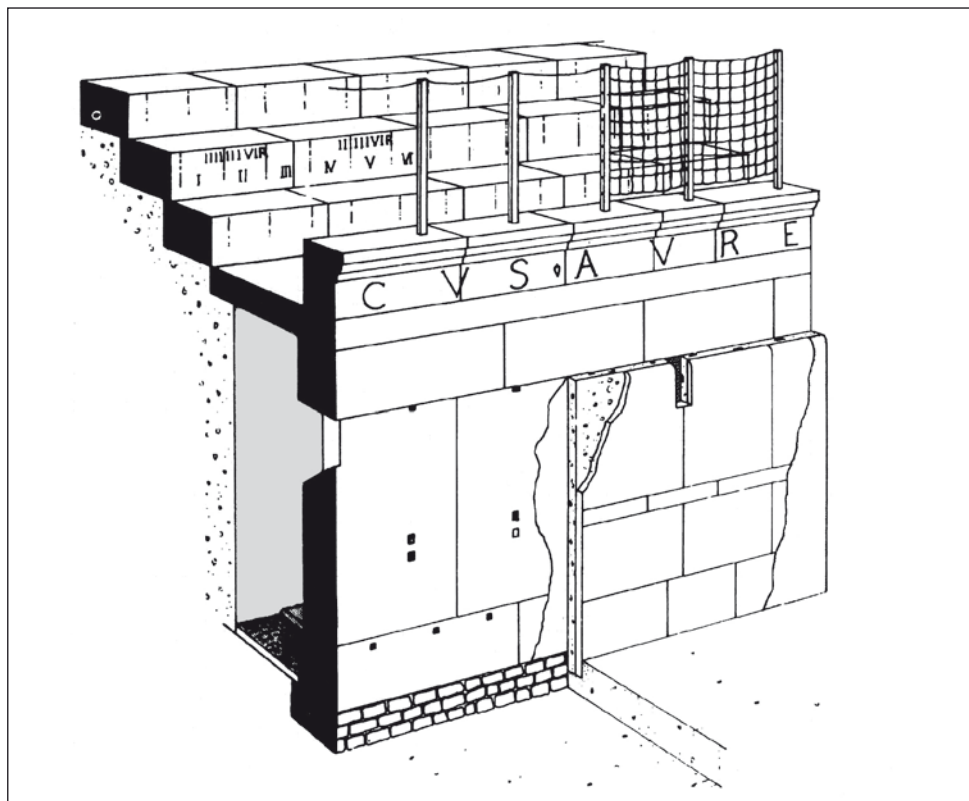
Ezek az egységeken belül helyezkedtek el az első sorban általában állandóra kiképzett kő, feljebb hordozható vagy faülések (*loca*) számára lépcsőzetesen kiképzett ülésorok (*gradus*) alépítményei, amelyet *Vitruvius* „Tíz könyv az építészetről” című művében *spectaculum*nak nevez. Noha a szó ebben az alakjában „látványosság”-ot jelent, mégis ennek segítségével érthetjük meg a brigetioi feliraton említett „*spectacula*” kifejezést is, amely pontosan ezt az ülések felállítására szolgáló lépcsőzetes, vízszintes alépítményt jelenti. A brigetioi feliraton említett podium vonatkozásában tehát *Lucius Veratius Iulianus* kizárólag ennek az egységnek (*podium cum suis spectaculis*) a felépítését „szponzorálta”.

VIP-ÜLŐHELYEK A RÓMAI KORBAN

A 70 római láb (egy láb körülbelül 29 centiméter, azaz összesen mintegy 21 méter) hosszúságú podiumszakasz ülésorainak említése kapcsán felvetődik a kérdés, hogy ez hány néző elhelyezését tette lehetővé. Több adat utal arra, hogy a podiumban helyet foglaló, kivételezett helyzetű, az arénában zajló küzdelmekre legjobban rálátásban részesített személyek a megszokott, körülbelül 58–60 centiméter széles helyet foglaltak el. A *Colosseumban* a podiumon helyet foglaló szenátori rangúak külön márványtrónusokat kaptak, a többi ülés azonban csak 44 centiméter szélességű volt. A romániai *Sarmizegethusában* 2–2 láb szélességű, kartámasszal ellátott kőpadon foglaltak helyet a podiumon az előkelőségek. Egy észak-afrikai (*El-Jem*) amphitheatrum ▶

podiumának ülései 65 centiméter szélesek voltak, a többi 40 centiméteres volt, míg egy másik, ugyancsak észak-afrikaiban 40–70 centiméter szélességű ülésekről van tudomásunk. Érdekesek a dél-franciaországi *Nîmes* amphitheatrumának üléssoraiba vésett, az egyes üléseket elválasztó jelek, amelyek az aréna felé egy centimétert lejtő üléssorokban 40 centiméterenként ismétlődnek. Jelenlegi ismereteink szerint a legkisebbek az athéni *Dionysos*-színház ülései voltak a maguk 33 centijével, bár egy forrásadat említi egy láb, azaz 29 centiméter szélességű ülőhelyeket is.

Visszatérve a brigetioi felirat 70 római lábnyi hosszúság adatára: legrosszabb esetben — ha egy-egy láb (azaz 29–29 centiméter) szélességű ülőfelülettel számolunk — üléssoronként 70, analógiák alapján 40–40 centiméteres, kicsit kényelmesebb felülettel számolva mintegy 52, dupla lábszélességet feltételezve viszont — igen kényelmes ülést biztosítva — 35 katoná számára fenntartott hellyel számolhatunk, legalábbis az első üléssorban. Megelőlegezve azt, hogy a brigetioi amphitheatrum podiuma legalább két üléssorral rendelkezett, ott összesen legalább 70, még hihetőbben 104, legfeljebb azonban

A podium, a podiumfal, a balteus, a gradus vázlatrajza a tarragonai amphitheatrumban (rajz: Alföldy Géza)

140 katoná számára tartottak fenn ülőhelyeket. Persze, ha három üléssorral számolhatnánk, akkor ez a számsor 105/156/210-re módosul.

EGY ÓKORI SZPONZOR ADAKOZÁSA

A brigetioi felirat egy római kori városi vezető magánadakozásának (latinul: *munificencia privata*) állít emléket. Amphitheatrumot azonban — többek között biztonsági okok miatt — nem építhetett akárki: a törvényi szabályozások értelmében amphitheatrum építését csak az állam, vagy a városi közösség kezdeményezhette „megfelelő anyagi fedezet és városi eltőkésítés” megléte esetén. Egy római kori törvénygyűjtemény, a *Digesta* szerint circus, *theatrum* és amphitheatrum építése, mivel más városokkal való vetélkedésre serkent, illetve magában rejtheti a lázadás csíráját, „császári engedélyköteles” volt.

Az a tény, hogy a brigetioi felirat egy ötvenkénti vagyonbecsléssel megbízott tulajdonképpeni polgármestert tüntet fel az épületrész építetőjeként, örvendetes ugyan, de korántsem egyedülálló. A Római Birodalom területéről ismert

theatrum-, amphitheatrum- és circus-építési feliratokat megvizsgálva szembevetünk, hogy több esetben ugyanezt a tisztséget betöltő hivatalnokok viselik az építkezés költségeit. Így van ez mindjárt az első ismert amphitheatrum esetében is, Pompeiiben, amelyet *Caius Quinctius Valgus*, valamint *Marcus Porcius* emeltek „saját pénzükhöz”. A vagyonbecslői feladatokról ellátása és a „szponzori” tevékenység között kimutatható összefüggés nem lehet véletlen: a rendekbe való besorolás és így a társadalmi felemelkedés alapjául is szolgáló vagyonbecslést végrehajtó tisztviselőkként ugyanis nekik volt ráhatásuk az adott város polgárainak anyagi helyzetére, továbbá ők voltak abban a helyzetben, hogy középítkezések finanszírozására anyagi forrásokat tudjanak felkutatni. Noha a feliratok csak az ő nevüket örökítik meg építetőként, sejtethető, hogy egyrészt némi nyomásgyakorlással pénzt tudtak szerezni egy olyan költséges vállalkozásra, mint például egy, a városi lakosság szórakoztatását szolgáló amphitheatrum felépítése, másrészt — s a brigetioi felirat 70 római láb hosszúságú szakaszának említése is erre utal — többekkel összefogva, egy-egy

épületrész (például kapubejárók, aréna, lépcsők), vagy egy fal hosszabb-rövidebb szakaszainak a felépítését az azzal járó költségek viselésével magukra vállalták.

Az építetők nevének feltüntetését egyébként szigorú törvényi szabályozásnak vetették alá: az említett *Digesta*ban azt is olvashatjuk, hogy „a középületre a császárnak, vagy annak, akinek költségére az épületet emelték, a nevének kívül másét felírni nem szabad”. Ennek a rendelkezésnek a célja volt az is, hogy az ilyen jellegű középületek emelésével járó presztízszt minél szűkebb csoportokra korlátozzák. A brigetioi felirat is ennek az i. sz. III. század első harmadában hozott rendelkezésnek a hatálya alá esik.

Köztudomású, hogy a római kori theatrumokban, amphitheatrumban és circusokban a színpad és a küzdőtér közelében lévő helyek nagy társadalmi presztízsnek örvendtek. Különösen vonatkozott ez a diszpáholyra (*pulvinar* vagy *suggestum*), és a közelében lévő helyekre: az itt ülők nemcsak, hogy közvetlen közelből, és a legkedvezőbb szögben láthatták az arénában történeteket, de egyben ők maguk is láthatók voltak. A szórakozásnak ezek a római kori építményei a legkülönbözőbb

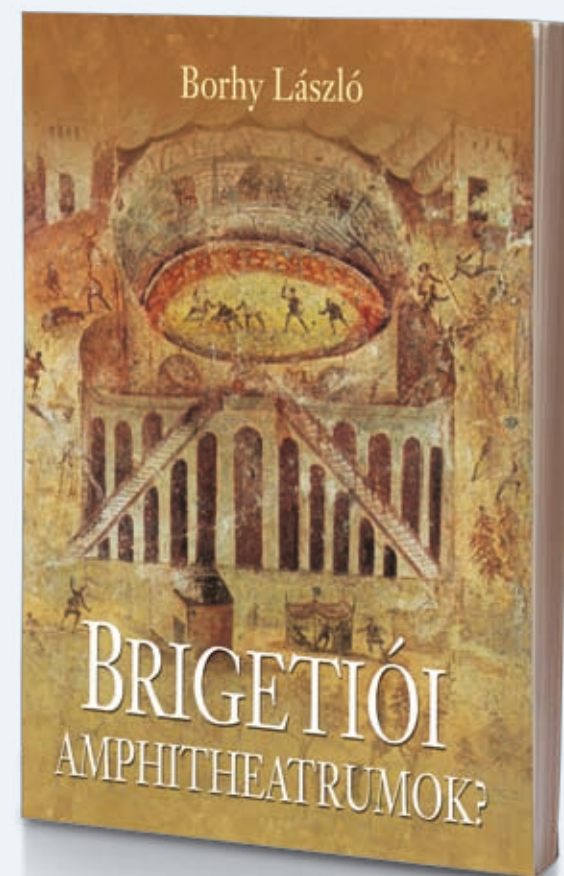
BORHY LÁSZLÓ: BRIGETIOI AMPHITHEATRUMOK?

A teljes bizonyosság hiánya

SEY NIKOLETTA [06]
PhD hallgató

A komáromi Klapka György Múzeum gyűjteményébe 2004 nyarán egy nagyméretű, teljesen ép latin nyelvű feliratos köemlék került, amelynek szövege messzemenő következtetések levonására adott lehetőséget, hiszen nemcsak az derült ki belőle, hogy egy feltehetőleg a polgárváros lakosai számára, viszonylag késői időpontban (*Severus*-kor vége) épített amphitheatrum egy részének az építési felirata lehetett, de a polgárvárostól nyugatra magát az amphitheatrumot is sikerült nagy valószínűséggel lokalizálni. A köemlék előkerülése hívta életre a művet, amely eredeti célján túlnóva a pannóniai amphitheatrumok kutatásában is fontos szerepet tölt be. A felirat elemzése kapcsán megtudjuk, hogy melyek voltak a római kori amphitheatrumok különböző részei, kik és milyen módon jutottak be az arénába, és az ott

zajló látványosságokat milyen társadalmi csoportok látogatták, illetve azok ülőhelyeinek elhelyezkedése hogyan tükrözi az ott helyet foglalkoztató társadalmi helyzetét, jogállását. Aztán azt, hogy az ülőhelyekre való eljutást milyen rend szerint és hogyan szabályozták központi vagy municipális törvényekkel, milyen körből kerültek ki az amphitheatrumok építetői, illetve, hogy hogyan jelenik meg mindez az ókori görög és latin forrásokban, illetve feliratokon. A köemléken olvasható felirat szövegének feloldásakor kiemelten tárgyalt a P LXX rövidítés feloldása és magyarázata. Ez az ülőhelyjelzés bár nem egyedülálló, miszerint egyes helyeket egy bizonyos látogatói csoport számára tartanak fenn; arra azonban, hogy adott hosszúságú szektort katonák — nevezetesen a *Brigetio*ban állomásoztatott *legio I Adiutrix Pia Fidelis Severiana* katonái — számára építettek volna, a szóban forgó felirat szolgáltatja az első adatot. További különlegesség a feliraton, hogy a *legio I Adiutrix Pia Fidelis Severiana* katonái számára épített 70 római láb hosszúságú szektor építési

költségeinek viselőjeként a polgárváros egyik magas rangú előjárója, az *Ilvir*, aki az ötvenkénti vagyonbecslés feladatát látta el (*Ilvir quinquennalis*), van feltüntetve. Ezzel összefüggésben kerül górcső alá, mennyire számít általánosnak, hogy egy *Ilvir quinquennalis* amphitheatrumot, vagy annak egy részét építeti, másrészt pedig az, hogy miért épített egy polgárvárosi előjáró a *legio I Adiutrix Pia Fidelis Severiana* katonái számára 70 római láb hosszúságú szektort, amikor a katonáknak nyilvánvalóan volt saját amphitheatrumuk a táborváros területén. A *legio* egyik mellékneve (*Severiana*) alapján következik, hogy a *podium* és ezáltal nyilvánvalóan az egész amphitheatrum újonnan történő felépítésére *Severus Alexander* uralkodása idején (222–235) került sor, amely alapján feltételezhető, hogy nem a már korábban is ismert katonai amphitheatrumhoz, hanem csakis az eddig ismeretlen polgárvárosihoz tartozhatott, amely *Brigetio* városi rangra emelését követően épülhetett. A mű címében megjelenő kérdés feltevésének oka a teljes bizonyosság hiánya, ugyanis bár a felirat lelőhelye, továbbá XIX. századi katonai és kataszteri térképek segítségével a polgárvárosi amphitheatrum helyének valószínűsíthető lokalizálása, a pontos felméréssel és régészeti feltárásokkal történő azonosításig egyelőre csak feltételezhető, de nem jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy a szintén pannóniai *Aquincum*hoz és *Carnuntum*hoz hasonlóan voltak-e *Brigetio*ban is amphitheatrumok?

BORHY LÁSZLÓ: BRIGETIOI AMPHITHEATRUMOK?
Budapest, Pytheas Kiadó, 2009, 126 oldal.

„Amphitheatrumot azonban — többek között biztonsági okok miatt — nem építhetett akárki: a törvényi szabályozások értelmében amphitheatrum építését csak az állam vagy a városi közösség kezdeményezhette „megfelelő anyagi fedezet és városi eltökéltség” megléte esetén.”

társadalmi rétegek és rendek találkahelyei voltak. A társadalmi érintkezésnek azonban itt is szigorú szabályai voltak: például egy amphitheatrumban a podiumtól távolabbi, magasabban lévő szektorban ülők legfeljebb sóvárogva nézhették a podiumban helyet foglaló előkelőségeket. „A podium felé tekintgetők” – írja róluik Iuvenalis.

Ennek megfelelően az ülőhelyek kiosztása — főleg a podiumban — szigorú törvényi szabályozás alá esett, amelynek törvényi háttere leginkább a színházak esetében ismert, de mindez a rendelkezésünkre álló adatok alapján hasonlóképpen lehetett az amphitheatrumokban és a circusokban egyaránt. Eszerint a nyilvános játékok bemutatására alkalmas középületekben társadalmi hovatartozás, jogállás, foglalkozás és nemek, továbbá életkor, családi állapot, származás, sőt egy görög nyelvű felirat alapján vallási hovatartozás szerint

is elkülönültek a nézők. A nők például — kivéve a szenátori rendhez tartozó *Vesta* szűzeket — Augustustól kezdve szintén csak a legfelső — vagyis a legrosszabb — sorokból nézhették a látványosságokat.

KÖLCSÖNÖS GESZTUSOK: SZÓRAKOZÓ KATONÁK A VÁROSBAN, SZÓRAKOZÓ POLGÁROK A TÁBORBAN

Mit keres azonban a feliraton a Brigetioiban állomásozó legio neve? Miért épített a katonai egység számára a város egyik polgármestere egy 70 római láb hosszúságú szektort az amphitheatrum legelőkelőbb részén?

Suetonius szerint Augustus különösen odafigyelt a katonák ülőhelyeire, akiket elkülönített a civil nézők szektoraitól. *Tacitus* szerint pedig a színházakban — nyilván rendfenntartási célból — katonák teljesítették szolgálatot, akiket *Nero* rövid időre eltávolított.

A brigetioi feliraton azonban a csapatnév említése, és egyben a számukra fenntartott szektor valószínűleg más összefüggésben értelmezendő. Brigetioiban ugyanis a város polgármestere egyenesen a podiumban, tehát előkelő helyen adományozott számukra ülősoroként ülőhelyet. Minderre nem lenne szükség, ha a felirat a katonai amphitheatrumra vonatkozna, hiszen ott az összes ülőhely a katonaságé, s ezek elosztásáról is ők maguk rendelkeztek. Így volt ez az africai *Lambaesis*ben, ahol a katonai tábor közelében lévő amphitheatrum legfelső ülősorában — tehát a leggyatrább részen — biztosítottak ülőhelyeket a környéki városok civil lakosságának sorából érkező nézőknek. De így volt ez az ausztriai Carnuntum katonai amphitheatrumban is, ahol viszont a tartományi helytartó, egyben legioparancsnok (*legatus legionis*) díszpáholyával szemközti oldalon a város vezető tisztviselőinek díszhelyét jelzi egy monumentális felirat. Az aquincumi polgárvárosi amphitheatrumban viszont a helyben állomásozó legio fogdaparancsnoka (*karcerarius legionis*), valamint egy leszerelt katona (*veteranus*) számára fenntartott helyet ismerünk feliratokról.

Szembetűnik, hogy az utóbb említett két pannóniai a városban nem egy, hanem két-két amphitheatrum volt: egy az ott állomásozó legio, egy pedig a városi rangra emelt település fennhatósága alatt, amelyek lakói, katonák és civilek kölcsönösen megtisztelik egymást a másik fél számára fenntartott helyek adományozásával. Megállapítható továbbá, hogy a katonai amphitheatrumba látogató civileket általában a legrosszabb, a látványosságtól

legtávolabb eső helyekre terelték, és a katonák maguknak tartották fenn a legjobb helyeket, illetve annak a jogát, hogy oda bárkit is leültethessenek. Így válik érthetővé az az igény, hogy a polgárváros lakói egy idő után — leginkább a városi rangra emelést követően — saját maguknak is építsenek amphitheatrumot, ahol jobb helyekhez juthatnak, és maguk mondhatják meg, hogy a máshonnan érkező látogató hova üljön. Ez a versengés persze nem feltétlenül utal a két településrész felhőtlen viszonyára, ami abban is megnyilvánul, hogy a katonai és a polgári amphitheatrum egymástól a lehető legnagyobb távolságban (körülbelül négy kilométer), a településkomplexum legszélén helyezkedik el, ezzel is csökkentve annak a lehetőségét, hogy az „ellentáborból” bárkinek csakúgy kedve támadjon a másik településrész amphitheatrumába látogatni.

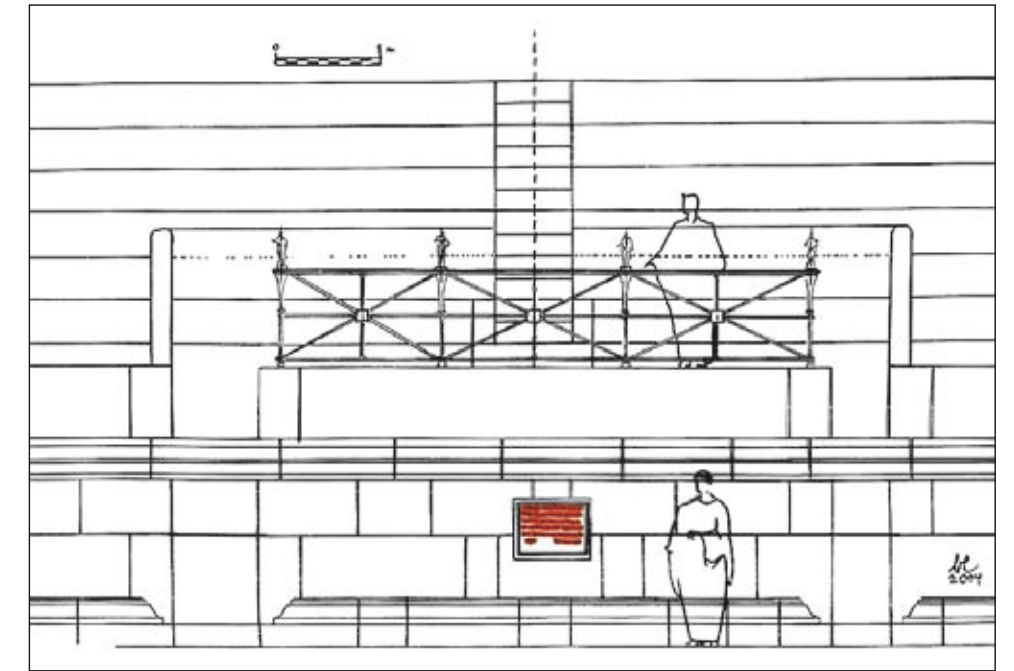
De mi a helyzet Brigetioval? Itt ugyanis az egyetlen, eddig ismert amphitheatrum éppenséggel a katonai tábor és a polgárváros között helyezkedik el, ellentmondva a fenti szabályszerűségnek!

Az újonnan előkerült brigetioi felirat azonban rácsófol erre. Köztudott ugyanis, hogy Brigetio a pannóniai városok közül utolsóként, nagyon késői időpontban, csak a Severus-korban emelkedett városi rangra. Talán ezzel, a település élete számára óriási jelentőségű eseménnyel áll kapcsolatban az a tény, hogy a felirat „alapjaiból” épített, azaz egészen új építményre utal. Ez pedig aligha lehet a legiotábor közelében ismert amphitheatrum, hiszen elképzelhetetlen, hogy az I–II. század fordulóján Brigetioiba érkezett csapat több mint száz évig nélkülözze volna a látványosságoknak, szórakozásnak, gyakorlatozásnak ezt a színterét, amikor *Pannoniában* Aquincumban és Carnuntumban is, és birodalomszerte mást is az állomáshelyre érkezőkor minden csapat felépítette a saját amphitheatrumát.

Brigetioiban ezért inkább arról lehet szó, hogy az egészen a III. század elejéig városi ranggal nem rendelkező településrész lakossága a katonai amphitheatrumot látogatta, elfoglalva a számára kiutalt, nyilván nem túlságosan jó szektorokban lévő ülőhelyeket. Amikor azonban elnyerte a városi rangot, mint minden más római város, középületek tekintetében külsőségekben is meg akart felelni a városiasság kritériumainak, s a városi vezetők, előkelők, gazdagok felajánlásával saját amphitheatrumot épített.

SZÍNHÁZ A VÁROS SZÉLÉN

Hogy hol? A szabályszerűségek ismeretében a katonaitól valószínűleg a lehető legtávolabb, minden bizonnyal a

A brigetioi podiumfelirat lehetséges elhelyezkedése az egykori podiumfalban (rajz: Borhy László)

„...nyilvános játékok bemutatására alkalmas középületekben társadalmi hovatartozás, jogállás, foglalkozás és nemek, továbbá életkor, családi állapot, származás, sőt egy görög nyelvű felirat alapján vallási hovatartozás szerint is elkülönültek a nézők.”

polgárvárostól nyugatra, talán a felirat leülőhelyének közelében. De nem azért, hogy a katonáknak elvegyék a kedvét az odalátogatástól; sőt, éppen ennek az ellenkezője derül ki a feliratról. Hálából azért, hogy hosszú időn át látogathatta a civil lakosság a katonai amphitheatrum látványosságait, de az is lehet, hogy gesztusértékű intézkedésként, mindenestre a legelőkelőbb helyen, a küzdőteret körülölelő podiumban 70 római láb hosszúságban tartottak fenn számukra ülőhelyeket.

AZ UTOLSÓ RÓMAI AMPHITHEATRUM?

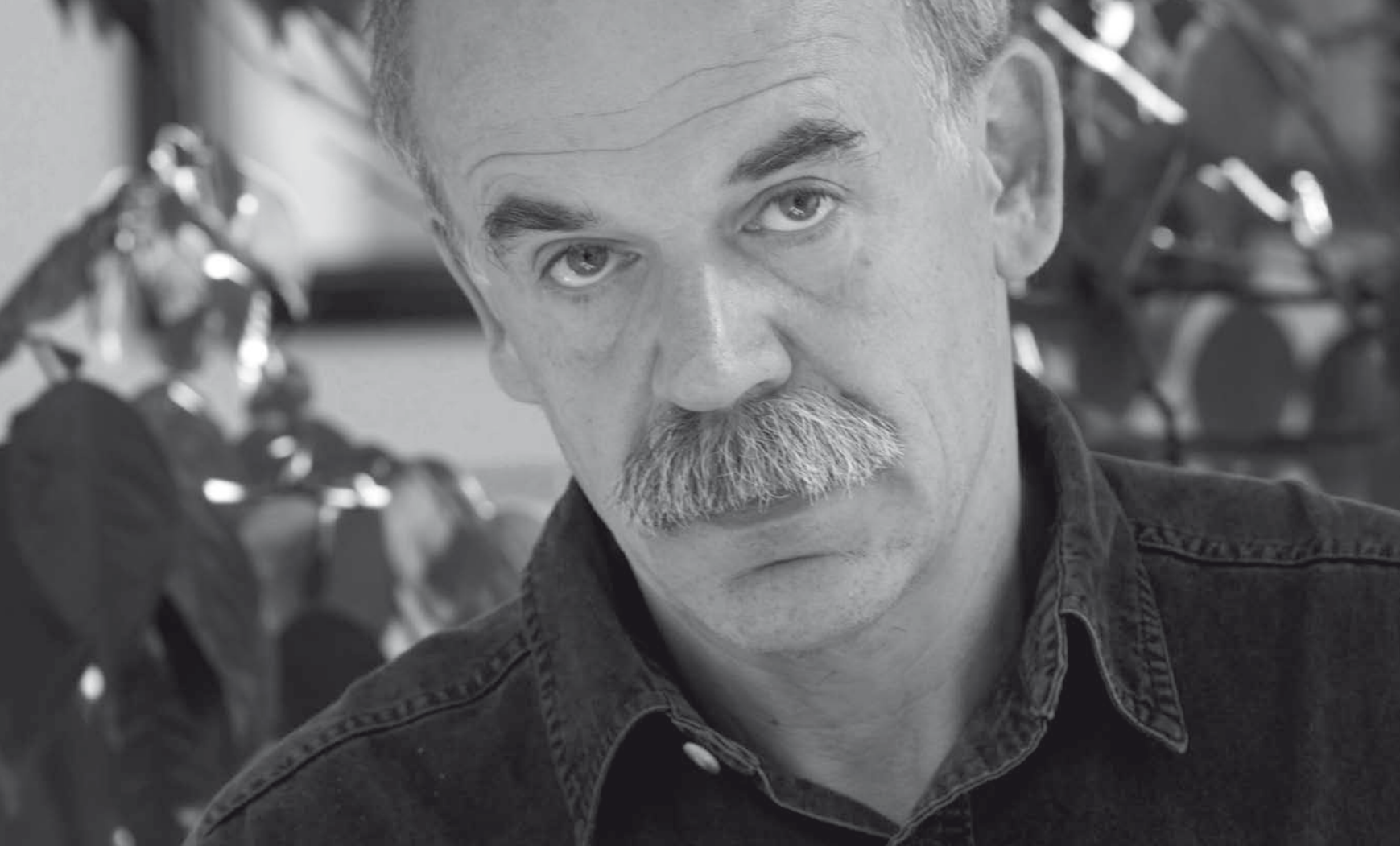
Végezetül, a brigetioi podiumfelirat még egy további szempontból fontos. Nem elhanyagolandó tényező ugyanis, hogy az amphitheatrum-építkezés a Római Birodalom területén a Kr. u. II–III. század fordulóján általában véget ér. Általános tendenciává válik, hogy meglévő, nemegyszer

klasszikus vagy hellénisztikus kori színházakat a színpad lebontásával és a színpad előterének bővítésével állatküzdelmek bemutatására alkalmas amphitheatrummá, esetleg fél-amphitheatrummá alakították át. Új amphitheatrum ebben az időszakban már alig-alig épült; a kutatás általában a *salonai*, az *El Jem-i* és a *Bordeaux-i* mellett a 218–222 között, *Elagabalus* uralkodása idején épített Róma városi úgynevezett „tábori amphitheatrumot” (*amphitheatrum castrense*) tartja a Római Birodalom ismereteink szerint legutolsó, újonnan épített amphitheatrumának.

Lehet, hogy a brigetioi felirat e tekintetben is meglepetéseket tartogat, s még egy ennél is későbbi, a Római Birodalom egyik legkésőbbi amphitheatrumára vonatkozik? Erre a kérdésre — csakúgy mint számos, a fentiekben feltettre — a választ a remélhetőleg meginduló további kutatások adhatják meg.

A brigetioi podiumfelirat

Candide piros juhai...

Az ásatásokon talált állatmaradványok más forrásból meg nem ismerhető kultúrtörténeti tényekkel szolgálnak. Noha a régi ételhulladék ezerszámra lelt, keservesen meghatározható töredékei keveseket érdekelnek, két szempont sokak képzeletét megmozgatja. Egyrészt az állatokhoz szoros szálak fűzik még a XXI. századi városlakót is. Ki kutyát tart, ki aranyhalat, egyikünk a húsvéti nyulat is megfőzi, másikunk kerüli a húst. Akad, aki undorodik a tenger gyümölcseitől, más kérkedve falja őket. Mindez nemcsak az állatok miatt érdekes, hanem, mert rólunk árulkodik. A másik szempont a múlt: akárcsak az állatokhoz, a múlthoz is sokféle viszony köt bennünket. Van, akit a tanulságai. Sokakat a csalóka nosztalgia.

BARTOSIEWICZ LÁSZLÓ [’77 ATE, GÖDÖLLŐ]
egyetemi tanár

A régészeti állattan az ember-állat kapcsolatok változásait kutatja az állatmaradványok alapján. Ez nem egyszerűen az anyagi kultúra részeként létrehozott háziállatok fejlődésének vizsgálata. Szerтеагаzó jelképrendszerünk gyakori kulcsszereplői az állatok. Meggyőző példa a közelmúltból: miért hatásos egy holokausz emlékművet éppen disznólábakkal meggyalázni a mai Budapesten? Miből fakad e tárgyi metafora brutalitása? Az állatra átruházott évezredek előítéletekből. Régészeti szempontból az is elgondolkodtató, hogy főleg a történeti források híján dolgozni kényszerülő őskoros régész, ha szakrális közegben — például emlékmű közelében — állatsontokra

AZ ARCHEOZOOLOGIA REKLÁMJA

Mesél a csont

GÁL ERIKA [’97 BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM,
CLUJ-NAPOCA/KOLOZSVÁR]
OTKA ösztöndíjas

Kinek jut eszébe egy-egy gramofon, illetve római kancsó előtt strázsáló kutyát a könyvborítóra tervezni? Csakis egy olyan állatszerető embernek, aki érzékeny a hasonlóság finom iróniájára, és nem mellesleg az ember és állatvilág évezredek átívelő kapcsolatát vizsgálja. A régészeti állattan — amint arra a neve máris utal — egy interdiszciplináris szakterület: művelője a régészeti módszerekkel feltárt állatsontmaradványokat tanulmányozza, elsősorban természettudományos módszerekre (csonttan, statisztika stb.), kisebb mértékben történeti (írással és ábrázolt) emlékekre hagyatkozva. Ehhez a munkához szerkesztette könyvvé az immár tizenégy éve tanárként is dolgozó szerző az egyetemi előadásai jegyzeteit, aminek eredménye ez a rendkívül olvasható és gazdagon illusztrált kötet.

A téma iránt egyre nagyobb érdeklődést mutató hallgatók évről évre növekvő számán túl a mű megjelenését az archeozoológia jó értelemben vett reklámozása is időszerűvé tette, ugyanis gyakran

szembesülünk mind a téma, mind a régészeti állattan művelésére — nem kevés munkával — szakosodott kutatók mellőzésével. Ennek egyik oka pedig nem más, mint a régészeti állattan jórészt ismeretlen volta. Legutoljára hazánkban az 1980-as évek elején jelent meg összefoglaló munka erről a szakterületről, értelemszerűen nélkülözve olyan, az elmúlt években hangsúlyt kapott tudományágakat és módszereket, mint a leletképződés és leletfennmaradás vizsgálata (tafonómia), vagy az állatsontanyag modern mennyiségi értelmezése.

A nemzetközi szakirodalmat élénken figyelő és annak gazdagításában tevékenyen részt vevő szerző egyáltalán nem öncélúan fitogtatja a tudását: gondot fordít a különböző tudományágak és irányzatok eredetének és művelőinek megismertetésére, felhívja a figyelmet az új eredményekre és az útvesszőkre egyaránt. Mindezt nem idegen szavakkal túlzásfolt száraz szakszövegben, hanem anyanyelvünk teljes gazdagságát felvonultatva, itt-ott játékos utalásokkal és idézetekkel tarkítva, a balsikereket sem titkolva el tárja elénk Bartosiewicz László. Az elődök elismerése és a mindenkori értéket képviselő művekkel szembeni tisztelete minduntalan felbukkan a könyvben. A könyv szerény alcíme –

Bevezetés a régészeti állattanba — a csonthatározás gyakorlati módszereinek kényyszerű elhagyására utal, ám bőven kárpótol az archeozoológia, a háziiasítás, az állattartás és az állattenyésztés fogalmának, kutatástörténetének és céljainak az alapos ismertetésével, a már említett módszertani fejezetekkel, és nem utolsósorban a csonteszközök részletes bemutatásával.

Bartosiewicz László gazdag érdeklődési körét és képi világát, valamint finom humorát hűen tükrözik a sok türelemmel és kitartással „összevadászott” illusztrációk, amelyek skálája az őskori barlangrajzoktól a középkori metszeteken és festményeken keresztül a mai karikatúrákig terjed. A jószemű szerző maga is készített rajzokat könyvéhez; az adatok minél könnyebb áttekinthetőségét táblázatok és grafikonok segítik. A hazai szakirodalomban minden szempontból hiánypótló mű tizenkilenc oldalnyi, magyar és idegen nyelvű szakirodalmat felsorakoztató irodalomjegyzéke biztosíték a régészeti állattan iránt érdeklődők szakmai kíváncsiságának kielégítésére. Erre a kíváncsiságra — és szaktudásra — a következő nemzedéknek szüksége lesz, ugyanis, amint a szerző utószavában megjegyzi, „A háziállatok átalakulása természetesen nem áll meg. (...) ... ha alaposabban szemügyre vesszük a húsfogyasztáshoz fűződő mai tudományos elméleteket, a harci kutyák elharapódzó divatját, vagy a magyar szürke marhához kapcsolódó, alig másfél évszázadnyi, a romantika korában fogant képzettársítások erejét, azokban mind a mai műveltségünk tükörképét látjuk”.

BARTOSIEWICZ LÁSZLÓ: RÉGENVOLT HÁZIÁLLATOK.
BEVEZETÉS A RÉGÉSZETI ÁLLATTANBA
Budapest, L’Harmattan, 2006, 223 oldal.

Nagyméretű leopárdkoponya levágott orri része a fogak maradványaival a 14. századi Segesdről (Magyar Kálmán ásatása. Fotó: Pálfi Krisztina)

bukkan, általában áldozati adományként értelmezi azokat. Nem csak a múlt tanít a jelenre: a jelen is a múlt.

Claude Lévi-Strauss szállóigévé vált mondása szerint az állatokat nemcsak megenni jó, hanem rájuk gondolni is. Miként ismerkedéskor a másik mosolyát, kezét figyeljük, az állatok fejének részei és lábvégei sokszor jelképezik az állat egészét. Noha tápértékük alig van, jelentésük minden korban különleges.

Az állatfaj felismerése előtt érdektelen csont volt az a középkori, Segesden lelt leopárd-koponyatöredék, amelyben a szemfogak a lenyűzött bunda díszei lehettek. A szűcsök ma is használnak fogakat portékájuk éléthűvé tételére. Mérete alapján ez a csont az afrikainál nagyobb, ázsiai leopárdé. Talán a Palesztinában alapított német lovagrend viseletével jutott hazánkba, noha a lovagrend Magyarországról kiűzetésénél későbbi rétegből származik. A szarvak és agancsok is értékes, olykor mágikus erővel felruházott tárgyak. Sajópetri Kr. e. 3. századi, vaskori telepén került elő az a gondosan körülvágott szarvas-koponyatető, amely a távolság ellenére is emlékeztet a dániai Gundestrupban lelt — ugyancsak vaskori — üstön ábrázolt

emberalak fejdíszére. Noha a közvetlen kapcsolat nem valószínű, az egybeesés nem meglepő: egyes sámánok mindmáig viselnek agancsokat. Csakhogy erre a hazai régészeti irodalomban eddig nemhogy tárgyi bizonyíték, de még utalás sem volt.

Nem csak a nagyvadak elejtésével lehetett értékes tárgyakhoz jutni, ám a kisebb állatok vázrészeit nehezebb megtalálni. A településeknél aprólékos munkával feltárt sírokban például Kiszombor, Kiskőrös–Vágóhid és Alattyan–Tulát avar temetkezéseiből ismertek nyakban viselt nyüllábak átfürt csontocskáit. Skóciában bajelhárítóként használták a hófajd tappancs alakú lábait. (Ezt a madarat az idősebb Plinius lagopus, azaz „nyüllábú” néven írta le.) Régészeti ásatáson a szétesett madárláb apró csontjai szabad szemmel észrevehetetlenek lennének, a régész figyelmét az ékkő és a szarvasfejes foglalat vonná magára és elsikkadna a tárgy igazi jelentése. Madár- és halcsontokat csak a kiásott föld atmoszférájával lehet biztosan megjelteni. Kivételt az egészen nagy termetű fajok képeznek. Az óriási nilusi sügér számos csontját találták Izrael-szerte bronz- és vaskori lelőhelyeken. Noha Levante területén eddig tíz esetben bukkantak kipusztult vízilovak maradványaira ugyanebből az időből, a szeszélyes vízjárású, elmocsarasodó helyi patakok aligha tudták eltartani ezt a kétfélszáznyira is megnövő ragadozó halat: húsát valószínűleg Egyiptomból hozták hajóval. Ez a halban gazdag tengerparti településeken mégiscsak fényűzés lehetett. Az étkezési szokásokat átható kulturális tartalom itt a nilusi sügér élőhelyi igényeinek ismeretében volt felfedhető.

E különlegességek csak a jéghegy csúcsát jelentik: távolsági kereskedelemre, rítusokra, fényűző életmódra utalnak. A felhalmo-

Gímszarvas-koponyatető az agancs csontjaival Sajópetri vaskori (La Tène B2–C1) településéről (Szabó Miklós ásatása. Fotó: Alice M. Choyke)

„A régészeti állattan az ember-állat kapcsolatok változásait kutatja az állatmaradványok alapján. Ez nem egyszerűen az anyagi kultúra részeként létrehozott háziállatok fejlődésének vizsgálata. Szerteágazó jelképrendszerünk gyakori kulcsszereplői az állatok.”

Hófajd lába mai skót díszűn, amelyet a harcosok ruházatok (kilt) összefogására használnak (Fotó: Gál Erika)

zott hétköznapi hulladék prózainak tűnő statisztikai feldolgozása ugyanilyen fontos. Huszonkét Árpád-kori falu leletei például a ló- és sertécsontok arányának széles skáláját mutatják. A vándorló, nagyállattartó közösségekre jellemző lóhúsevés (főleg az Alföldön) nemzedékekig megmaradt a kereszténység felvétele után. Pedig III. Gergely pápa már 250 évvel korábban ediktumban tiltotta be ezt a pogány szokást. Azonban egyetlen, toposszá vált utalást leszámítva, a tilalom bizonyított megszegésére hazánkban nincs írásos adat.

A bolíviai Paría 4300 méter feletti, XV–XVI. századi inka kori településen tízezer csonttöredék bizonyította a láma, illetve a kisebb termetű alpaka szinte kizárólagos szerepét a húsfogyasztásban. Az idős egyedek torzult csontjai arra is emlékeztetnek, hogy a fontos kereskedelmi út mentén lakók számára a lámák főleg málhás állatok voltak, csak idős korban, teljes elhasználódásuk után vágták le őket. Faggyús-rágós húsuk mai mércével nem számítana inycenségnek, de a mostoha magashegyi körülmények között mégis volt értéke. A korabeli írott és képi források mellett érdekesség, hogy Voltaire szerint a Candide-ban Eldorádó királya

„két nagy, piros, felnyergelt és felszerszámozott juhot” ad a főhősnek.

Állattani ismeretek birtokában tehát pontosabban megérthetjük az állatok egykori szerepeit, amelyekben a jelképes tartalom a kultúrára jellemző módon fonódik össze a biológiai adottságokkal. A természet- és társadalomtudományok határmezsgyéjén nagy a kísértés, hogy az ember a „túloldalról” érveljen. Kicsit olyan ez, mint Ferney, Voltaire birtoka a francia–svájci–savoyai hármashatáron: könnyű átszaladni külföldre, ha valahonnan megjelennek a zsandárok. A párhuzam itt véget is ér: tudatos önfelegyelem kell ahhoz, hogy az ember felmérje, tiszteletben tartsa tudása korlátait. Manapság sok jöhíszemű dilettantizmus és nyereségvágyból úzótt szemfényvesztés dül a régészet peremén, fizetőképes keresletük eltart egy egész üzletláncot. A régészeti állattanban nincs romantika. A több földrészről összeválogatott példák is sejtetik, hogy eredményei ritkán látványosak, általában száraz tények. Ugyanakkor nélkülözhetetlenek a múlt tárgyilagossá felállításában: az állatokhoz fűződő viszonyban az emberek közötti kapcsolatok új dimenziója tárul fel.

JOHN KEATS (1795–1821)

Óda egy görög vázához

(Ode on a Greek Urn)

Óh, tünt derűk arája, ime még itt állsz s dajkál a vén idő s a csend s mesélsz: fűzerid közt rajzos regék lágy dalnál edesebb lejtése leng: Óh, lombdiszed közt mily legenda él? mily istenségek, vagy mily emberek? Árkádia, vagy Tempe-völgy e táj? vagy más ég s föld? kik e vad némbereket? örültet úznak? vagy harc sodra kél? síp andalog? dob döng? kéj láza fáj?

Édes a hallott dal, de mit a fül meg sem hall, még szebb: halk sípocska, zengd! Ne testi fülnek! gyöngyözd remekül lelkembe ritmusát, mely csupa csend! Szép ifju! nótád tündér lomb alatt örökre szól s örök a lomb a fán! S te, vad szerelmes, kinek ajkad bár oly közel, édes célt mégsem ér, ne bánd, bár vágyad kéjt hiába kér, örök, szép vágy lesz s nem hervad a lány!

Óh, boldog lombsor, el nem száradó, melynek a tavasz búcsút sohsem int, óh, boldog pásztor, sohsem fíradó, fűjvén örök sípod szíved szerint, s óh, százszorosán boldog szerelem, örökre hév s örök öröme kész, zsiibongó, zsenge vágy: még! egyre még! — Mily más a bús, halandó gyötrellem, melytől a szív megundorúl s nehéz s a nyelv kiszárad és a homlok ég...

Mily áldozatra gyűl emitt a nép? A zöld oltár elé szent pap vonat szelíd üszőt, amely bődülve lép s borítja lágy szórét virággfonat. Mily apró város az, mely halk habok partján, vagy békés várövű hegyen tárt utcákkal e jámborokra vár? — Oh, kicsi város, néped elhagyott s közülük hírt regélni nem megyen csöndedbe vissza soha senki már.

Oh, antik karsuság, szelid ivék, márványfiúk s lányok kecses öve, oh, sűrű ágak, eltiport fűvek, oh, formák csöndje, anda gyönyöre az öröklétnek: hús pásztormese! Ha rajtunk múlás üli már torát, te megmaradsz s míg új jajokkal ég az új kor, nékik is zengsz, hű barát: „A Szép: igaz s az Igaz: szép!” — sohse áhútsatok mást, nincs föbb bölcseség!

Tóth Árpád fordítása

Állandó szellemi feszültségben

„A régészet az egyetlen tudomány, melynek jövője romokban hever”. Ezen a nem éppen épületes, ám kétségkívül vicces mondáson jót derült Török László régészprofesszor, aki azon is mosolygott, hogy a többség például az Indiana Jones-filmek alapján állandó veszélyben élő hősnek tartja a múlt kutatóit. S bár arra azért valóban volt példa a világban, hogy atrocitás ért régészeket, interjúnk alanya szerint a legnagyobb veszély az, ha téved a szakember, vagy ha esetleg napszúrást kap az ásatáson...

BAUDENTISZTL FERENC

Török László ókortörténész, régész, nübiológus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, az MTA Régészeti Intézet kutatóprofesszora. 1978-tól az ELTE BTK Egyiptológiai Tanszékének megbízott előadója, 1991-től egyetemi tanára. Külföldi tagja a Norvég Tudományos Akadémiának, tiszteletbeli doktora a Bergeni Egyetemnek. Építészettörténetből 1968-ban szerzett doktori címet, 1992-ben lett a történelemtudományok doktora. 2007-től tagja az ELTE Egyetemi Doktori Tanácsának. Az Ókortudományi Társaság 1986-ban Marót Károly-díjjal, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat 2006-ban Römer Flóris emlékéremmel jutalmazta, míg 2007-ben megkapta az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok Ipolyi Arnold-érmét. Számos nemzetközi elismerése közül kiemelkedik a Michela Schiff Giorgini Egyptological Foundation díja, melyet három alkalommal is neki ítéltek az alapítvány kurátorai.

– Az ötvenes évek legvégén kezdte meg tanulmányait Budapesten, a Műszaki Egyetem építészmérnöki karán. Egy történész és régész számára ez eléggé érdekes pályakezdet...

– Művészettörténész szerettem volna lenni, ám a történelmi kényszer más területre vitt. Egyértelmű volt, hogy egy osztályidegen gyereket nem vesznek fel a bölcsészkarra. Oda volt ugyanis a legnehezebb bejutni, mert az illetékesek pontosan tudták, hogy a bölcsészek nagymértékben befolyásolhatják a társadalmi tudatot. Az érettségi előtt egy jóindulatú minisztériumi tisztviselő bizalmasan megsúgta a gimnáziumigazgatóknak, hogy a tehetséges diákok — akiket származásuk miatt nem vennének fel az egyetemre — jelentkezzenek az építészmérnöki karra, ahová évek óta aluljelentkezés van. Kénytelen voltam tudomásul venni, hogy nekem is ezt az utat kell követnem. Az egyetem elvégzése után szó volt róla, hogy benntaradok az építészettörténeti tanszéken, ám állást végül nem kaptam. Professzorom, aki szerette volna, ha a tanársegédje leszek, a régészeti intézetben szerzett számomra munkát. Elsőként a budavári ásatások középkori építészettörténeti leleteinek rekonstrukciójával bíztak meg. Egy idő után úgy éreztem, hogy a hazai akadémiai környezet túlságosan sok mellékes kööttséget tartalmaz. Én viszont azt szerettem volna, ha csakis a munkám alapján ítélnék meg. Amikor hosszabb külföldi ösztöndíjra adódott véletlenszerű alkalmam, 1967-ben Egyiptomba mentem. Ott felfedeztem, hogy számomra a kopt, azaz az egyiptomi késő antik és bizánci kori művészet roppant érdekes, már csak azért is, mert művészettörténeti szempontból szinte megoldatlan, vagyis az óriási mennyiségű emlékről tudományos értelemben szinte semmit sem lehetett tudni. Hazatérve, 1971-ben az ELTE Bölcsészettudományi Karán beiratkoztam koptológiára Kákosy

„Egy idő után úgy éreztem, hogy a hazai akadémiai környezet túlságosan sok mellékes kötöttséget tartalmaz. Én viszont azt szerettem volna, ha csakis a munkám alapján ítélnék meg.”

Lászlóhoz, amellel klasszika archeológiát tanultam az MTA Régészeti Intézetében Castiglione Lászlótól. A hetvenes évek elején megbízást kaptam a Magyar Tudományos Akadémia núbiai expedícióján talált leletek feldolgozására. Közben „embervadász körútra” indult a berlini Humboldt Egyetem tanszékvezetője, Fritz Hintze, aki olyan fiatalokat keresett, akik építészettörténeti ismeretekkel felvértezve szívesen vettek volna részt régészeti ásatáson. A munka a szudáni politikai változások miatt nem jött létre, ám a felkérés lehetőséget adott arra, hogy a nubiológia első nagy műhelyében, a szakterület egyik megalkotója mellett dolgozhassak. Fritz Hintze professzor irányítása alatt tevékenykedni a Kákósy-féle egyiptológia és a Castiglione-féle klasszika archeológia után az újabb nagy iskolám volt.

– Az elmondottakból kiderül, hogy az élete véletlenszerűen, ám mégis tökéletesen alakult...

– Nem így terveztem, de valóban elégedett lehetek a sorsommal, hiszen állandó szellemi feszültségben tartó feladatokkal és értelmes dolgokkal foglalkozhattam és foglalkozhatok. Részesem lehettem annak, hogy egy kényszer által koordinált összefogás miként alakul át valódi tudományos programmá, egy kívülről jött leletmentés miként válik belülről

JOHN KEATS (1795–1821)

A Parthenon szobraira

(On Seeing the Elgin Marbles)

A lelkeim fél; az elmúlás nehéz hivatlan álomként zuhan le rám, s az égi szenvedés vad hegyfokán s mélyén is hallom: légy halálra kész — mint egy beteg sas, mely az égre néz. De mégis sírhatok, hogy nincs remény, nem frissít szél, hogy addig éljek én, míg rám tekint a nap s az éj enyész. Az agy föleszmél, vak homálya száll, s rá benn a szív vad háborgásba kap; ez itt a fájdalom csodája már, hogy összeforr: mit vén idő harap, görög fenség — tajtékos tengerár, a nagyság órjás árnya és a nap.

Radnóti Miklós fordítása

megfogalmazott történetírásá. Annál szerencsésebb értelmiségi pálya nincs is, mint ami Nubia vonatkozásában történt, amikor gyakorlatilag a semmiből kellett történeti diszciplínát létrehozunk. Ennek kialakítása egyébként mind a mai napig zajlik, állandó és folyamatos (ön)korrekció által — sohasem feledve a tudományos diszciplína művelésének alapfeltételeit. No és azt sem, hogy szinte semmit sem tudok még... Az embernek ugyanis szinte naponta újra kell fogalmaznia önmagát, s bizony kezdőnek lenni egy kezdő tudományterületen nagyon kritikus tevékenység.

– Magazinunkban oldalakon keresztül lehetne sorolni munkásságának állomásait és eredményeit. Kérhetném, hogy a legfontosabbakat emelje ki?

– Elsődlegesen az ókori Nubiával foglalkozom, ám időről időre előtérbe kerül a késő antik egyiptomi művészet, melynek leglátványosabb eredménye a Szépművészeti Múzeumban 2005-ben megrendezett kopt kiállításban nyilvánult meg. Régi munkakapcsolat fűz Norvégiahoz és a Bergeni Egyetemhez, ahol két klasszika-filológus és egy egyiptológus kollégával összegyűjtöttük az ókori Nubia történetére vonatkozó valamennyi szöveges forrást, s azt eredeti nyelven, illetve angol fordításban, filológiai és történeti kommentárokkal kísérve kiadtuk. A nyolc éven keresztül folytatott tevékenységünk eredménye egy négykötetes, ezernégyszáz oldalas mű, amely magában rejtje annak a lehetőségét, hogy a jövőben, egy szerencsésebb történeti helyzetben a szudáni nemzeti történetírás arra, mint megbízható történeti forrásanyagra építkezzen. Hozzátenném, hogy a szudáni régészeti és művészeti emlékek nagy része európai és amerikai múzeumokban van — jó részük raktárakban. Liverpoolban járva egyszer én nyitottam fel azokat az 1914 óta lezártan fekvő ládákat, melyek az első világháború miatt abbamaradt núbiai angol ásatás fantasztikusan gazdag leletanyagát tartalmazták. Sajnos, még ma is rengeteg ilyen felbontatlan láda van, márpedig minden ilyenben benne van egy válasz egy kérdésre. Kérdéseink kölcsönösen feltételezve egymást viszonyulnak a tárgyakkhoz, melyekkel mi magunk is állandó kölcsönhatásban állunk.

– Mi az igazi elismerés? Ha választ kap a kérdéseire, vagy ha díjakat a válaszaira?

– Társaságkedvelő ember számára örömteliek a külső elismerések. Nagyon büszke vagyok arra, hogy Norvégiában a Tudományos Akadémia tagjává választottak, majd a Bergeni Egyetemen díszdoktorrá avattak. A norvégok nem sokat haboznak kifejezésre juttatni, ha egy munkát jónak gondolnak...

– Minden gondolatát kitölti a történelem és a régészet, vagy szabadidejében azért más területekre is szívesen téved?

– Sok szépirodalmat olvasok, s zenét is gyakran hallgatok. Aztán, mivel a feleségemmel a Dunakanyarban töltjük az év egyik felét, sokat sétálok, kerékpározok, meg a kertben is eldőlőzök. Falun élni Budapest mellett már majdhogynem nyaralás. Szabadságra egyébként soha nem megyek, utazás pedig a szakmából bőven adódik...

– Az utazásait szakmai szemszögből élte meg?

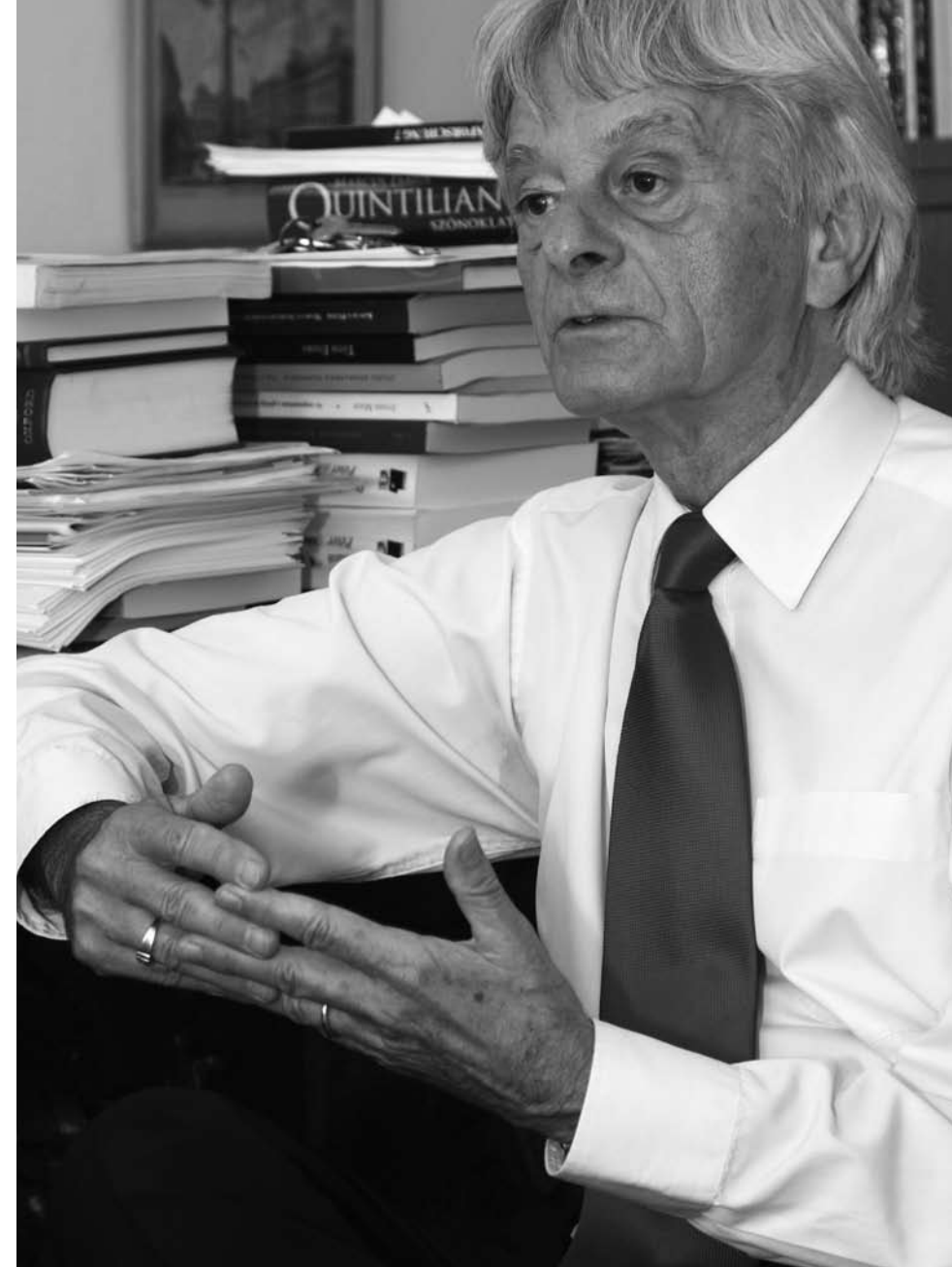
– Soha nem voltam szakbarbár, mindig szívesen váltam turistává. Megnézegettem a látnivalókat, képtárakat látogattam — feltöltöttem.

– Melyek az aktuális feladatai?

– Érdekes beszélgetéseket folytatok a doktoranduszaimmal (remélem, hogy számukra is érdekeset), igyekszem ellátni feladataimat az MTA Régészeti Intézetében és az Akadémián, miközben egy új könyvön dolgozom. Az ókori núbiai művészetet ezúttal az egyiptomi művészet hellenisztikus anyagához való viszonyán keresztül vizsgálom. Szeptember végétől egyiptológus kollégákkal Kairóban dolgozunk, ahol az egyiptomi magyar ásatásokkal foglalkozó, november elején nyíló kiállítást építjük fel.

– Az egyiptomiaknak állítólag van egy olyan hiedelmük, hogy amikor a lelkük a mennyország kapujához ér, az istenük két kérdést tesz fel nekik — s a válaszuk függvényében engedi be vagy utasítja el őket. A két kérdés: „Találtál-e örömet az életedben? Az életed hozott-e örömet mások életébe?”

– A kérdés jó, még ha nem is egyiptomi: alkalmas ürügyet szolgáltat viszont egy dicsekvő válaszra. Hihetetlenül sok, érdekes és felemelően mulattató, vagy éppen az emberi természet kétségbeejtően sötét oldalait bemutató élményben volt részem. Aztán örömet adott, amikor bizonyos összefüggéseket sikerült áttekinthetőbbé tenni, vagy konkrét megoldás híján valamiféle megoldási javaslatot adni. Feladatom az, hogy az adatanyagot rendszerezem, hozzáfűzve a szakma szabályaiból adódó magyarázatokat, kiegészítve a személyes gondolkodásomból, perspektívámból fakadó összefüggésekkel. Ezek egy része heves vitákat váltott ki. Bizonyos rang és kor felett ugyanis az emberek mindenáron életben szeretnék tartani álláspontjukat, s bizony nem veszik könnyedén a cáfolatokat. Ezzel én is így vagyok, ám ha valóban jobb megoldást javasolnak, utána én is lelkesen az új álláspontot fogom képviselni. Tudomásul kell venni, hogy új leletek előkerülése és új értelmezésük megszületése esetén a korábbi elméleteket át kell írni. Minden kor

és minden tudományos iskola meghozza a maga igazságát, aztán az, hogy az meddig marad érvényes, már egy más dolog...

Ami pedig a második kérdést illeti, úgy gondolom a munkám másoknak is okozott örömet, hiszen voltak, akik az abban foglaltakat használni tudták. Erről eszembe jut néhai kedves barátom története, aki egyetemistaként Füst Milán albérlője volt. Egyszer azt látta, hogy Milán bácsi az íróasztalánál ülve hangosan zokog. Megkérdezte, mi a baj, mire az író rámutatott az asztalán fekvő könyvre. „Ezt... ezt olvasom itt...” — mondta el-elcsukló hangon. A barátom nézi, a Doktor Faustus az. „És miért sír?” — kérdezte. „Hát azért, mert... mert... hogy ez milyen rossz!” — idézte fel a barát és a Kossuth-díjas művész párbeszédét Török László, aki névzetve hozzátette: — Ilyen örömet, azt hiszem, én is sokat szereztem...

„Részesem lehettem annak, hogy egy kényszer által koordinált összefogás miként alakul át valódi tudományos programmá, egy kívülről jött leletmentés miként válik belülről megfogalmazott történetírásá.”

Távoli korok átörökített gazdagsága

Sebő Ferenc előadóművész, zeneszerző, zenekutató, a Sebő együttes vezetőjének neve jól ismert a népzene, a megzenésített verseket (Horatius, Ovidius, Balassi Bálint, József Attila, Weöres Sándor, Nagy László, Lázár Ervin) kedvelő közönség körében. A számos lemezt megjelentető művészről azonban kevesen tudják, hogy eredetileg a Budapesti Műszaki Egyetemen végzett építészmérnökként, és még kevésbé ismert róla az, hogy számtalan látható és láthatatlan szállal kötődik a régészethez. Legutóbb megjelent lemezét is egy „Pannon freskó” ihlette, egy olyan falfestményelet, amely az 1990-es évek derekán került elő Komáromban, az ókori Brigetio területén, az ELTE BTK Ókori Régészeti Tanszékének ott folyó tanításai során. Az alábbi beszélgetésben Sebő Ferencnek ezt a kevésbé ismert, ám zenéjéhez hasonlóan legalább annyira izgalmas oldalát próbáljuk meg bemutatni.

BORHY LÁSZLÓ

– Honnan ez az érdeklődés a régészet iránt? Szülőhely, szülők, múzeumok, tanulmányok?

– Székesfehérváron nevelkedtem, és abban az időben az István Király Múzeumban nagy kulturális élet folyt. Szüleimmel nemcsak kiállításokra jártunk, hanem koncertekre, ismeretterjesztő előadásokra is, a Múzeumbarátok Köre rendezvényeire. Ott hallottam tizenévesen többek között Baktay Ervint, László Gyulát, akiknek előadásai életre szóló élményt jelentettek számomra.

– Kerültél-e kapcsolatba régészeti feltárásokkal tanulmányaid és későbbi munkáid során?

– Építészhallgatóként minden nyáron „termelési gyakorlaton” kellett részt vennünk. Ez aktív fizikai munkát jelentett, kubikolást, malterkeverést, falazást. Az egyik nyáron Hajnóczy tanár úr nemzetközi régészeti ásatótábor szervezett Aquincumba, a mai kiállítási területtől nyugatra, a HÉV túloldalára eső területen. Fejérdy Tamás kollégámmal jelentkeztünk ide, mert ezt is elfogadták termelési gyakorlatnak. (Mert hogy ott is csak ásni kell.) A következő évben Halmos Béla kollégánk is velünk tartott, akivel akkoriban a tábor-tűz mellett gitározgattunk. Aztán a későbbiekben a Tác melletti Gorsium ásatásaira is átvittük az aquincumi tapasztalatokat. Ott is több alkalommal dolgoztam, már mint felmérő, térképrajzoló és szintező mérnök. Az itt szerzett élmények hatására választottam diplomatervezési témául egy régészeti park kialakítását Gorsiumban.

– Látsz-e összefüggést a régészek rétegről rétegre haladó munkája és a zene, ezen belül is egyik fő szakterületed, a népzene kutatásának módszerei között?

– Gyakran idézem is népzenei tanulói diákjaimnak azt a képet, amit egy szépen lenyesett tanúfal látványa nyújt. A népzenei hagyomány stílusainak egymásra rétegződése is szinte ugyanolyan. A stílusok vizsgálata sok esetben hasonló módszereket használ mint a régészet, a népzenei kutatást nevezhetnénk akár zenei régészethez is.

– Pályafutásod során számos munkahelyen megfordultál: könyvtárban, rádióban, televízióban, jelenleg a Hagyományok Házában – múzeumban soha nem dolgoztál?

– Csak alkalmi munkásként a már emlegetett aquincumi és székesfehérvári múzeumok számára. A gorsiumi ásatásokon Ferenczhalmy Katalin kolléganőmmel mi készítettük az első léptékhelyes, szakszerű épületalaprajzokat.

– Elárulom rólad, hogy régészeti célú légi fotókat is készítettél, olyan időszakban, amikor ez a szakterület – legalábbis Magyarországon – még gyerekcipőben járt. Honnét jött az ötlet? Mi lett a fotóid, sőt, filmjeid sorsa?

– Abban az időben a Magyar Televízió gyermekosztályán voltam szerkesztő. Szerettem volna egy ismeretterjesztő filmet készíteni a

Sebő Ferenc előadóművész, zeneszerző, énekes, gitáros, tekerőlantos, népzenei kutató és építészmérnök, a hazai hangszeres népzenei és táncmozgalom egyik elindítója. Építészmérnöki (1965–70), majd zenetudományi tanulmányokat (1984–89) folytat. 1970–73 között építész, 1970 és 1988 között a Sebő Együttes vezetője. Az MTA Zenetudományi Intézetének tudományos kutatója, az MTV népzenei szerkesztője, a Népművelési Intézet kutatási osztályának előadója, 1996-tól 2001-ig az Állami Népi Együttes művészeti vezetője, jelenleg az általa alapított Hagyományok Házának szakmai igazgatója. Az Állami díj, a Planetáris Gondolkodásért díj, a Budapestért díj, a Prima díj kitüntetője.

„...épp azt szeretem a hagyománnyal is számoló művészetben, hogy a távoli korok rég meghalt embereinek alkotásai, gondolatai, érzelmei is kapcsolódni tudnak hozzánk, maiakhoz, és elkeverednek a mai gondolataink és érzelmeink közé. Ilyenkor azt érzem, hogy az ő átörökített élményeik gazdagsága az én lelkemet is gazdagítja, kurta életemet hihetetlen mértékben meghosszabbítja.”

római kori Pannóniáról. De mivel tudtam tapasztalatból, hogy az e korból származó emlékek szinte kivétel nélkül kevésbé látványos alapfalakból állnak (Gerő Laci bácsi emlegette egyszer, hogy gyerekkorában azt hitte, hogy a rómaiak alaprajzokban laktak), úgy gondoltam, hogy a légi felvételekkel sokkal látványosabb képet nyújthatnának a laikus nézők számára. A levegőből ugyanis sokszor még olyan épületnyomok, városrészletek is látszanak szerencsés időben, amelyek még nincsenek kiásva. Ezért béreltünk egy helikoptert, és operatőrünk a gép nyitott ajtaján kilógva filmezte az alattunk vonuló tájat. Végigmentünk a Limes jókora szakaszán Tolnától Deutsch-Altenburgig (Carnuntum), majd Gorsiumot és Aquincumot részletesebben is körbefényképeztük. Egy más alkalommal daruskocsit béreltem, s az utóbbi két helyen 60 m magasból, valamint a föld felszínén is készítettünk felvételeket. Akkor sajnos valami fontosabb műsor miatt aztán nem kaptam engedélyt a film elkészítésére, így nyersanyagban maradt az egész. Nagy öröömömrre szolgált, hogy időben sikerült megóvnom a többdoboznyi kazettát a biztos letérléstől és másolat formájában megőriztem az utókor számára. Hátha egyszer még lehet csinálni...

Az ott készült fotóimból szép kiállítás készült Rómában a Magyar Akadémián, amikor együttesemmel egyidejűleg koncertet is adtunk ott. Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy te nyitottad meg ezt a kiállítást. Aztán még itthon is több helyre meghívták ezt a kiállítást: a Műszaki Egyetem Könyvtárában, a komáromi Klapka György Múzeumban és az angyalföldi klubunkban is látható volt.

– *A bevezetőben említettem, hogy legújabb lemezedet egy régészeti lelet, nevezetesen egy római kori mennyezetfestmény ihlette. Mivel Antonio Vivalditól már nem tudhatjuk meg, tőled kérdezem, hogy hogyan lesz a négy évszaktól zene, tánc, tánckarnevald? Egy zeneszerző szemével nézve, mi köze a zenének a négy évszak által kifejezett, illetve megjelénített kozmoszhoz?*

– Az a csodálatos brigetioi freskó, amelyet oly nagy szakértelemmel hoztak vissza a semmiből, a szemétbe kerülésből, nagyon beindította a fantáziámat. Különösen az Ősz arcának a töredékei ragadtak meg, mert ott a két szem és a száj is megőrzött egy velőkig ható tekintetet is, amely 2000 év távlatából néz a szemünkbe. A négy évszak nálam Weöres Sándor „I. szimfónia” c. versfűzéréből indult el, amelynek épp a négy évszak adja a témáját, és abban is háttorzongató visszacsatolások vannak az elmúlt idők és a jelen értékei között. Az ehhez írt dalaim adják a Pannon Freskó tételeinek fő pilléreit, amelyekhez aztán minden létező újabb asszociáció is kapcsolódott, zenében, táncban, mai és antik versekben és háttérgrafikában. Azt, hogy már az antik világban is a kozmosz megszemélyesítését látták a négy évszak megjelenítésében, azt épp tőled tudtam meg kocsmai beszélgetéseink alkalmával, illetve később nyomtatott formában a „Par Domus Est Caelo” című remek könyvedből. Az a tény, hogy én csak úgy magamtól gondoltam erre, úgy látszik, azt bizonyítja, hogy nehéz új dolgokat kitalálni. De én épp azt szeretem a hagyománnyal is számoló művészetben, hogy a távoli korok rég meghalt embereinek alkotásai, gondolatai, érzelmei is kapcsolódni tudnak hozzánk, maiakhoz, és elkeverednek a mai gondolataink és érzelmeink közé. Ilyenkor azt érzem, hogy az ó átörökített élményeik gazdagsága az én lelkemet is gazdagítja, kurta életemet hihetetlen mértékben meghosszabbítja.

– *Számomra egyébként ez a lemezed erősíti meg legjobban veled kapcsolatban mindazt, amit egy 1996-ban adományozott díj volt hivatva kifejezni: ezt „Planetáris gondolkodásért” kaptad. Valóban minden mindennel összefügg?*

– Az ember néha nem is tudja elképzelni, hogy mennyire.

– *Mit jelent számodra az ókor? A régészeti emlékeken túlmenően elsősorban az ókori költészetre gondolok. Egyáltalán: mennyire kutatható, megismerhető a versek alapján és közvetíthető a közönség felé az ókori zene?*

„A stílusok vizsgálata sok esetben hasonló módszereket használ, mint a régészet, a népzenekutatást nevezhetnénk akár zenei régészetnek is.”

1

– Kissé azt az élményt jelenti számomra, amit a reneszánsz emberek számára jelentett. Egy olyan világ felfedezésének öröme ez, amely néha nagyon hasonlít a miénkre, néha meg döbbenetesen durván eltér tőle. A költők éneke átszól az évezredeken. Szerencséjükre, az írásos hagyományozás elég jó százalékkal működött eddig. A zenével már bajosabb a helyzet, hiszen az elszállt egyszeri hangzás után, nem lévén rögzítési lehetősége. (Ezt egy ilyen hang-kép rögzítős, CD-s korszakban már nagyon nehéz elképzelni.) Az egyedüli szükös (és néha nehezen értelmezhető) ösvény a zenei hagyományozás dzsungelében a népzének tanulmányozása. A világ egészén számtalan korszak zenei hallásmódja él ma is, csak fel kell ismerni, elő kell régéskedni valahogy. Ahogy a nyelvünkben is 6000 éves szavak keveredhetnek a maiakkal, ugyanúgy van ez a zene esetében is. Kodály Zoltán nagyon jól leírta ezt a „Népzene és zenetörténet” című cikkében. A hagyományt ismerőknek a könyvtárat, a könyvkukacoknak pedig az élő zenei hagyomány megismerését ajánlotta.

Az antik szövegek a jelentésükön túl a zenei metrumot is őrzik (az időmértékes műfajokban). En ezekből indultam ki, és a balkáni népzenei hagyomány aszimmetrikus ritmusú darabjainak élő megoldásait alkalmazva könnyedén el tudom énekelni őket. Távol áll ez bármiféle rekonstrukciótól, de egy biztos, hogy a szövegek életre kelnek, és sok hallgatóm nem is sejtí, hogy nem kortárs szöveget hall. És nekem ennyi elég.

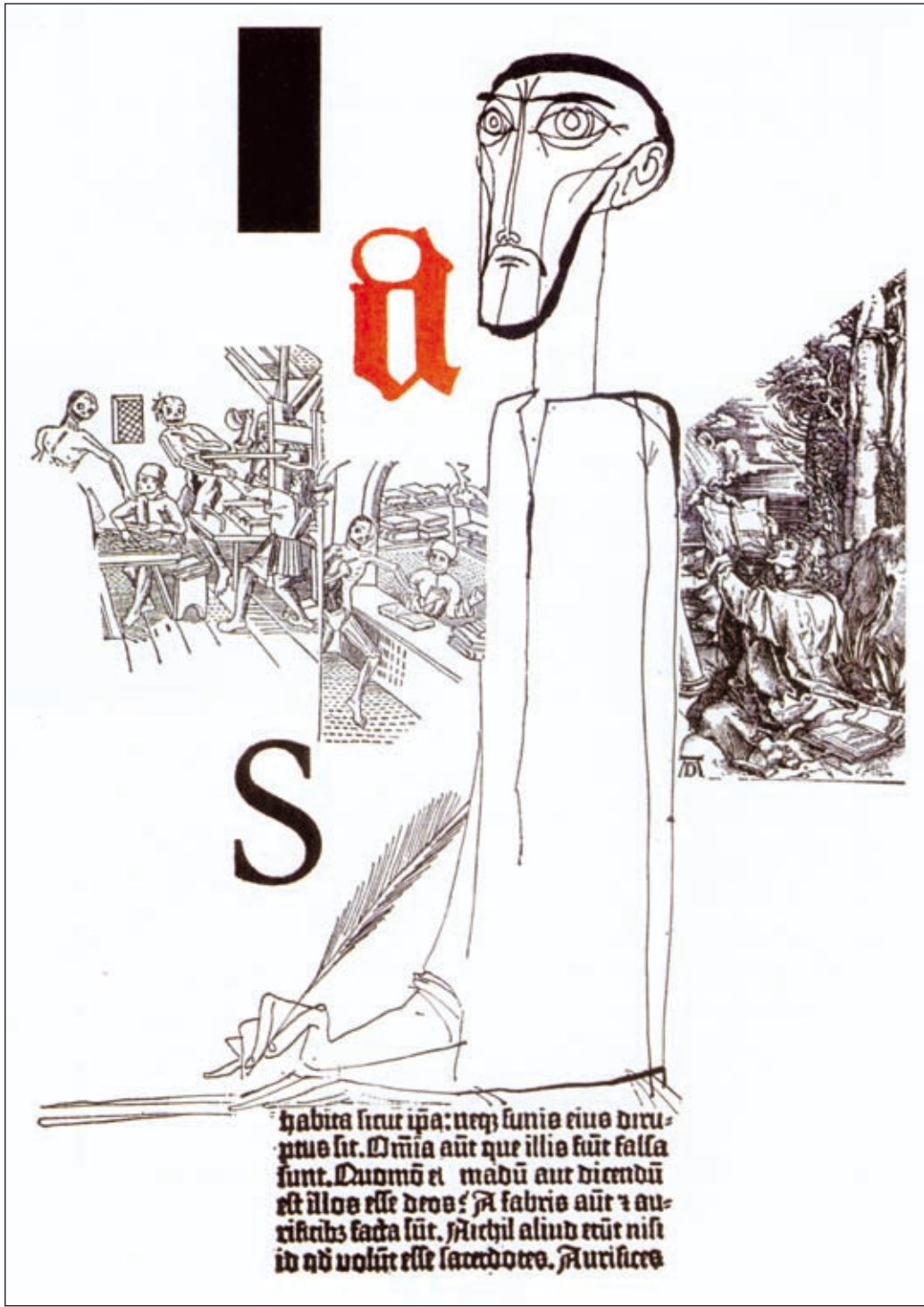
– *Többször jelen voltál az Ókori Régészeti Tanszék különböző rendezvényein, legutóbb a Noctes Atticae felolvasóest előadójaként. Nem is egyedül, de nem is egyszerűen „csak” a Sebő együttessel, hanem Ritoók Zsigmond akadémikussal közösen. Azóta újra szerepeltetek együtt, a József Attila Művelődési Házban. Előbbi alkalommal te szerepeltél számodra viszonylag új terepen, egy bölcsészkar tanszék katedráján, utóbbi helyen viszont egy klasszikus filológus lépett fel egy színpadon. Mi az a közös mondanivalótok, amely egyetemi hallgatók és zenekedvelő publikum körében egyaránt befogadásra talál?*

– Ritoók tanár úr nagyon érdeklődően hallgatta a muzsikálásunkat és a helyszínen mindjárt el is mondta, hogy mi minden jutott eszébe róla. Különösen az ragadta meg, hogy az időmérték egyhangúságát nyelvi hangsúlyok törik meg. Azt mondta, hogy egy osztrák kutató felvetette ennek a jelenségnek az elvi lehetőségét, és most a mi előadásunk győzte meg arról, hogy ez az elmélet igaz is lehet. Ennek nagyon örültem, mert így ösztönösség és elmélet egymásra talált. Az újkorban gyűjtött népzének és általában az effajta hagyományanyag összevetése az ókori adatokkal nem veszélytelen, de bizonyos mértékben mégis nagy lehetőség. Nagyon sok ókori törmelék, újabb divatokba kapaszkodó régiség dúsítja az európai hagyományt, amelyeket nem könnyű azonosítani, de hogy jelen vannak, az biztos. Számomra nagyon elismerő volt, amit mondt: „Ez, amit itt hallunk, ez nem egyszerűen arról szól, hogy Sebő Ferenc szerzett egy dallamot, egy bizonyos zenét egy Horatius-versre, hanem ennek tudományos becse is van. Mert nem tudjuk meg, hogy a hagyomány milyen utakon csörgedezett tovább. Rengeteg sok egyéb török, szláv és egyéb behatás mellett is, mi az, ami tovább él.

S főképpen az a józan felismerés, hogy egy jó versnek énekelhetőnek kell lenni. Mert formailag még lehet rossz vers is énekelhető, de mondjuk Horatius elég jó verseket írt és lám, énekelhető is.”

– *Áruljuk el mindenkinek, hogy kutyasétáltatás közben ismerkedtünk meg egymással. Éjszakai, többórás sétánk helyszíne a Budai Vár volt; számtalan alkalommal elképzeltük – te az építész, én a régész szemével – a Zsigmond vagy Mátyás korabeli vár épületeit, utcáit, tereit, a királyi palota egyes részeit. Otthon építész magadnak egy makettet a Budai Várról – az hagyján, hogy honnét futja neked időből erre, de honnét szerzed az ismereteidet mindehhez?*

2

3

Magazinunkban grafikáival tisztelgünk Kass János, a szép magyar könyvek művésze előtt.

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

„Magyar Vadak” Franciaországban

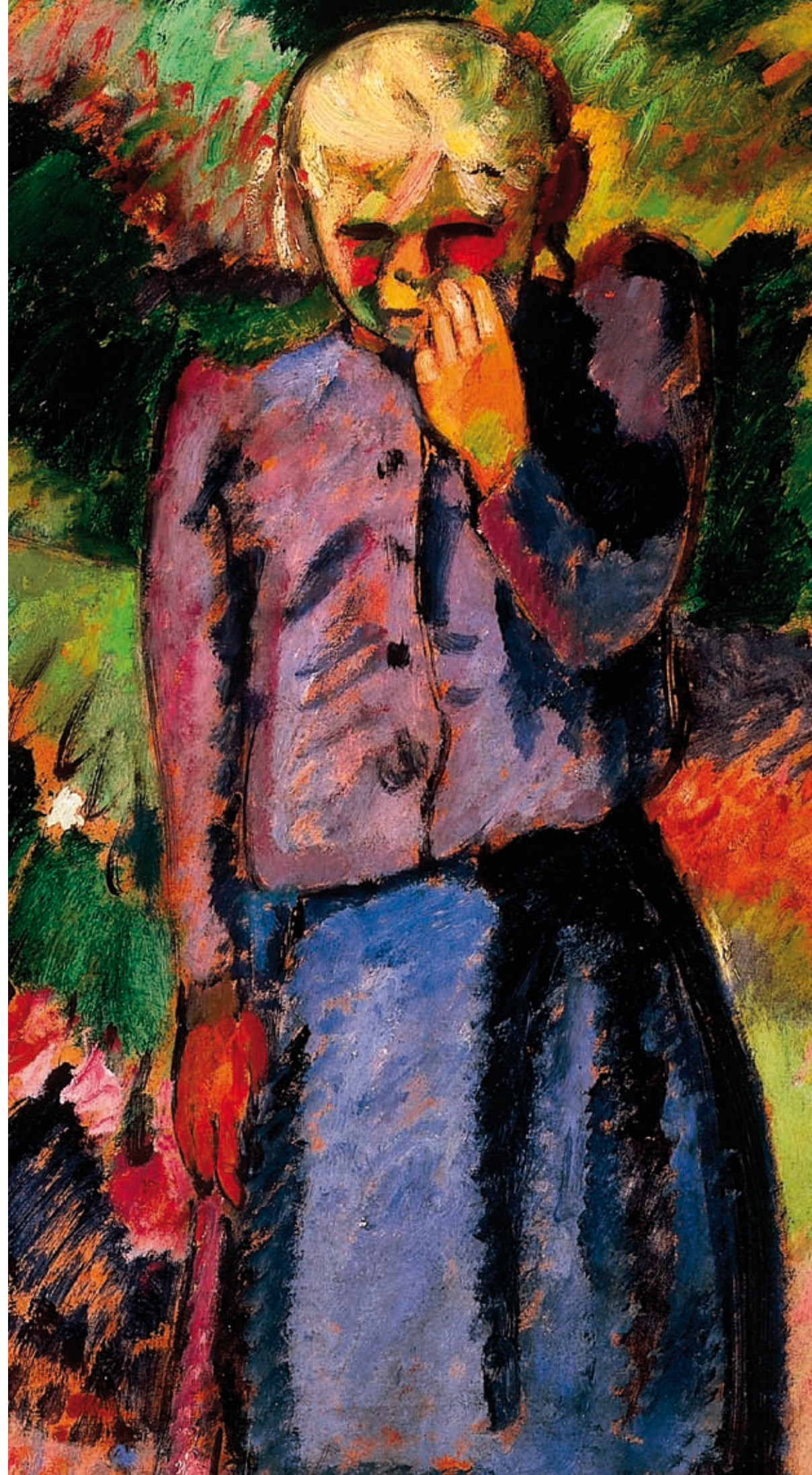
A Magyar Vadak (Fauves Hongrois) létezésének, illetőleg kutatásának lehetősége 2002 tavaszán, a Művészettörténeti Intézet Doktori Iskolájának keretén belül merült fel, méghozzá teljesen spontán módon. A kötetlenebb beszélgetések során kiderült, hogy részben a Doktori Iskola növendékei, részben a még csak szakdolgozatukat készítő hallgatók, részben a Doktori Iskola vezetője megközelítőleg ugyanazt a témát próbálják — egymástól függetlenül — feldolgozni. Konkrétan: a huszadik század első évtizedének modern magyar festészetét.

PASSUTH KRISZTINA [61]
professor emeritus

Szinte magától értetődően adódott, hogy akkor az egyéni kutatásokat hangoljuk valamelyest össze, és próbáljunk együttesen új szempontokat, új eredményeket kihozni ebből a témakörből. Így formálódott egy kisebb kutatócsoport, amelynek tagjai: Barki Gergely, Molnos Péter, Rockenbauer Zoltán, Rum Attila és a Doktori Iskola akkori vezetője, Passuth Krisztina. (Rövidebb időre csatlakozott Pápai Emese doktorandusz is, de ő később, Győrbe költözve, kivált a társaságból.) Ez a csoport ma is együtt dolgozik, minden külső formalitást mellőzve. Az indító lökést, a találkozásokat, viták lehetőségét (és helyszínét) az ELTE Művészettörténeti Intézete adta, a későbbiekben pedig sokat segítettek az ELTE graduális hallgatóinak egyéni munkái (szemináriumi és szakdolgozatok), illetőleg készülő doktorandusz munkák.

Mi is volt valójában a téma? Már az első, a Művészettörténeti Tanszék egyik szűk szobájában tartott megbeszéléskor kiderült, hogy mindannyian úgy érezzük: a régebben publikált monográfiák nagy részén már túlhaladt az idő, másrészt számos — számunkra igen fontos — művészről még egyáltalán nem született monográfia vagy számottevő tanulmány. Mi több, magukat a műveket is csak töredékesen ismerjük. Így merült fel, hogy az egész korszakot újra kell értékelni, ehhez viszont elengedhetetlenül szükséges az alapkutatásokat is újrakezelni. Méghozzá egészen előről. Az első, meglehetősen fontos vitakérdés éppen ebből adódott: hol, mikor is voltak a „kezdetek”? Mikor, milyen stílusáramlattal, csoporttal, tendenciával kezdődött a modern magyar festészet? Különböző lehetőségek merültek fel: így a Nagybányai Művésztelep (1896

Márfy Odón: Nyergesi lány,
1908. Magántulajdon

Perrott Csaba Vilmos: Önarckép szoborral,
1910 körül. Kieselbach Tamás gyűjteménye

„A Vadak elnevezést a művészek akkor még nem használták, tehát ezt a kifejezést mi adtuk nekik (a francia Fauves elnevezés fordításaként). Azért választottuk ezt a – csoportba soha nem tömörülő – társaságot kutatásunk témájául, mert a Vadak voltak azok, akik a huszadik század elején elsőként, és igen sikeresen kapcsolódtak be a francia „Fauves” irányzatba, úgy, hogy egyúttal a magyar festészetet is megújították, korszerűvé, nemzetközi színvonalúvá tették.”

után) a Nyolcak csoportja (1909–1915 között), és végül megállapodtunk a Vadak Társaságában, amelynek tevékenysége leginkább az 1906–1910 közötti évekre tehető. A Vadak elnevezést a művészek akkor még nem használták, tehát ezt a kifejezést mi adtuk nekik (a francia Fauves elnevezés fordításaként). Azért választottuk ezt a — csoportba soha nem tömörülő — társaságot kutatásunk témájául, mert a Vadak voltak azok, akik a huszadik század elején elsőként, és igen sikeresen kapcsolódtak be a francia „Fauves” irányzatba, úgy, hogy egyúttal a magyar festészetet is megújították, korszerűvé, nemzetközi színvonalúvá tették. (Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a három, egymást követő franciaországi tárlat, ahol ezt a csoportot

Fauves Hongrois-ként, azaz a francia Fauves-csoport pendant-jának tekinthető áramlatként mutatták be.)

Amilyen informálisan alakult meg ez a kis kutatócsoport, annyira szervezeten kezdett működni az elkövetkező években: a budapesti és a vidéki múzeumok raktárait és a magángyűjtemények féltett kincseit átnézve, a korabeli és a legfrissebb hazai és külföldi szakirodalmat tanulmányozva, az egykorú kritikákat a képekkel összehasonlítva stb. próbált minél teljesebb képet nyerni a Vadak működéséről. (Kezdetben még az is vita tárgyát képezte, hogy kit lehet a magyar Vadak közé sorolni és kit nem). Közben elkészült néhány, monografikus szakdolgozat: Bornemisza Gézaról Pápai Emese, Berény Róbertől Barki Gergely irt, ▶

„A Magyar Nemzeti Galériában 2006. március 21-én nyílt meg a Magyar Vadak kiállítása, és öt hónapig volt látható. A magyar műveken (összegezve: 250 festmény, 100 grafika) kívül még körülbelül 20 olyan francia mű is szerepelt (többek között Matisse, Derain, Vlaminck alkotásai), amelyek egyrészt összehasonlításként szolgáltak, másrészt a két áramlat összefonódását tükrözték.”

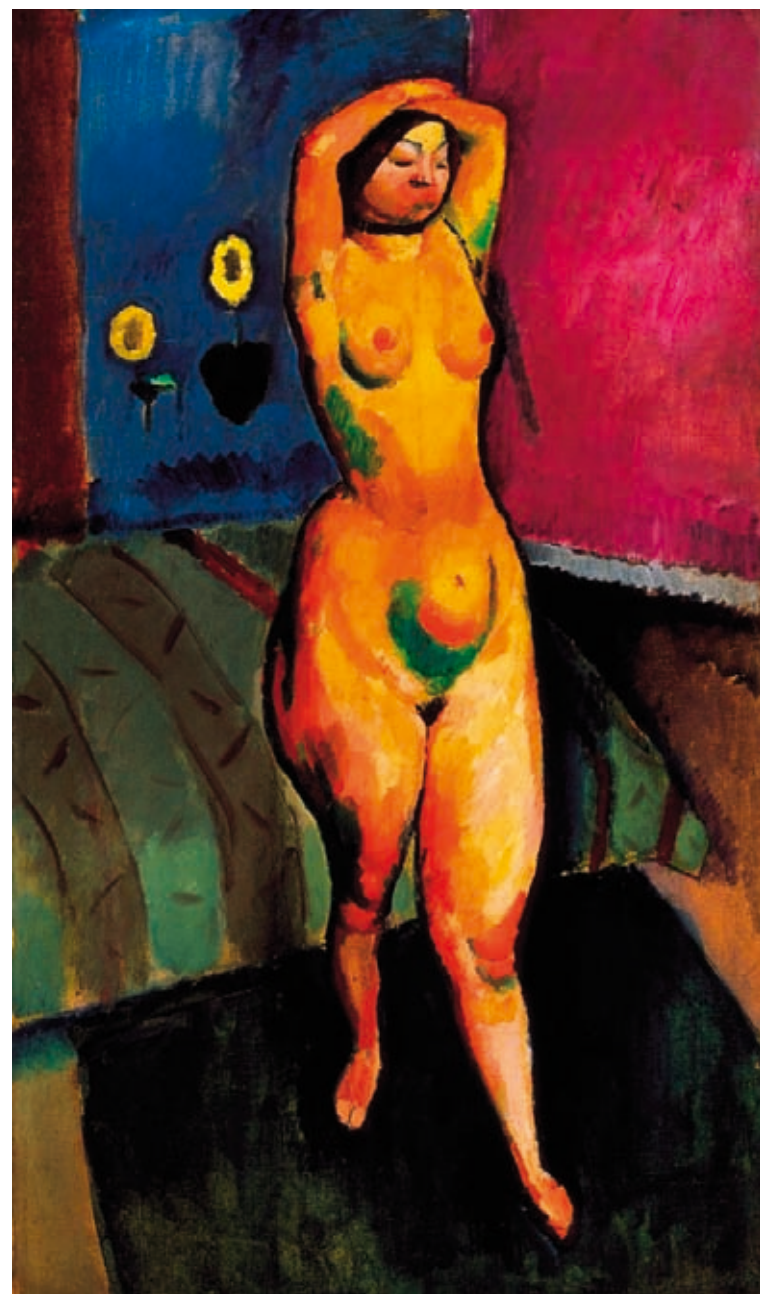
Ismeretlen festő (Czóbel Béla?):
Parkrészlet, 1906 körül.
Kieselbach Tamás gyűjteménye

Rum Attila Czigány Dezsőről, Rockenbauer Zoltán Márffy Ödönről publikált monográfiát, illetőleg védte meg PhD disszertációját ugyanebben a tárgykörben. Barki Gergely ugyancsak Berény Róbertnek szentelt disszertációja, valamint Molnos Péter a témához kapcsolódó disszertációja most készül. Egyidejűleg számtalan tanulmány, cikk látott e tárgykörben napvilágot, az új, eddig ismeretlen képek felfedezéséről rendszeresen tudósítottak a különböző folyóiratok. A munkában igen nagy segítséget nyújtott Timár Árpád, az MTA Művészettörténeti Intézet kutatója, aki az idevonatkozó teljes (mindaddig jóformán ismeretlen) sajtóanyagot összegyűjtötte, és még a két kötet megjelenése előtt rendelkezésünkre bocsátotta.

A Vadak művészetét természetesen kiállításon szeretnénk volna bemutatni, és hozzá kapcsolódóan egy tudományos katalógust kiadni. A feladatra a Magyar Nemzeti Galéria vállalkozott, ahol Szücs György (akkori tudományos titkár), aki már korábban a Nagybánya-kiállítás rendezője volt, vállalta a kurátori feladatokat és a Nagybánya-kutatás kiterjesztését. Ő volt — Passuth Krisztinával együtt — a katalógus magyar és angol változatának szerkesztője.

A Magyar Nemzeti Galériában 2006. március 21-én nyílt meg a Magyar Vadak kiállítása, és öt hónapig volt látható. A magyar műveken (összegezve: 250 festmény, 100 grafika) kívül még körülbelül 20 olyan francia mű is

Berény Róbert: Olasz lány aktja,
1907. Magántulajdon

Kernstok Károly: Fának
támaszkodó fiúakt, 1908-1909 körül.
Magyar Nemzeti Galéria

szerepelt (többek között Matisse, Derain, Vlaminck alkotásai), amelyek egyrészt összehasonlításként szolgáltak, másrészt a két áramlat összefonódását tükrözték. Azokkal a francia műzeumokkal, amelyek részint kölcsönadtak a tárlatra (mint Cateau-Cambrésis, Troyes...), részint már korábban is együtt dolgoztak a Magyar Nemzeti Galériával (mint Dijon), részint kifejezetten érdeklődtek a téma iránt (mint Céret), igen jó szakmai és személyes kapcsolat alakult ki. A múzeumigazgatók és kurátorok eljöttek megnézni a magyar kiállítást, és megegyeztek abban, hogy három múzeum (Céret, musée d'Art moderne; Cateau-Cambrésis, musée départemental Matisse; Dijon, musée des Beaux-Arts) átveszi — némileg szűkített formában — a tárlatot. A képek kiválasztása — némi vitával egybekötve — francia és magyar részvétellel folyt, a döntő szót végül is többnyire a franciák mondták ki. Nemcsak a műtárgylistát, hanem a magyar katalógust is az ő kívánalmaik szerint kellett átdolgozni — néhány magyar tanulmány a

francia változatból kimaradt, helyettük új tanulmányok, illetőleg a francia kurátorok cikkei kerültek be. A francia katalógust a magyar származású Adam Biró adta ki Párizsban (olyan sikerrel, hogy azóta újrayomás is készült belőle). A francia kiállítást (már megnyitása előtt) a Francia Kultuszminisztérium nemzeti érdekűnek ismerte el, mint ahogy ez a katalógusban áll: „Cette exposition est reconnue d'intérêt national par le ministère de la Culture et de la Communication” — ami igen nagy erkölcsi elismerést és pénzügyi sikert is jelentett. A tárlatnak — még számunkra is váratlanul — igen nagy közönségsikere is volt, főként Céret-ben és Dijonban. Cateau-Cambrésis-ben kisebb, ott turistaforgalom szinte nincs, s a helyi közönség kevésbé motivált. A sikerhez hozzájárult a helyi PR-tevékenység: a városba kocsin érkezőt már a városkapunál, illetve a vonaton érkezőt a pályaudvarral szembeni falon óriásplakát fogadta - nem lehetett nem észrevenni. De kisebb-nagyobb plakátok voltak kifüggesztve a boltokban (még a hentesnél

és péknél is), nemcsak Céret-ben, de a szomszédos, kedvelt tengerparti nyaralóban, a francia fauve-ok születési helyén, Collioure-ban is. Számos kisebb-nagyobb vezető, gyerekvezető, szórólap, levelezőlap készült a múzeumok saját kiadásában. Az emberek a strandon, a homokban a mi vezetőnket olvasták — ami igen kellemes meglepetés volt. A népszerűséget a múzeumok vezetésekkal is fokozták, valamint — minden színhelyen — előadásokkal, amit részben mi, magyarok (Rockenbauer Zoltán, Barki Gergely, Passuth Krisztina), részben a francia kurátorok tartottak. Tudományos szempontból a legfontosabb a dijoni múzeum és a dijoni Université de Bourgogne által közösen szervezett, többnapos nemzetközi konferencia volt (amin Barki Gergely, Boros Judit, Passuth Krisztina és Rockenbauer Zoltán adtak elő), számos külföldi szakemberrel. Az elhangzott előadásokat a dijoni egyetem fogja publikálni.

A tárlatok visszhangját a múzeumok által összegyűjtött és nekünk „pressbook” formájában eljuttatott sajtóanyag kitűnően tükrözi. Ez — Céret és Dijon esetében — körülbelül ezer oldalt, tehát ugyanennyi cikket, (valamint televíziós, internetes vagy rádiós híradást stb.) tartalmaz, többnyire színes, jó minőségű illusztrációkkal (tematikusan és kronologikusan is elrendezve). A céret-i kiállításnak igen nagy spanyol (pontosabban katalán) visszhangja is van. Hasonló „pressbook”-ot itthon még sohasem volt módom látni - holott igen hasznos lenne.

Összefoglalva: úgy érezzük — és a francia kollégák is ezt állapították meg —, hogy ezzel a kiállítással és katalógussal, legalább egy bizonyos szinten és szakmai körben áttörés történt: a magyar művészet egyik áramlata a nemzetközi áramlatok része lett. Ahogy magára adó művészettörténész már jó ideje nem beszél „a kubizmusról” a cseh kubizmus elemzése nélkül — reményeink szerint most már a francia Fauves-izmusról sem lehet majd úgy írni, hogy abban a Magyar Vadak valamilyen módon ne szerepeljenek. S talán ez a legtöbb, amit pillanatnyilag elérhettünk. Együttal a „Pécs, Európa kulturális fővárosa” keretében a készülő „A Nyolcak Európája” kiállítással folytatjuk...

Castrum doloris

KRUPP JÓZSEF [03]
egyetemi tanársegéd

Péterfy Gergely [93] megírta eddigi legjelentősebb munkáját. Egyetérthetünk a fülszöveg állításával, mely szerint ez a könyv a kortárs magyar próza fontos eseménye. A regény a halálról szól, a testről, a test és a halál érzéki látványáról. Nagy láttató ereje és nyelvi gazdagsága teszik a művet igazán jelentőssé.

A *Halál Budán* Péterfy negyedik regénye. Az 1966-os születésű szerző, aki 1993-ban végzett az ELTE bölcsészkarának latin-ógörög szakán (Pindarosról írt szakdolgozatot), még egyetemistaként kezdett novellákat publikálni. Először *Félelem az egértől* címen novellagyűjteményt tett közzé (Liget, 1994), melyet három, viszonylag kis terjedelmű regény követett, *A B oldal*, *A tűzoltóparancsnok szomorúsága* és a *Bányató* (1998, 2000, 2004, mindhárom a Palatinusnál). Péterfy sokoldalú alkotó: utóbbi regényéből forgatókönyvet is készített, de írt drámát, dolgozott a rádióknak és a televíziónak, szerkesztett folyóiratot (a ma már legendás *Törökfürdőt*, később a miskolci *Új Holnapot*), négy éve pedig *Miskolcnyv* címen meseregényt látott napvilágot (Kalligram). Egyébként pedig 1994 óta tanít a Miskolci Egyetemen, doktori disszertációját Kazinczy Ferenc és Angelo Soliman barátságáról írta.

Péterfy három korábbi regénye a *Halál Budántól* egészen eltérő karakterű munka volt. A nagy leleménnyel megkomponált *A B oldalt* nemzedéki regénynek tekinthetjük, amelyben lényegesek az önéletrajzi vonások, a középiskolás és az egyetemista évekről szól, a nyolcvanas évekről és a kilencvenes évek elejéről. A *tűzoltóparancsnok szomorúsága*, amelynek középpontjában egy Babilon nevű kocsmá és egy baráti társaság, valamint egy titokzatos kézirat áll, izgalmas és bonyolult (egyes kritikások szerint túlbonyolított) narrációjával hívta fel magára a figyelmet. A novellafüzérként és kisregényként is olvasható *Bányató* pedig, amely 2008-ban németül is megjelent (kritikát közölt róla többek között a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* és a *Neue Zürcher Zeitung* is), a címben jelölt helyszín köré reménytelen sorsú szereplőket helyez és nyomasztó világot teremt (emlékezetes és jellemző a könyv nyitó mondata, a *bányató* örének szájából: „Ide jönnek, hogy megfulladjanak”).

A három „kortárs” regény után (némiképp talán meglepő) fordulatot jelent Péterfy pályáján, hogy 2008 őszén történelmi regénnyel jelentkezett. Persze a korábbi munkák és a *Halál Budán* között találhatunk kapcsolódási pontokat. Az életmű belső logikája szempontjából például számomra sokatmondónak tűnik az a tény, hogy a *Bányató* utolsó fejezetének az a címe, hogy *Ars moriendi* (a meghalás mestersége, művészete), ez pedig egy madár haláláról szól, és fontos szerepet játszik benne az angyal és az ördög motívuma, amely az új könyvben a Mátyás palotáját bontó, visító szárnyas ördögök képében köszön vissza. Amiképpen az előző könyvben a *bányató* öre úgy véli, a tó látogatói a meghalás céljából keresik föl a helyszínt, úgy a *Halál Budán* szereplőire érvényes az a tétel, hogy „[a]ki megismerte a világot, holttestet talált, s aki holttestet talált, arra a világ nem méltó” (12.). A regény világát meghatározza a halálra születettség gondolata és a halál állandó jelenléte.

Plurima mortis imago, számtalan a halálnak alakja, olvassuk a Vergiliustól (*Aeneis* II. 369) vett mottót a könyv első részének élén. Ez a részlet távolabbról arra is vonatkoztatható, hogy a három nagy fejezetből álló regény egyes részei különbözőképpen

„A három ,kortárs’ regény után (némiképp talán meglepő) fordulatot jelent Péterfy pályáján, hogy 2008 őszén történelmi regénnyel jelentkezett.”

beszélnek a halálról, közelebbről pedig azt jelzi, hogy a halál mint *imago*, mint kép, mint látvány jelenik meg a könyv lapjain.

De vessünk egy rövid pillantást a regény szerkezetére és cselekményére. A *Halál Budán* főhőse történelmi alak, Michele d’Aste nápolyi báró, aki Buda 1686-os felszabadításakor életét veszítette (a bárótól fennmaradt egy munka *Napló Budavár ostromáról* címen). Az első, hetvenöt oldalas részben barátja, Solari lovag visszaemlékezéseit olvassuk, aki közel negyven évvel első találkozásuk, az 1683-as bécsi ostrom után fog az íráshoz, hogy föltárja Michele anyjának az igazságot fiáról. (Később kiderül, hogy a Nápolyba küldött levelek rendre visszaérkeznek feladójukhoz. [38.]) A visszaemlékezéseket megszakítják az írás jelenéről szóló részletek, ezekben főleg az ekkor már öreg és a környezete által bolondos csodabogárként számon tartott grófnak a bérlőjéhez, a Marcellina Benecchi nevű levitézlett énekesnőhöz való viszonyáról olvashatunk. A második és leghosszabb, kilencven oldalas rész elbeszélője egy angol ifjú, aki ellenállhatatlan vágyat érez, hogy igazi útközvetet láthasson; tudomást szerez a csodálatos hősről, Micheléről, aki páncél nélkül, fehér selyemingben veti bele magát a legveszélyesebb harcokba. Megismerkedik Türoczy Györggyel és Gemelli Carerivel (aki a nápolyi báróhoz hasonlóan történelmi alak, és szintén fennmaradt tőle egy napló), a Dunán utaznak Magyarországra, részt vesznek Esztergom ostromában. Az angol ifjú csatlakozik Micheléhez és Solarihoz, akikkel a telet Sirmiensis Dido Anna udvarában töltik. Az elbeszélésbe néhány ponton mintegy beúsznak, teljesen váratlanul beékelődnek annak a jelenetnek a töredékei, amelyek a második nagy rész utolsó öt oldalát alkotják; ebben egy megnyomorított ember vásári mutatványosok rabságában való sínylődeséről van szó: néhány utalásból sejthető, hogy az emberroncs maga az egykori angol ifjú. A harmadik, utóhangnak is tekinthető rész, melynek nem ismerjük az elbeszélőjét, mindössze tizennégy oldal hosszú. A Buda ostromának időpontjában játszódó, szaggatott jelenetek sorában megjelenik Solari lovag bérlője, Marcellina, aki ekkor még fiatal énekesnő; felvillan a budai zsidók tragikus sorsa; a könyv utolsó mondatából pedig megtudjuk, hogy másnap reggel lesz az a roham, amelyről tudjuk, hogy Michele d’Aste életét veszti majd benne: a főhős halála tehát nincs színre vite a regény lapjain.

A *Halál Budán* azonban felfogható a halál látványos színreviteleként. Különösen az első részre jellemző a halálábrázolások tobzódása. Itt olvashatunk például a törököknek az öngyilkosságot szolgáló gépeiről. Mivel a török katonák számára nagy szegény volt a vereség, és mindenképpen el akarták kerülni, hogy az ellenség kezére kerüljenek, arra az esetre, ha már ahhoz is gyöngék volnának, hogy pusztá kézzel vessenek véget saját életüknek, különféle szerkezeteket tartottak maguknál. Volt, amelyik egy zsinór meghúzására szöveget lött gazdjára koponyájába. Egy másik fajta kötelet feszített a torokra, megint másik típusok tört döftek a szívbé, felhasították viselőjük gyomrát vagy eltörték annak gerincét. De volt olyan, látványosabban dolgozó gépezet, amely

vékony drótokkal földarabolta tulajdonosát, először az ujjait vágta le, majd a karjait és a füleit, végül pedig lefejezte. (80–81.)

Az önkivégző gépek felsorolása beleilleszkedik azoknak a katalógusoknak a sorába, amelyek megteremtik a regény különös érzékiségét. Péterfynek sikerült megteremtenie azt a nyelvet, amely az életet és a halált, az erotikumot és a pusztulást, a szépet és — még inkább — a rútat, a groteszket és az ijesztőt is a maga érzékiségében, látványosságában képes bemutatni. Ide tartozik a Bécs ostroma alatt megjelent csodás lények sora. Például a következő. „Vannak köztük *camelanthroposok*, a janicsárok és a tevék ocsmány szerelméből született, rövid életű, nyáladzó, szőrös, visszataszító lények, amelyeknek már a pusztá látványa is több napos lázat okoz: ezeket az éjszaka leple alatt katópultokról hajigálták be a törökök a városba, hogy zúrjavart és ragályt keltsenek. Amelyik túlélte a földet érést, vinnyogva és hörögve vonszolta végig magát az utcákon, vérző púpját a falakhoz dörgölte, és ragályt terjesztő vizeletével és ürülékével mindent beszennyezett. A többségük még napfelkelte előtt kiszenvedett és szokatlanul gyors oszlásnak indult, bőre lilásra vált és gyorsan felpuffadt, majd felrepedt, és a lény belseje szétfolyt a földön. Csontjai szinte egyáltalán nem voltak, csak valami vékony, porcos, bordaszerű képződmények, melyek ideig-óráig

megtartották az életképtelen testet, de aztán maguktól, vagy a test súlyától, ki tudja, hirtelen összeroppantak, elpusztítva az istentelen torzszüleményt.” (39.)

A Péterfy-regény halálesztétikájának fényében logikus, hogy egy dán orvos, aki azték kollégáitól tanulta mesterségét, holtak szerveiből készíti gyógykenőcseit, ezért a csaták után a harcmezőn gyűjti be az alapanyagokat, olykor pedig maga is részt vesz a harcokban, mert az orvosságok bizonyos összetevőit élő testekből nyeri. (47.) Ahogy az is beleillik ebbe a világba, hogy évekkal az ostrom után betemetett pincékből előtáncorognak olyan pergamen-színű, csontsovány, vak és fogatlan emberek, akik egészen addig halott társaik száraz húsán és a pincékben tenyésző gombákon éltek. (63.) A halál vizualizálásának legfontosabb példája a *castrum doloris*, amely itt nem egyszerű gyászemlény, hanem barokkosan nagyszabású emlékmű, amelyet a római kapucinusok emelnek, kipreparált holttestekből, megalkotva „a romló emberi húsból a halál tündérpalatáit”. (64.) Szintén igen izgalmas, de egy kissé túlírt részei a könyvnek a lélek kilazulásáról, a lelkek cseréjéről, test és lélek elválasztásáról szóló passzusok. (68–72.)

A test gyötrelmei egészen más színben jelennek meg, amikor a szerző a szövegben elhelyez egy olyan tekintetet, amely képes megpillantani az emberi szenvedés mélységeit. Így például a második részben, amikor az angol ifjú egy bordélyban — a könyvnek fontos szereplői a prostituáltak — megpillant egy agyonerőszakolt, kikötözött lányt, és a látványtól rongybabaként esik össze. (101.) Péterfy kitűnő diszpozíciós érzékét dicséri, ahogy a második rész végén elhelyezi a szörnyetgként mutogatott, végtag nélküli ember alakját, akitől elborzadnak a nézők. „A színpadon, egy székbe szijazva egy láb és kar nélküli test ült. Hájjas, puffedt hasa mélyen

„A szanaszét heverő testeket két napon át fosztogatta a katonaság és a bécsi nép, amely nem elégedett meg a sebesültek megkínzásával és kivégzésével, hanem még a holttesteken is kitöltötte dühét: alig akadt ház, amelynek homlokzatára ne szögelték volna ki egy-egy levágott, turbános fejet, a gyerekek pedig janicsárok nagy, izmos karját lóbálták a kezükben, mintha a föld alól nyúlna fel értük valaki. A második nap délutánján azonban megérkeztek a római kapucinusok, a castrum doloris, az ossariumok, a speculum mortis és a katafalk mesterei, mit mesterei, mágusai és varázslói – pápai katonákkal zárták le a területet, és véget vetettek a zúrvararnak, hogy utat nyissanak a csodának, hogy utat nyissanak a pokolnak. Szárnyaszegett, agyonzabált varjak módjára százsámra lepték el a csatateret e fekete csuhás barátok, hogy elvégezzék gyászos munkájukat, amely a romló emberi húsból a halál tündérpalatáit emelte.

Először is szétválogatták a testeket, férfit, nőt, öreget és fiatal, alacsony és magasat, soványat és kövéret, embert és állatot, lovat, tevét, kecskét, juhot, marhát, kutyát, majmot és énekesmadarat. Miután ezzel megvoltak, az emberi testeket rang és ruházat szerint újracsoportosították, majd elkezdtek valamennyit a legkülönbefélebb pózokba merevíteni. A ruha alatt elhelyezett drótokkal, kötelekkel, az inakba ütött mogyoróveszszökkel, náddal, sással és madzagokkal állították be a kívánt testtartást, s miután ezzel megvoltak, hozzáláttak, hogy felépítsék a testekből a castrum dolorist, a memento morit és a halál diadalíveit.

A kapucinusok úgy tartják, és ebben az elgondolásukban sok régi írás támogatja őket, hogy a test maga is igévé válik, van, amelyik csak egy betűt hordoz a Szentírásból, van, amelyik egész mondatot, a csontok betűk morzsalékai, mint a régi papiruszokon, melyek a megfejtő minden tudását és intuícióját igénybe veszik; a testekből épített oltár pedig egész szövegeket tesz ki, minden a megfelelő kiválasztáson, sorrenden és illesztésen múlik: de hogy melyik test mit hordoz,

„**A Halál Budán azonban felfogható a halál látványos színreviteleként. Különösen az első részre jellemző a haláláb-rázolások tobzódása... A regény szerkezete nagyon figyelemre méltó... Péterfy egyik erőssége a részletek kidolgozásában rejlik: a kötet számos emlékezetes jelenetet vonultat föl.**”

lelögött lábcsonkjai alá, nyakán a szék lábához láncolt bőrszj fészült, a fejből pedig, ahogy a kikiáltó mondta, valóban egy jata-gán állt ki: a vas szinte elmerült a koponyában, amelyről hosszú, ritkás haj lengedezett. A vasat, mely a fél szemet kiütötte, és a szemöldöksonttól egészen a fej tetejéig beszakította a koponyát, a seb vadhúsának kítüremkedései vették körül.” (176.)

A regény szerkezete nagyon figyelemre méltó. Remek az első részben a Solari által elmesélt történeteszl váltakozása azzal a sikkal, amely azt írja le, hogyan leskelődik az öreg lovag lakójának szerelmi élete után. (És ha már a regény a halálról szól, akkor majdhogynem kézenfekvő, hogy Solari és Marcellina Benecchi kapcsolatának csúcspontja a nekrofilia jegyében következék be: az első részt meglehetősen emelkedett beszámoló zárja arról, hogyan teszi magáévá a lovag élvezet természetű lakójának — holttestét. Hajlanék arra, hogy ezt a jelenetet mint Solari halálának allegóriáját olvassam.) Izgalmas a második részben a fiatal Solarinak a nőkhöz való viszonyáról olvasni azok után, hogy az első részben, miközben hallgatja és lesi az egy emelettel lejjebb zajló szerelmi párbajokat, magában biztatja férfitársait, és arra gondol, hogy régen mindig féltékenységet és dühöt érzett, amikor egy másik férfi egy nő felé közeledett. (49.)

Péterfy egyik erőssége a részletek kidolgozásában rejlik: a kötet számos emlékezetes jelenetet vonultat föl, így Michele és Sirmiensis Dido Anna szerelmének történetét, mely mögött persze nem nehéz fölfedezni az Aeneas és Dido-történetet, mint előképet. De említhet-nénk számos apró, nagy erudícióval megmunkált momentumot, így például a könyv elejéről hármat is: a méhek allegóriáját (10–11.), a kőd leírását (16.) és a káosszal kapcsolatos eszmefuttatást (18.).

s hogy az építmény az Írás melyik szakaszát teszi ki, azt megtartották maguknak, s kámzsájuk mögé húzódva csodálták.

Miután a Spittelbergről minden romot eltakarítottak, délről és északról lépcsőzetessé alakították a terepet, majd ezeken a teraszokon helyezték el a szekerekből, ágyútalpából és sátrakból álló vázat, amely-re aztán a testek kerültek, és a domb tetején helyezkedett el a castrum doloris roppant vázszerkezete, amelynek magassága nagyjából akkora volt, mint a Szent Mihály-templom főhajója.

A kész művet, amely a halált hirdetőn maga is mulandó volt és rövid életű, teljes pompájában, pompájának teljes gyászában nem láthattam, mert csak elindulásunk után készült el. Mikor tizenöt évvel később vis-zsaterterem Bécsbe, az egész már meglehetősen roskatag állapotban volt, bár a csontvázak nagy része még akkor is az eredeti helyén állt. A műről mégis hozzávetőlegesen fogalmat alkothat, ha beszerzi azon metszetek valamelyikét, amelyek akkoriban egész Európát bejárták, gondolok itt elsősorban Cornelius *Huyberts*-ére, de a de la Motte-é is megjárja.

Délről észak felé haladva tehát mindez a következőképpen nézett ki. A castrumhoz táncolók menete vezetett fel, akik sorát gyerekek nyitották. A gyerekek szertelen mozgását és rakoncátlan természetét az alkotó híven és pontosan utánozta: némelyik holttest épp bukfencezni készült, volt, aki a társának samárfület mutatott, a kislányok copfja a körtáncban hátralendült, kövér kisfiú felfújt arccal játszott a trombitán, mások dobokat püföltek magasra lendített karral. Vállukon madarak és majmok ültek, lábaikba kutyák akaszkodtak. Egyetlen kisfiú nézett ki a képből, egyenesen a néző szemébe: kendőt emelt a szeméhez, mintha sírna; talán elvette valaki a hangszerét.

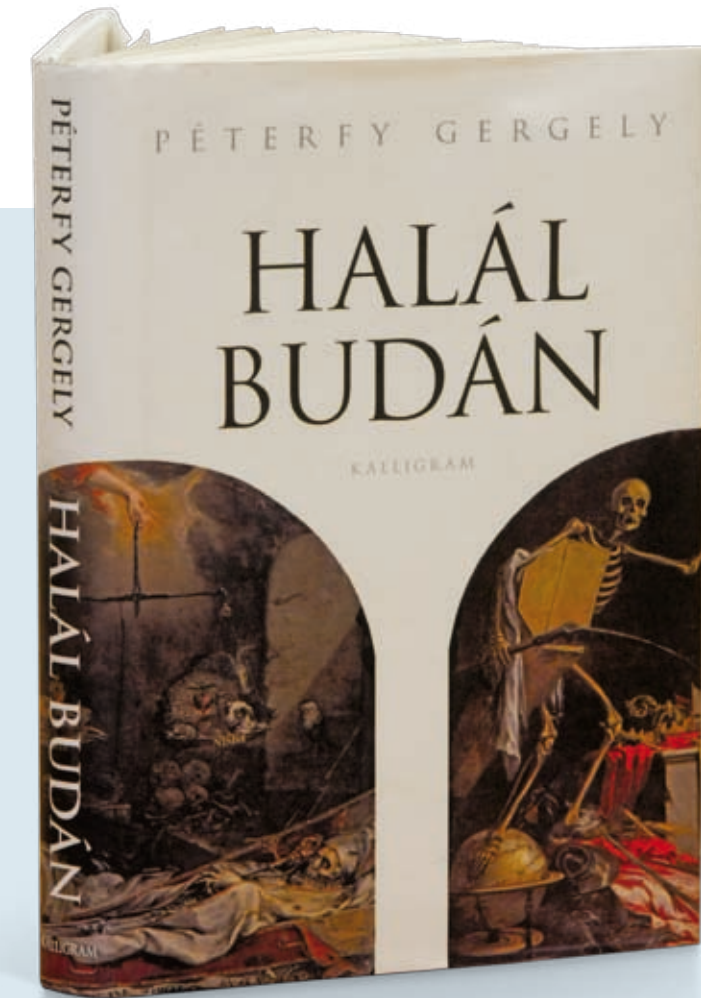
Előttük állt az asszonyok táncoló menete, élén egy öregasszonnyal, aki szoknyáját felemelve a szemérmét keltette az előtte haladó férfiak-nak. A többiek sem voltak kevésbé kihívóak, bár hiányzott belőlük az ilyen közvetlen felajánkozás: a csábítást inkább a fejtartás, a csípőmoz-

dulat fejezte ki. Ezek a testek csörgöket, dobokat, csengettyűket tartot-tak, amelyeket néha megszólaltatott a szél. Más nők azonban mit sem törődtek a táncal, hanem falánkul a kondérok fölél hajoltak, egy pedig tükröt tartott a kezében, és abban bámulta arca szétmálló vonásait. Ha a szemlélő a lépcső közepén állt, a tükrörben a saját arcát pillanthatta meg.

A táncoló asszonyok után következtek a férfiak, előbb a rangban legal-sók, majd a castrum felé egyre rangosabbak, egészen a níkapolyi pasáig. E férfiak többsége ugyanúgy táncoló pózban állt, mint a gyerekek és a nők, de míg az előbbieknél az önfeledtség és a hívság, ezeknél az esztelenség és a harag volt a meghatározó: némelyek szilaj jókedvükben már-már öltre mentek, egyik a másik után rúgott, tolvaj motozott a kaftánzsebben, orgyilkos a köpenye alatt tört szorongatott. A pasa maga rabszolgák testén taposott, mintha épp el akarna rugaszkodni a földtől a castrum doloris felé.

A castrum falai és oszlopai lefejezett holttestekből álltak, amelyek az alkotó téglákként rakatott egymásra. Az oszlopöföket kezekből formált akantuszok díszítették, a timpanon ornamentikáját pedig maguk a levágott fejek alkották. A boltívek lovak gerincoszlopából készültek, és marhalapockákat használtak zárókövekként. Ez az építmény szolgált baldachinul a harmincezer keresztény fogoly testéből épített hatalmas gúlának, amelynek tetején a halál állt, óriási bronzcsontváz, kezében a kaszával és a homokórával, ezüstözött ércköpenyben. A keresztény holt-testek mindegyikére szárnyakat erősítettek, amiért kiirtották a környező Duna-ágak teljes hattyúállományát: a gúlát ez tette súlyossága ellenére is légiessé, mintha bármelyik pillanatban a magasba emelkedhetne, vagy mintha épp ebben a percben ereszkedett volna le a földre.

Északi irányban leereszkedve a dombról, önnön sorsukat sirató törökök holttestei tárultak a szemlélő elé, az építménynek ez a szárnya azonban addigra, amire ismét eljutottam Bécsbe, már áldozatául esett a fagnak és a szélnek, mindössze egyetlen csontváz maradt meg, amely hajbókolva görnyedt foszladozó imaszőnyegén.”

PÉTERFY GERGELY: HALÁL BUDÁN
Pozsony, Kalligram, 2008, 192 oldal.

A Kirov-gyilkosság

Kirov és Sztálin 1934-ben Szocsiban

KRAUSZ TAMÁS [73 KLTE, DEBRECEN]
egyetemi tanár

Szergej Mironovics Kirov, eredeti nevén Kosztrikov (1886. március 15.) annak a forradalmár nemzedéknek volt a tipikus és kiemelkedő képviselője (illegális, börtön, száműzetés, a szovjet hatalom magas rangú képviselője), amely igen fontos szerepet játszott az orosz forradalom történetében, majd a hatalom megragadásában és a szovjet állam, a kommunista párt mint antikapitalista „erőd” kiépítésében.

Kirov Sztálin közeli harcostársa és támogatója volt mindvégig, beleértve a különböző párton belüli ellenzéki csoportokkal folytatott küzdelmeket is. 1920-ban a párt központi bizottságának kaukázusi irodáját vezette. 1923 áprilisától lett a KB tagja, a pártellenzékkel való harcát is elismerték, amikor őt választották meg 1926 elején leningrádi párttitkárnak Zinovjev helyett. 1930-ban lett a Politikai Bizottság tagja. 1934 januárjában, a kollektivizálás befejezése után ült össze a XVII. pártkongresszus („Győztesek kongresszusa”), amelyen a küldöttek jelentős része nem támogatta Sztálin főtitkárrá választását. E kongresszus küldötteinek több mint 80%-a a terror áldozatává vált. S mivel a küldöttek körében Kirov igen népszerű ember, a terrorpszichózis visszafogásának szószólója volt, sokan utólag azt gondolták, hogy Kirov Sztálin alternatívája lehetett. Ma már tudni, ez a valóságban nem volt így.

Amikor 1934. december 1-jén a Szmolnij egyik folyosóján egy Leonyid Nyikolajev nevű zavart elméjű diák agyonlőtte Szergej Mironovicsot, sokakban felmerült a gyanú a „magányos gyilkos” tézisével szemben, hogy Sztálin tetette el láb alól őt, mint hatalmi konkurensét. Az 1991 után megnyílt levéltárakban azonban semmiféle dokumentum nem került elő, amely bizonyította volna, hogy Sztálinnak bármi köze volt a gyilkossághoz. Kirov, akinek Moszkvába költözése volt éppen akkoriban napirenden, Sztálin személyes szövetségese volt minden fontos kérdésben. Mégis a terror és a Kirov-gyilkosság elválaszthatatlanul összefonódott egymással. Az 1930-as évek közepén nem egyszerűen arról volt szó, hogy a felső rétegekben személyi-hatalmi harc folyt, hanem két „világlátás” is összecsapott a politikai színpad mögött. A régi pártértelmiség, amely még ezer szállal kötődött a forradalmi időkhöz, a világforradalmi internacionalizmus és az új „sztálini gárda”, amely „megtért” az állam- és nemzetépítés, az államszocializmus, az állami tökefelhalmozás logikájához és feladataihoz. Kirov éppen a pártellenzékkel szemben a „sztálini vonalon” haladt. Am meggyilkolása a korabeli pszichózis „törvényei” és személyesen Sztálin értelmezése szerint a megölt forradalmárral is szemben álló korábbi ellenzéki csoportok érdekeivel állt összhangban. Később a hruscsovi történetírás, de a gorbacsovi is készpénznek vette ezt — csak antisztálinista alapon. Valójában a Kirov elleni merénylet politikai eszközzé vált a nagy leszámolások periódusában. A hruscsovi és a gorbacsovi történetírás késői

„utódai” még mindig Sztálinból akarják megmagyarázni, „levezetni” a szovjet történelem szinte minden fontos kérdését, félretolva az igazi nagy problémákat, mint a terror keletkezésének társadalom- és politikatörténeti összefüggéseit.

A hozzáférhető, hihetetlen mennyiségű dokumentum, forrás tükrében egyértelmű, hogy az említett mozzanaton kívül a terror a központ és a periféria konfliktusaiból, a helyi és központi párt- és államapparátusok vezető figuráinak és érdekcsoportjainak küzdelmeiből, a fegyveres erők fölötti ellenőrzés megszilárdítási kísérleteiből és végül azokból a tradíciókból, feltételekből ered, amelyekből a sztálini személyi diktatúra is kikelt. Ma már az is nyilvánvaló, hogy Sztálin történelmi szerepe sem korlátozható tevékenységének erre az aspektusára — noha a *terrorban* általában (de nem minden esetben) kezdeményező és élesztő szerepet játszott.

„Amikor egy Leonyid Nyikolajev nevű zavart elméjű diák agyonlőtte Szergej Mironovicsot, sokakban felmerült a gyanú a „magányos gyilkos” tézisével szemben, hogy Sztálin tetette el láb alól őt, mint hatalmi konkurensét.”

A Terasz

Terasz. Egy hely, ahol találkozni, beszélgetni lehet. Egy hely, ahol hallgatók, oktatók együtt múlathatják az időt — kávé, üdítő mellett. Egy hely, amelynek szinte mindenki örül. Egy hely, amely október közepén bezár, hogy aztán jövő tavasszal újra kinyisson — az első próbaév tapasztalatait figyelembe véve...

Törő Krisztina egyetemi adjunktus: — Az a tapasztalatom, hogy rendkívül zajos, a földszinten nem is lehet tanítani. Az oktató a munkahelyére nemcsak tanítani jön, hanem készül az előadásokra, ráadásul én a tudományos kutatómunkát is szeretem itt végezni. Különösen zavaróak a csocsóasztal környéki kiabálások, tavasszal pedig a kora délutáni zene hangereje is zavart, az izlésbeli különbségeket inkább hagyjuk is. Én is ide jártam, pontosabban az Ajtósi Dürer sorra, ott volt nekünk — igaz, távol a termektől és az oktatói szobáktól — a kávéház jelleggel üzemelő Ajtósi Café, ahol a fél egyetemi életemet eltöltöttem. Vagyis tisztában vagyok azzal, hogy a fiataloknak kell a közösségi tér, csak ne itt és ne így. Van olyan kollégám, akít a dohányfüst zavar. Megoldásként azt javasolta, hogy a Gólyavárhoz kellene telepíteni a teraszt, ám szerintem már az is sokat segítene, ha a

könyvtárklubban lenne a kiszolgálás, meg a csocsóasztal, zene meg csak este 6–7 óra után. Engem tehát zavar a terasz, bár az is igaz, hogy a munkatársaimat megkérdezve volt, aki kifejezetten kedveli, hogy itt „zizegnek” a hallgatók. Azt senki nem mondta, hogy nem kell ilyen hely. Ám itt, ebben a katlanszerű helyen roppant módon felerősödnek a legkisebb zajok is. Kompromisszumos megoldást kell keresni a jövő évre vonatkozóan, hogy ne legyen zavaró, amint az emberek egy egyetemen belüli „kerthelyiségben” leülnek és beszélgetnek.

Puskár Balázs harmadéves történelem szakos hallgató: — A hallgatók túlnyomó többségéhez hasonlóan én is nagyon kedvelem a teraszt. Remek a társaság, a kiszolgálás, jók a programok, szóval nagyon jó ide jönni. Szeretném, ha a terasz jövőre is kinyitna. Az tény, hogy az esti

bulik néha hangosabbak, de szerintem az elviselhető határon belül maradnak, én bizony a lakóhelyem mellett is el tudnám viselni. Nem igazán értem, hogy az oktatókat napközben mi zavarja, hiszen a beszélgetések keltette alappzaj hangosnak aztán tényleg nem mondható. Szóval, én nagyon örülök annak, hogy van egy ilyen közösségi hely, ahol találkozhatunk. Nem kell keresgélni, hova ülünk be, az egyetemen belül két óra között is elüthetjük az időt, barátok és ismerősök társaságában. A terasz igazi közösségépítő és -formáló hely!

Imre Eszter elsőéves magyar szakos hallgató: — Egyáltalán nem zavar a terasz, sőt, viszonylag gyakran járok ide. Ez itt egy nagyon jó csomópont, ahol össze lehet futni ismerősökkel, barátokkal, kollégákkal. Volt, hogy órák után is itt maradtunk, beszélgettünk, megittunk egy kávét vagy üdítőt és beszélgettünk. Remek közösségi hely, ahol mindenki felszabadult, ahol bárkihez oda lehetett menni, váltani vele néhány szót. Ráadásul, szinte mindenkiben van valami közös: az, hogy itt tanulnak, ezért aztán a témák is hasonlóak. Még idén szándékozom esti programokra is ide jönni. Jövőre pedig ha lesz, biztos gyakran üldögélek itt.

Dezső Tamás dékán: — Azzal kezdeném, hogy a visszajelzések alapján egyértelműen kiderült, nagyon jó döntést hozott karunk a terasz engedélyezésével, létrehozásával — megfelelő új szlogenünknek, amely arról szól, hogy „a hallgató itt otthonra talál”. Ehhez szükséges egy olyan közösségi terület,

ahol a hallgatóink és persze az oktatóink is leülhetnek és beszélgethetnek. A terasz kialakításánál ügyeltünk arra, hogy oktatást zavaró hangos tevékenységet ne engedélyezzünk, viszont a beszélgetés, mint háttérzaj, természetesen egy ilyen helyen elkerülhetetlen. Köztudott, hogy a bölcsészek különösen igénylik a társasági együttlétet. Az egyetemi lét persze annyira lesz jó, amennyire a hallgatók megszervezik maguknak, mi a magunk részéről oktatókat és tudósokat adunk hozzá, ugyanakkor közösségi szintet is kell teremtenünk. Nyugaton onnan lehet megismerni a kampust, hogy a falai között élet van. Azt minden oktatónak tudnia kell, hogy egészen máshogy mennek a hallgatók előadásra, ha nálunk otthon érik magukat. Örömmel tapasztaltam, hogy nem csupán a hallgatók, de az oktatók is jól érzik magukat a teraszon. Nem véletlenül tervezzük az X-O Bistróval karöltve a Tanári Klub létrehozását. Dolgozunk azon, hogy a Trefort-kert ne csupán egy hely legyen, hanem szellemiség — amihez fizikai terekre is szükség van. A terasszal kapcsolatos negatív visszajelzésekkel is foglalkoztunk, próbáltuk kezelni, készen a kompromisszumokra. Mindent összevetve, nekem a közösség szempontjait, a többség véleményét kell figyelembe vennem, miközben a kifogásokat is próbáltuk orvosolni. Így teszünk majd a jövőben is. Mert az szinte biztosra vehető, hogy október 15. után valamikor jövő tavasszal, húsvét környékén ismét kinyit a terasz — minden bizonnyal ugyan ott, ahol idén.

Nemes Zombor üzletvezető: — Az eredeti cél az volt, hogy a terasz legyen egy olyan közösségi hely, ahol diákok, oktatók tudnak találkozni. Ezt a célt maradéktalanul teljesítettük, miközben hiányt pótolunk és kulturális ponttá váltunk. Korábban a könyvtárklub próbálta ezen célokat szolgálni, ám szükségessége miatt mindenképpen nyitnunk kellett. A terasz nagyon tetszik a diákoknak, a zaj miatt a környéken lakóknak van némi problémájuk. Ezt megoldottuk, mint ahogy azon oktatók panaszára is léptünk, mely szerint 17 óráig ne legyen zeneszolgáltatás. Azt megszüntettük, addig alkoholt sem adunk ki. A dékán úrral folyamatosan egyeztetve, kompromisz-

szumok árán mindig is igyekeztünk a felmerült észrevételekre megoldást találni. Az tény, hogy a szerencsére nagy nyüzsgésnek van alapja, de ez ezzel jár. A csocsózás közbeni hangoskodás miatt is szóltunk és szólunk, de az elképzelhető, hogy a csocsóasztalt jövőre máshová helyezzzük. A beszélgetés zajáról pedig csak annyit: ha nem lenne itt a terasz, akkor is járnának errefelé ennyien és akkor is beszélgetnének. Szeretnénk megfelelni mindenkinek, hogy ne legyen rossz senkinek. Azért negatívummal én is tudok szolgálni: szomorúan tapasztalom, hogy a fiatalok sajnos nagyon nagy arányban dohányoznak...

Legifjabb öregdiákjaink

A következő oldalakon – hagyományteremtő szándékkal – közzétesszük az ELTE BTK 2009-ben diplomát szerzett hallgatóinak névsorát. Szeretettel üdvözljük valamennyi végzősünket az intézmény alumnusainak népes közösségében!

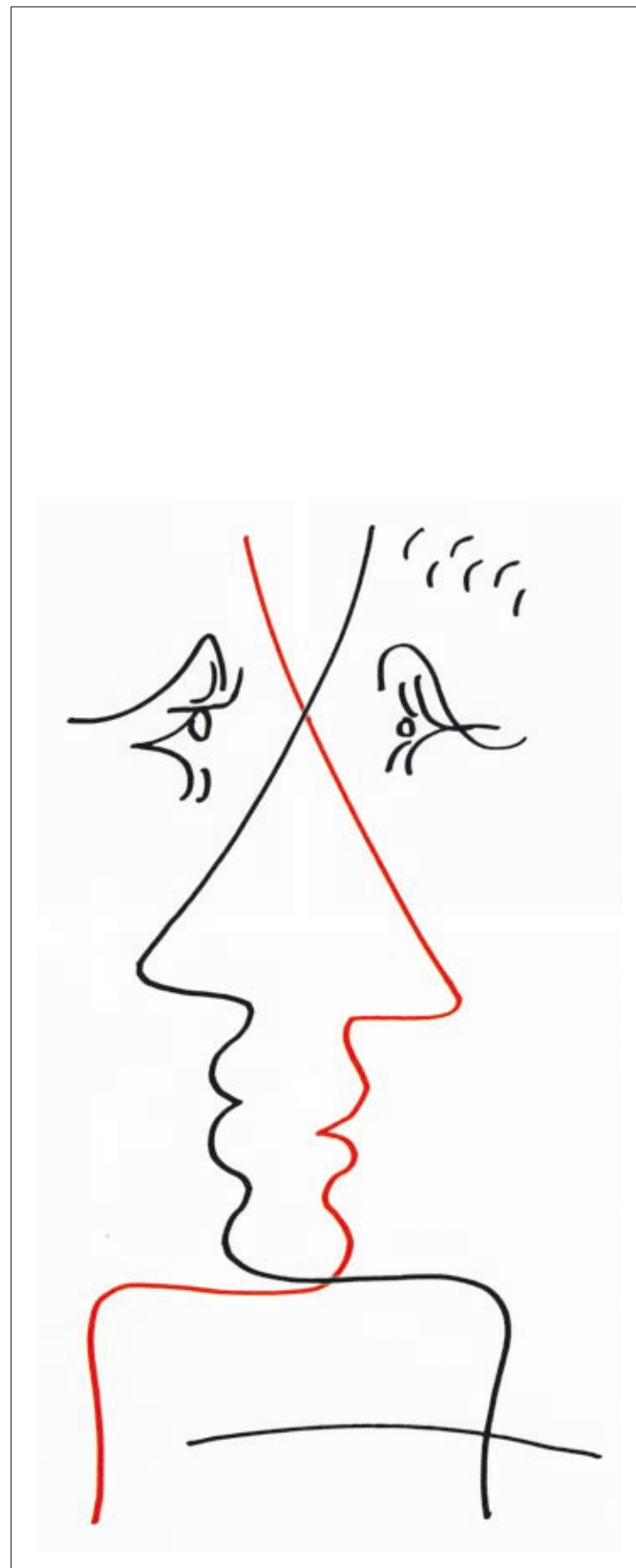
Ábrányi Henrietta
 Ács Imola Gyöngyi
 Ács Zsófia Klára
 Ádám Judit Eszter
 Adamecz Anita Bernadett
 Ágai Krisztián
 Ágoston Márta Judit
 Ágoston Orsolya
 Ágoston Zsuzsanna
 Aklan Anna Katalin
 Aknay Bence
 Akszonovics Aljona Igorjevna
 Al-Adoofi Sahar Ghaleb Saeed
 Alaxai Éva Livia
 Albert Ákos Balázs
 Alföldi Krisztina
 Alispahic Adrijan
 Ámon Viktória
 Antal Árpád
 Antal József
 Antalics Veronika
 Antaliné Miss Lilla
 Apor Eszter
 Áprily Zoltán
 Arany Erzsébet
 Arató Anna Erzsébet
 Arató György Gábor
 Árvay Alicia
 Ásó Zsófia
 Asztalos Márk
 Auszmann Anita
 Babicz Lilla
 Babik Anna
 Badacsonyi Henriett
 Badari Titanilla
 Bagi Judit
 Bagladi Anna
 Baglyosi Leona Eszter
 Baji Ágnes
 Bakí Ádám
 Bakó Tibor
 Bakó Tiborné Koroly Anita
 Bakonyi Enikő
 Bakonyi Gergely László
 Bakos Krisztina
 Bakos Lili
 Bakos Zsuzsanna
 Balaton András
 Balázs Eszter
 Balázs Katalin Benigna

Balázs Rita Rebeka
 Balczó Dorottya
 Bali Dorottya
 Baliga Judit
 Bálint Hajnalka
 Bálint Petra
 Bálint Petra
 Bálint Viktória Katalin
 Balla Fruzsina
 Balla Sándor Botond
 Balla Zsófia
 Ballók Csilla Eszter
 Baló Ágnes
 Balogh Eszter
 Balogh Éva
 Balogh Judit
 Balogi Réka
 Baltazárová Zuzana
 Balterer Eszter
 Bánáti Bence
 Bándi Eszter
 Banka Zoltán
 Bankó Marianna
 Bányai Réka
 Bárány Zsuzsanna
 Baranyai András
 Baranyi Réka
 Barity Bianka
 Barkovits Ágnes
 Barna Gergely Péter
 Barta Ágnes
 Barta Virág
 Barta Zsuzsanna
 Bartók Boglárka
 Báthor Ildikó
 Bátki Csilla
 Bátori Anna
 Bátori Beáta
 Bayer Krisztina
 Bazsó Adrienn Virág
 Bea Csaba Béla
 Bedegi Melinda
 Bedő Andrea Krisztina
 Békési Boglárka
 Békésné Kazinczy Orsolya
 Békey Mária Kamilla
 Béládi Olivia
 Benciková Viktória
 Bendes Enikő
 Bene Andrea

Bene Edit
 Bene Nóra Judit
 Benedek Nóra
 Benei Bernadett
 Benke Brigitta
 Benková Zuzana
 Bérczi Anna
 Berényi Márta
 Béres Edit
 Berhidi Edina
 Berkes Antal
 Berki Nikolett
 Berki Viktória
 Bern Andrea Zsuzsanna
 Bernvalner Anita
 Berta Zsóka
 Bessenyei Ágnes
 Betlen Ágnes
 Bezzegh Alpár
 Biedermann Zsuzsanna
 Bihari Bernadett
 Bihari Julianna Veronika
 Birkás Marianna
 Biró Andrea Martina
 Biró Júlia Katalin
 Biró Mátyás
 Biró Orsolya
 Biróczky Edéné
 Bitter Niké
 Bitter Niké
 Blitzer Enikő
 Boa Krisztina
 Bobákné Pál Eszter
 Bocskor Ákos
 Bódai Zsuzsanna
 Bodnár Péter Béla
 Bodnár Rita
 Bodó Kinga
 Bodó Zsuzsanna
 Bodor Anna
 Bogdán Zsombor
 Bogovic Ivana
 Bojtos Anita
 Bóka Gábor
 Boldog Zsuzsanna
 Borges Vanessa
 Boronyák Vivien
 Boros Barbara
 Boros Júlia
 Boros Mariann
 Boros Tamás
 Boros Ulrika
 Bors Réka
 Bortnyák Ágnes
 Borza Tamás
 Bouandel Doraya Ágnes
 Bozi Eszter
 Bozó Bence Péter
 Bozsik Fruzsina Kincső
 Bődök Gergely
 Bökös Melánia
 Bölcsföldi András Ferenc
 Bölöni Petra Katalin
 Böröndy Elza
 Börzsönyi Eszter
 Böszörményi-Nagy Zsuzsanna
 Breznai Anett
 Brittig Vera
 Bródy Anikó
 Brunner Babett Zsófia
 Budainé Bánka Erika

Buday Zsófia
 Bugár Júlia
 Buglyó Ildikó Zita
 Bujdosó Eszter
 Bujna Balázs
 Bukus Beatrix
 Burján Petra Éva
 Burkus Bettina
 Buzás Gábor
 Buzás Ildikó Zsuzsanna
 Buzogány Anna
 Buzogány Orsolya
 Büki Zsófia
 Chemyshev Mikhail
 Cibulya Nikol
 Cicka Ivan
 Czako Gábor
 Czeglédi Orsolya
 Czeglédy Zoltán
 Czelnai Zsófia
 Czérna Ágnes
 Czibor Nikolett
 Czidor Dániel
 Czifrik Piroška Éva
 Czigány Ildikó
 Cziglán Szilvia
 Cziglényi Eszter
 Czókos Gergely
 Czugler Viktória Réka dr.
 Csabai Dávid
 Csák János
 Csakurda Ágnes
 Csanádi Judit
 Csányiné Pap Györgyi
 Csapó Anna
 Csapó Cecília Ágnes
 Csapó Zsuzsa
 Csápori-Papp Nóra
 Császár Boglárka
 Császár Mónika
 Csatádi Gábor
 Csatlós Ágnes
 Cseh Dávid Sándor
 Cseh József
 Cseh Lilla Zsófia
 Cseporán Adrienn
 Cserna Ágnes Violetta
 Cserni Anett
 Cserős Borbála
 Csia Veronika
 Csigás Tünde
 Csiki Marietta Petra
 Csiki Mátyás Sándor
 Csikó Boglárka Anna
 Csizmadia Andrea
 Csóka Mária
 Csokona Zoltán
 Csoma Beáta Judit
 Csoma Orsolya Dalma
 Csomor Gabriella Justyna
 Csónaki Boglárka
 Csontos Csilla Erzsébet
 Csorba Melinda
 Csorbáné Tóth Irén
 Csóti Gergely Ákos
 Csóti Magdaléna
 Csuka Júlia
 Csupor Anna
 Csutiné Németh Katalin
 Csúz Ágnes
 Csúzi Richárd
 Dakos Enikő Klára

Kass János
Két kéz – két arc

Dallos Lili Magdolna
Dalmi Katalin
Dalos Péter
Dancs István
Dani Viktória
Dános Veronika
Daróczy Kamilla Anna
Daróczy Mária Bernadett
Deák Zsófia Erzsébet
Deákné Petromán Anita Magdolna
Dékány Alexandra
Delbó Gabriella
Delbó Katalin
Demendi Imre
Demeter Virág
Demmelné Kiss Csilla
Dénes Mirjam
Dérczy Petra Orsolya
Dézsi Judit
Dibák Flóra
Diószegi Nóra
Divinyi Anna Petra
Dnyeprovskij Zsuzsa
Dobó Gábor
Dobos Dóra
Dobozi Dóra Katalin
Dobozy Nóra Emőke
Dobrowiecki Péter Taddeus
Dombi Anikó
Dombi Szilvia
Domokos Dóra
Dömötör Anita
Dömötör Beáta
Draskóczy Eszter
Drobina Andrea
Druskóczy Pálma
Dudás Előd
Duljajeva Nailja Rinatovna
Duma Katalin
Dürgő Katalin
Ébert Zsófia
Eckerné Virág Erika
Edelmayer Kamilla
Efremova Tatiana
Égető Attila
Egri Krisztina
Elek Nikoletta
Elekes Katalin
Eleőd Ágnes
Emih Abigél
Emri Ágnes Zsófia
Endrész Árpádné
Enhoffer Virág
Eőri Ildikó
Erdei Annamária
Erdei Annamária
Erdélyi Flóra
Erdélyi Péter Tiborné
Erdélyi Zsófia
Erdélyi Zsuzsanna
Erdész Dorottya
Erdős Klaudia Judit
Erdős Réka
Erdős-Ozorai Ágnes
Eredics Lilla
Éri Enikó
Erky-Nagy Veronika
Erős Réka
Érsek Evelina
Éry Anna
Eszenyi Fanni
Eszenyi Réka

Evellei Kata Dóra
Ézsias Dóra
Ézsöl István
F. Kovács Krisztina
Fábián Irén Mária
Fábián Krisztina
Fábics Natália
Faludi Linda Andrea
Faludi Vera
Falusi Fruzsina
Faragó Gábor
Faragó Tibor
Farkas Andrea
Farkas Anna
Farkas Csongor
Farkas Dorottya
Farkas Gabriella
Farkas Izabella
Farkas Tamás
Farkas Zsombor
Fazekas Katalin
Fecz Ágnes
Fedor Nikolett
Fehér Bernadett
Fehér Nikolett
Fehérváry Barbara
Fejér Éva Andrea
Fejes Anna
Fekete Szilvia
Felhalmi Tamás
Fenyvesi Katalin
Fenyvessyné Békei Gabriella
Ferencz Dániel
Ferling Szonja
Ferő Zita
Fiedler Katalin
Figler Krisztina
Fischer Petra
Fodor Adrienn
Fodor Hajnalka
Fodor Imogén Andrea
Fodor Kata
Fodor Melinda
Fodor Péter Ádám
Fodor Réka
Fodor Zsófia Nóra
Forgó Marietta
Földi Zsombor József
Földi-Deutsch Krisztina Virág
Főző Ágnes
Fulmer Andrea
Futó Renáta
Fülöp Ildikó
Füstös Mónika
Gaal Xénia
Gaal-Kántor György Kristóf
Gabay Balázs László
Gács Fruzsina
Gadácsi Krisztina
Gajdán Nikolett Katalin
Gál Eszter
Gál Georgina
Gál Georgina
Galaczi Tibor
Galamb Ágnes
Galamb Zsuzsanna Mária
Galambos Jakabné
Galambos Mónika
Galántai Dóra
Gálné Udvardy Mónika
Gangl Orsolya
Gara Diána Katinka

Garai Petra
Gärtner Petra Éva
Gáspár Andrea
Gát Anna
Gayor Helén Rohini
Gazdag Ádám
Gazdó Erika
Géczy Balázs
Gecse Ildikó
Gegus Anna
Geiger Anett
Gelencsér Éva
Gelényi-Martinez Alina
Gellért Anna
Gera Éva
Gerdelics Miklós
Gergely Ádám Albert
Geri Virág
Gétay Dóra Réka
Gillich Renáta
Gilly Zoltán
Glashütter Melinda
Gombás Klára
Gombási Andrea
Gombosné Sipos Katalin
Gonda Zsuzsa
Gonda Zsuzsa
Gór Zsófia
Górász Jelena
Gordos Anna
Gosztola Rita
Góbel Mónika
Göncz Dorottya
Grüber Zsuzsanna
Guba Ágoston
Gubicza Teréz
Gugyella Edina Irén
Gulácsi Georgina
Gulyás Csenge
Gulyás Erzsébet
Gulyás Luca Sarolta
Gulyás Marianna
Gulyás Melinda Andrea
Gulyás Orsolya
Gulyás Zsolt
Gutné Jackl Henriett
Győr Ágnes Janka
Györfly András
Györfi Katalin
Györfi Zsuzsanna Mónika
Győri Krisztina
Gyulainé Várszegi Judit
Gyurics Nóra
Gyurisán Szabina
Gyurkovics Éva
Gyüre Krisztina
H. Kovács Veronika
Haász Annamária
Hága Tamara Katalin
Hagymási Júlia
Hajagos Mihály Tamás
Hajas Marietta
Hajba Vince Péter
Hajdu Éva
Hajdu Zsófia
Hajzer Anikó
Halász Adrienn
Halász Kinga
Halászi Emese
Halmi Eszter
Hámornik Balázs Péter
Hamvai-Kovács Gábor Zoltán

Háncs Dominika
Harci Adrienn Ágnes
Hargítai Evelin Gabriella
Harmath Vera
Harsányi Richárd
Hatala Zsófia
Hatvani Zsuzsanna
Havalda Zsófia
Hegedüs Anikó
Hegedüs Borbála Orsolya
Hegedüs Dóra
Hegedüs Georgina
Hegedüs Ivett
Hegedüs Lilla
Hegedüs-né Tólos Eszter
Hegyi Gyöngyi Beáta
Hegyi Zuzana
Heim Judit
Hein Orsolya
Heits Anita
Helfenbein Katalin
Helfer Lili
Heltovics Éva
Hemeder Zsófia Lidia
Hengl Krisztina
Herczeg Beáta
Herczegh Gabriella
Herein Ágnes
Herendi Zsuzsanna Mária
Herke Dóra Éva
Hermann Veronika
Hernádi Péter
Hidas Andrea
Hidy Mátyás
Hladi Gergely
Hodák Vencel
Hoffer Éva
Hojdák Gergely
Holczér Hajnalka
Hollósi Krisztina
Holman Réka
Horányi Lilla
Horvát Eszter
Horváth Ágnes
Horváth Ciprián
Horváth Csilla
Horváth Csilla
Horváth Erika
Horváth Éva
Horváth Hajnalka
Horváth Hajnalka
Horváth Ilona
Horváth István
Horváth Ivetta Otília
Horváth Krisztina
Horváth Krisztina
Horváth Laura
Horváth Linda
Horváth Marianna
Horváth Nóra
Horváth Orsolya
Horváth Orsolya
Horváth Péter
Horváth Viktor
Horváth Zsuzsanna
Horváth-Dori Anita
Horváthné Baintner Zsuzsanna
Horváthné Fertály Andrea
Hudecz Andrea
Hudecz Bálint
Hulesch Adél
Hullám Dénes

Hunya Krisztina
Huszár Dorottya Edit
Huszár Laura
Ignác Ádám
Ilchyn Vasy
Illés Flóra Anna
Illés Gergely
Illés Lilla
Ilosvai Brigitta
Ilykaninecz Valéria
Incze Ilona
Ipacs Gergely
Ispán Ágota Lidia
Istella Andrea
Istenes Ágnes
Istoc Maricica
István Anna
Istvánko Beáta
Iványi-Szabó Rita
Iványi-Szabó Rita
Ivászuk Márta
Izsó Csilla
Izsó Júlia
Jakab Krisztina Ilona
Jakab Péter
Jakobi Sarolta
Jaksa Eleonóra
Jaksa Orsolya
Jakus Enikó
Jamiyansuren Narantuya
Jankovics Borbála
Jankowski András
János Judit
Jármai Nóra Karolina

Jarmalov Rezső
Jeney Szilvia Violetta
Jobbágy Karolina
John Balázs
Jován Zsuzsanna
Józsa Alexandra
Juhász Balázs
Juhász Géza
Juhász Kitti Enikó
Juhász Lajos
Juhász Tóth Éva
Juhász-Laczik Tamás
Juhász-né Papp Éva
Jung Hedvig
Kácsor Adrienn
Kádár Ildikó
Kádár Zsófia
Kádár Zsófia Klára
Kádár-Bodó Ildikó
Kádas Rita
Kádas Tamás László
Kaiser Katinka
Kajári Bettina
Kajdi Alexandra
Kalász Péter Rudolf
Kálcz Orsolya
Kálmán Anett
Kálmán Mónika
Kalmár Timea
Kalnina Sallija
Kalotay Kinga
Kaltenecker Klára
Kálvin Kinga

Kamocsai Anna
Kántás Balázs
Kántor Balázs
Kántor Gabriella
Kántor Julianna
Kánya Fruzsina
Kanyok Vera
Kapcsos Gábor
Kaposvári Martina
Kapronczay Hédi
Kapui Kinga
Kapuvári Emese
Karaba Tünde
Karcsay Ágnes
Karkus Beáta
Kármán Gyöngyi
Karnis Pálné
Károlyová Ildikó
Karsay Dorottya
Karvalics Viktória
Kasza Béla
Kaszás Mónika
Katkó László
Katona Adrienn
Katona Andor
Katona Anikó
Katona Orsolya
Kazinczi Anikó
Kecskés Ágnes
Kecskés Alexandra Zsuzsanna
Kecskés Noémi
Kedves Júlia
Kelemen Zsófia
Kelenik Éva
Kemény Ferenc
Képes Ágnes
Kerekes Ágnes
Kerekes Miklós
Keres Dóra Borbála
Keresztesi Dorina
Keresztúri Anna
Kertész Júlia Anikó
Kertész-Farkas Anita
Kesjár Róbert
Keszler Anna
Keszthelyi Marianna Rozália
Keszthelyi Nóra

Király Ágnes
Király Szabolcs
Kiriazis Anna
Kiriazis Vera
Kis Jelena
Kis Orsolya
Kis Zsuzsanna dr.
Kismárton József
Kiss Anna
Kiss Anna Cecília
Kiss Barbara
Kiss Béla
Kiss Bettina
Kiss Éva
Kiss Gergely
Kiss Imola
Kiss Kálmán
Kiss Nóra
Kiss Orsolya
Kiss Péter
Kiss Péter Csaba
Kiss Piroska
Kiss Virág
Kiss Virág
Kiszely Zita Etelka
Kitreiber Zsuzsanna
Klabacsek Rita
Klausz Péter
Klein Zsuzsanna
Klinger Diána
Kóbor Gabriella
Kóbori Sarolta
Koch Márta
Kocsev Márton
Kocsis Gábor
Kocsis Katalin
Kojnok Erzsébet
Kokas Anna Veronika
Koletár Katalin Flóra
Kollár Dóra
Kollár Katalin
Koller Edit
Kolyvek Viktória
Komoróczki Tünde
Koncz Emőke Kinga
Koncz Péter
Kondákor Szabolcs

Kondé Zsófia
Kondor Timea
Kontor Ildikó
Koósné Szabó Boglárka
Koósz Ágnes
Kopácsi Viktória
Kopanyicza Linda
Kopasz Aranka
Kopper Éva
Korbély Noémi
Korda Eszter
Kordai Zsuzsanna
Koritsánszky Gergely
Kormos Nikolett
Kornfeldová Nelli
Koródi Eszter
Koronczay Dávid
Korpos Anikó Dóra
Kossár Zsófia
Kossuth Csilla
Kótai Gizella
Kovac Aleksandra
Kovács Ágnes Éva
Kovács Andrea
Kovács Attila
Kovács Barbara
Kovács Borbála Flóra
Kovács Dalma
Kovács Dániel
Kovács Enikő
Kovács Fruzsina
Kovács Gábor
Kovács Gábor
Kovács Gergely
Kovács Gergely Tamás
Kovács Györgyi
Kovács László
Kovács Laura
Kovács Márk
Kovács Orsolya
Kovács Pál
Kovács Péter
Kovács Renáta Brigitta
Kovács Tamás József
Kovács Viktória Mária
Kovács Zoltán
Kovács Zsuzsanna
Kovacsics Miklós
Kovalska Adriana
Kováts Zsófia
Kozma Éva
Kozma Hildegard
Kökényesi Zsolt
Körös Katalin
Körösi Ádám
Körösi Csilla Júlia
Körösi Ivett
Körösi Melinda
Kőszeghy Luca
Kövér Renáta Adrienn
Köves Nikoletta Éva
Krahling Edit
Krakó Judit
Krasznai Réka
Krausz Pál Bence
Krémer Csilla
Kriston-Simon Szilvia
Krivarics Ditta
Krizka Réka
Krupa Zsófia
Kruzsliz Tamás
Kubovics Adrienn

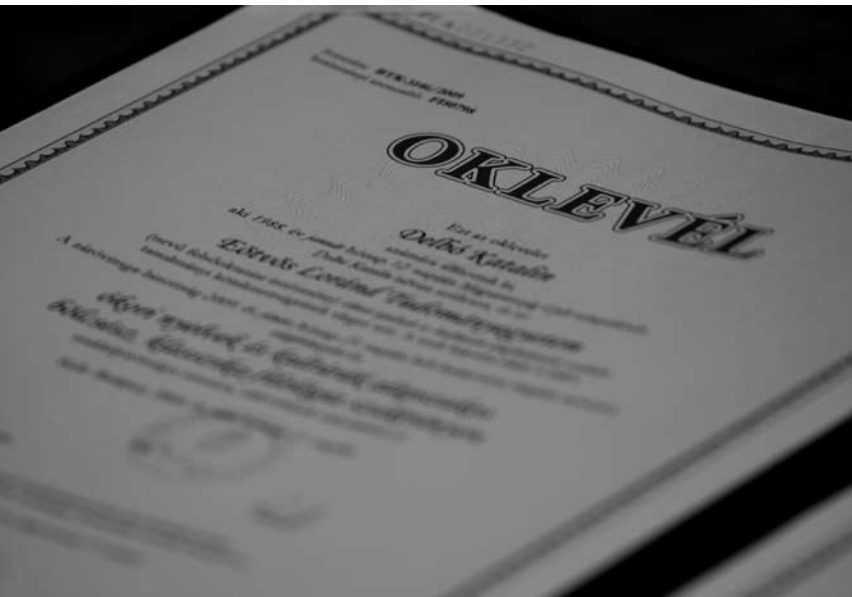
Kudron Annamária
Kulin Márk Simon
Kun Anita
Kun Dorottya
Kun János Róbert
Kunos Nóra
Kurucz Zsófia
Kurucsai Szilvia
Kuslits Anna
Korbély Noémi
Kutasi Tünde
Kuti Csilla
Küstel Anita Katalin
Kvaszta Ádám
Kvintovics László
Laborczy Dóra
Laczi Orsolya
Laczkó Andrea
Ladányi Enikő
Lajos Henrietta
Lakatos Annamária
Lakatos Benedek
Lakatos Georgina
Lakatos István Márton
Lakatos Márk
Lakatos Zsolt
Lakócai Csaba
Lakos Kinga
Lakova Cvetelina
Laluska Veronika
Lantos Andrea
Lányi Balázs
Laoues Mohamed
László Ágnes
László Andor
László Emese
László Júlia Roxána
László Linda
Lászlók Judit
Latabár Endre Péter
Látos Eszter
Laurinyecz Klára Andrea
Lázár Alexandra
Lázár Eszter
Lázár Renáta
Ledniczky Livia
Légmán Ágnes
Lehoczky Ágnes
Lejtovicz Katalin Eszter
Lelkes Nóra
Lelkes Péter Béla
Lengyel Ágnes
Lengyel Imre Zsolt
Lengyel Júlia
Lenkes-Szentgyörgyi Zsófia
Lévai Csilla
Lichter Péter Miklós
Ligner Jácint
Lindner Gyula Géza
Lipták Laura
Lipták-Pikó Judit
Liszkay Cecília
Lorenz Péter
Losonci Róbert
Lovász Eszter Ágnes
Loynáz Kovács Lillian
Lőrincz Kinga
Lőrincz Tünde
Ludmann Ágnes
Ludvigné Halmai Viktória
Luka Marina
Lukács András
Lukács Krisztina

Lukács Miklós János
Lukács Orsolya
Lukácsi Kata Ágnes
Lukácsi Krisztina
Maár Anna
Mag Hella Boglárka
Magonyi Magdolna
Magyar Adrienn Veronika
Magyar Gábor
Magyaros Viktor
Major Martin
Majoros Zsuzsanna
Majsai Orsolya
Makádi Rózsa
Makovecz Ildikó
Maksai Kinga
Malya Emese
Manczúr Kata
Mándi Hajnalka
Manner Ildikó
Maráz Anna
Marek Eszter
Marosházi Linda
Marosi István
Marosi Katalin
Marosvári Szonja
Marsalkó Eszter
Márton Balázs
Marton Bea Gyöngyi
Marton Emilia
Mártonfi Anna
Marusnik Tünde
Máté Éva
Máthé Viktória
Mató Zsófia
Mátraí Ágnes
Mátraí Márta
Mátyás Eszter
Maulik Nikolett
Mayer Ágnes
Mayer Miklós István
Mednyánszky Orsolya
Medzibrodsky Alexandra
Meggyesné Ihász Katalin
Melis Eszter
Melkovics Tamás
Mérey Diána
Merva Szabina
Meskó Judit
Mesterházy Ágnes
Mesteri Éva Margit
Mészáros Anna
Mészáros Eszter
Mészáros Éva
Mészáros Krisztina
Mészáros Márta
Mészáros Péter
Mészáros Péter
Mészáros Zoltán Dániel
Mészáros Zsuzsanna
Mezei Bálint
Mezei Dalma
Mezei Dániel
Mezei Péter
Mézes Dorottya
Mező Krisztina
Mihalik Béla Vilmos
Mike Zita
Miklós Barbara

Miklósy Hajnalka
Mikó Anna Flóra
Mikó Gábor
Milhofer Tamás
Milkovits Gábor
Miller JoZach James
Mirczik Bálint
Mitsui Ildikó Sakura
Mód Melinda
Módos Eszter Zsuzsanna
Mohácsi Anna Mária
Mohácsi Tünde
Mokán Melinda
Molnár Boglárka
Molnár Dóra
Molnár Georgina
Molnár György
Molnár Judit
Molnár Katalin
Molnár Zsuzsa
Molnárné Staub Ildikó
Monostori Zita Edit
Moór Márton
Mosoni Gyula
Mózesné Balasi Anita
Mráv Noémi Krisztina
Mráz Attila Gergely
Munkácsi Anna
Murár Veronika
Muszta Timea Csilla
Muzsik Szilvia
Müllerné Mihók Márta
Mydlo Teodóra
Naftz Kinga
Nágl Beáta
Nagy Adrienn
Nagy Alexandra
Nagy Anita
Nagy Anna Emőke
Nagy Bernadett
Nagy Borbála
Nagy Csaba
Nagy Enikő
Nagy Erika
Nagy Erika Katalin
Nagy Erna
Nagy Hajnalka Dóra
Nagy Ildikó
Nagy Iona
Nagy János
Nagy Judit Rita
Nagy Krisztián
Nagy Levente Péter
Nagy Marianna
Nagy Olivia
Nagy Orsolya
Nagy Orsolya Katalin
Nagy Péter
Nagy Sára
Nagy Sarolta Terézia
Nagy Sonja
Nagy Szabolcs Balázs
Nagy Szilvia
Nagy Viktória
Nagy Zoltán
Nagy Zsófia Katalin
Nagy Zsuzsa
Nagyházi-Sóoky Anna Ágnes
Nagypál Emma
Nagy-Szabó Tibor József
Nagyunyomi-Sényi Judit
Nagyvárad Szabina

Nagy-Varga Zsolt
Nagy-Vargha Zsófia
Nasinszky Dezső
Nemes Dóra
Nemes Krisztina
Nemes Timea
Nemes Zoltán Mórió
Nemesházi Orsolya
Németh Adél
Németh Ágnes
Németh Anikó
Németh Anna
Németh Anna
Németh Gábor
Németh Júlia
Németh Károly András
Németh Katalin
Németh Mátyás Ferenc
Németh Miklós
Németh Noémi
Németh Noémi
Németh Nóra
Németh Odette
Németh Szandra
Németh Veronika
Németh-Csóka Adrienn
Némethné Csala Csilla
Németi Barna
Nicséva Sztefka Miroslavova
Nicsinger Anita
Niederreiter Zoltán
Nikolin Anita
Novák András
Novák Kornél
Novakovic Ravijolja
Novotnik Ádám
Novotny Katalin Margit
Nucz Eszter
Nyerges Anita
Nyikos Nóra
Nyíri Dóra
Nyulasi Lili Borbála
Odnorobova Jevgenyija Ivanovna
Oláh Dóra
Oláh Gábor Csaba
Oláh László István
Oláh Nikolett
Oravec Júlia
Orbán Timea
Orlovits Brigitta
Orosz Anita
Orosz Katalin
Oroszlán Judit
Ország-Polyák Dávid Róbert
Ostrowska Magdalena Marta
Óvári Júlia
Osorai Júlia
Óri Júlia
Ötvös Zsuzsanna
Pácsonyi Judit
Pál Adrienn
Pál Zoltán Miklós
Páli Benedek
Pálinkás Edit Emilia
Pálinkás Judit Katalin
Pálmai Éva
Pálmai Szilvia Diána
Pálmai Zsolt Gyula
Pálóczy Enikő Ágnes
Pályi-Kis Biborka
Pandur Erna

Panyi Szabolcs
Pap Dániel
Pap Dóra
Pápa Gyöngyvér
Pápai Dávid
Pápai Tamás László
Papp Ágnes
Papp Ágnes Veronika
Papp Csilla
Papp Éva Mária
Papp Ferencné
Papp Zoltán
Papp Zsuzsanna
Papp Zsuzsanna Katalin
Pappné Windt Zsuzsanna
Pásztor Szilvia
Pásztori-Kupán Zsuzsanna
Pataki Hanna Tina
Pataki Livia
Pataki Viktória
Pataky Adrienn
Pátkai Eszter Rozina
Patkós Judit
Paulin Kata Eszter
Paulusz Richárd Rudolf
Pázmándi Alexandra
Péczeoly Olga
Peer Gábor
Pegler Kitti
Pehi Orsolya
Peiker Éva
Pelesék Dóra
Péntek Olivia Margit
Péntek Viktória
Pénzesné Molitor Krisztina
Peragovics Tamás Ferenc
Peremicki Mónika
Peres Zsófia
Perge Gabriella
Pergel Júlia Zsuzsanna
Perlaki Anna Róza
Pete Barbara
Péterffy Alexandra Erzsébet
Péterffy Gergely
Pető Edit
Pető Zsuzsa Eszter
Petőfi László
Petró Zsuzsa Ágnes
Petró Zsuzsanna
Pichler Eszter
Pillár Zsófia
Pingitzer Edina
Piros Ervin Dr.
Plattner Gábor
Póczik Erika
Podoba Gabriella
Pók Zille Katalin
Póka Ágnes Bernadett
Poleczky Adrienn
Polgár Bernadett
Polgár Emese
Polgár Mária
Polocz Hermina
Pongor Csaba
Pongrácz Zoltán
Ponyi Boglárka
Popgeorgijeva Zsuzsanna
Popp Edina
Porpáczy Adrienn
Portóró Ágnes Karolina
Pósa-Szűcs Julianna Antónia
Posch Annamária

Póth Andrea Blanka
Praznovszky Dániel
Price Beatrix
Puhl Gábor
Puska Sára Borbála
Puzsár Imre
Rabie Nóra
Rácz Borbála Flóra
Rácz Erzsébet
Rácz Katalin
Rácz Klaudia Melinda
Rácz Péter Márton
Rada Krisztina
Radenkova Neli Rumenova
Radnay Amarilla
Raffo Kamilla
Rajos Kata
Rapcsányi István Ádám
Reeski Júlia Éva
Rédlinger Katalin
Reichert Gábor
Reil Anita
Restár Zsófia
Réti Anna Borbála
Révész Anna
Ribáry Márton László
Riez Katalin
Rigó Balázs
Rigó Gabriella Éva
Rigó Máté
Rikter Anett
Ripka Eszter
Rokina Julija Davidovna
Rónai Orsolya
Rozgonyi Orsolya
Rozmán Zsuzsanna
Rózsa Andrea
Rózsa Andrea
Rózsa Katalin
Rubesch Linda Rita
Rumbold Éva Anita
Rung Ádám
Ruthner Gábor
Sabján Erika
Sági Attila
Sági Péter
Sajbenné Kún Katalin Magdolna
Salamon Diána
Salgó Ella
Saliga Réka
Sándor Boglárka
Sándor Eszter
Sándorné Banai Eszter
Sangala Nicolette Erien
Sárkány Pálné
Sárá Csilla
Sárosdi Bernadett
Savchuk Iryna
Scheffer Zsuzsanna
Schermann Anita
Schmidt Anikó
Scholczné Alapi Zita
Schuller Ágnes
Schweiger Mariann
Sebestyén Ágnes
Sebestyén Erika
Sebestyén Ildikó
Sebestyén Tamás
Sebők Éva
Sebők Richárd
Selmecci Mónika Regina
Selmecci Noémi Nóra

Senhub Éva
Sepsey Zsófia Anna
Séra Júlia
Serdeán Márta
Seregi Kata Linda
Seres Ildikó
Seres Márta Cecília
Serkédi Orsolya
Sike Timea
Siklós Anita
Siklósi Orsolya
Silhavy Máté Tibor
Simák Viktória
Simek Anna
Simon Beáta
Simon Bernadett
Simon Ervín
Simon Gábor
Simon Rita
Simonfi Eszter
Simor Ágnes
Sinka Borbála Julianna
Sinkó Bernadett
Sinkó Zsófia Anna
Sinkovicz Linda Dóra
Sipiczki Renáta
Sipos Linda
Sipos Regina
Siró Zsófia Kata
Skalnická Diana
Skrapits Melinda
Smajda Krisztina
Smid Róbert
Smidéliusz Petra
Smudla Katalin
Sógor Dániel
Solymos Nóra
Somogyi Katalin
Somogyi Márta
Somogyi Szilvia
Somogyi Szonja
Soós Borbála Valéria
Soós Péter
Soós Tamás
Sors Veronika Katalin
Sóskuthy Márton
Sövegjártó Szilvia
Spak Dóra Ágnes
Spilman Enikó
Sragner András
Stadler Tibor
Stampf Brigitta Edit
Stánitz Zsuzsanna
Stéger Ákos Csaba
Steinmacher Kornélia Nóra
Stenczel Emese
Sterk Alexandra
Stiaszni Péter
Suhajda Emese
Surányi Anita
Susztár Zsófia
Süle Ágnes Katalin
Szabados Edina
Szabados Orsolya
Szabó Ágnes Krisztina
Szabó Andrea
Szabó Andrea Mária
Szabó Anikó
Szabó Edit
Szabó Emese
Szabó Emóke
Szabó Erika

Szabó Eszter
Szabó Éva
Szabó Hajnalka Mónika
Szabó Ildikó
Szabó Imola Nikolett
Szabó István Pál
Szabó Katalin
Szabó Kinga
Szabó Krisztina
Szabó Krisztina
Szabó Nikolett
Szabó Piroska
Szabó Regina
Szabó Roland
Szabó Tamás
Szabó Veronika
Szabó Viktória
Szabó Zsuzsanna
Szabóné Varga Erika
Szabó-Törpényi Annamária Ulla
Szaka Erzsébet Katalin
Szakács Erika
Szakács Gábor
Szakács Tamás József
Szakál Anna
Szakay Miklósné Marx Laura
Szakonyi Janka Sára
Szakos Éva
Szalacsi Szabolcs
Szalai Borbála
Szalay Lilla
Szalay Péter
Szalay Zsófia Diana
Szalma Andrea
Szánáné Misuth Zsuzsanna
Szánthó Péter István
Szántó Anna
Szántó Flóra
Szántó Sarolta Katalin
Szántó Zsuzsanna
Szanyi Melinda
Szász Andrea
Szász Lajos
Szaszko Veronika
Szatmári Andrea
Szatmári Etelka
Szatmári Zsuzsanna
Szatzker Orsolya
Szebegyinszki Kinga
Szebeni Krisztina
Szécsényi-Nagy Anna
Szederjessy Nikoletta dr.
Szederkényi Dorottya
Szedresi Anna
Székács Judit
Székely Júlia
Székely Réka Erzsébet
Székér Barnabás Kálmán
Széll Éva
Széll Szilvia Eszter
Szemerédiné Sipos Andrea
Szendi Nóra
Szenoner Noémi Terézia
Szentesi Éva
Szente-Varga Lilla
Szentirmay Anna Dóra
Szentmártoni Livia Ilona
Szentner Timea
Szeredi Dániel
Széri Noémi Blanka
Szerletics Antal
Szikra Orsolya

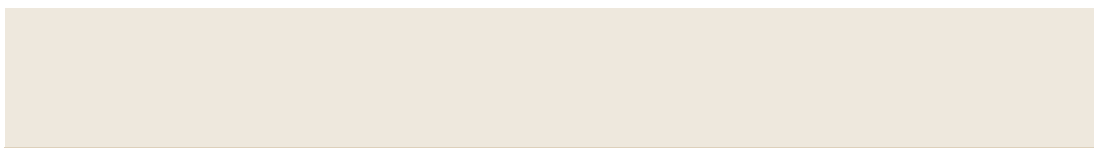
Szikszai Edina
Szilágyi Barnabás
Szilágyi Béla László
Szilágyi Emóke Rita
Szilágyi Fruzsina Zsuzsa
Szilágyi Kata
Szilágyi Tibor
Szilárd Réka
Sziller Dalma Anna
Szilva Eszter
Sziráki Zsófia
Szittyta Nikoletta
Szivák-Tóth Viktor
Szlivka Ivette Johanna
Szloboda László Tibor
Szolcsányi Ákos
Szolga Eszter
Szolnoky Dorottya
Szótér Krisztina
Szóke Hajnalka
Szóke Julianna Zsuzsanna
Szóke Zsuzsanna
Szóts Zoltán Oszkár
Sztankovits Gergely
Sztrákos Eszter
Szurovce Zsuzsanna Marina
Szücs Gergely
Szvétek Attila János
Tagelsir Zsófia
Takács Anna Piroska
Takács Beáta Julianna
Takács Nikolett
Takács Tamara
Takács Zsófia Katalin
Tállai Szandra Erzsébet
Tamás Katalin
Tamás Nikolett
Tamási Péter
Tápai Anett
Tar Krisztina
Tárczy Balázs
Tarcsay Zoltán
Tardi Livia
Tari Nóra
Tarna Bacosca Cristian
Tarr Katalin
Tasev Norbert
Tatai Lilla
Tatai Lilla Éva
Tatár Krisztina
Téglásy Katalin
Telek Balázs
Telekes Katalin Eszter
Terek Levente
Tevely Nikolett Réka
Tihanyi Attila Miklós
Timár Sára Erzsébet
Tolvaj Réka Erzsébet
Tompa Anna Rozália
Torma Katalin
Tornallyay Éva
Toró Norbert
Tóth Adrienn
Tóth Adrienn
Tóth András György
Tóth Andrea Judit
Tóth Andrea Lilla
Tóth Anett Katalin
Tóth Balázs
Tóth Bálint
Tóth Barbara Judit
Tóth Bernadett
Tóth Csaba János

Tóth Dorottya
Tóth Eszter
Tóth Eszter Melinda
Tóth Georgina Petra
Tóth Imola
Tóth Katalin
Tóth Katalin
Tóth Laura
Tóth Lilla
Tóth Linda
Tóth Mária Veronika
Tóth Márton
Tóth Melinda
Tóth Mónika Erzsébet
Tóth Orsolya
Tóth Pál
Tóth Piroska Anna
Tóth Rita
Tóth Sarolta Zsófia
Tóth Zita
Tóth Zita Veronika
Tóth Zsófia
Tóth-Czifra Júlia
Tóthné Molnár Emese
Tökés Eszter Ágnes
Török Dávid
Török Ivett
Török Tünde
Törökné Petó Erzsébet
Treuer Nóra
Tulipán Eszter
Turbucz Dávid
Turcsányi Eszter Anna
Turcsik Anita Zóra
Turóczy Zsófia
Turóczy Zsófia
Uatkán Ajna
Udvari Anna
Ulicska Barbara
Ume Kelly Nkemdilinna
Uram Zsófia Eszter
Urbán Bálint
Urbán Csilla
Urbán Mariann
Útry Dániel Tivadar
Ürmössy Zsuzsanna
Váci Krisztina
Vadas Viktória
Vadász Gábor
Vadászi Istvánné
Vadászi Zsolt
Vági Nikolett
Valent Lajos Ernőné
Vámos Gyöngyi Mária
Vancsó Éva
Ványa Zsófia
Varga Andrea
Varga Attila
Varga Bettí
Varga Brigitta
Varga Csilla
Varga Emese
Varga Gergely Dezsó
Varga Judit
Varga Krisztina
Varga Lilla
Varga Miklós
Varga Noémi
Varga Nóra Borbála
Varga Réka
Varga Zsófia
Vargha Mária

Várkonyi Helga
Várnagy Dániel
Várnagy Márta
Varró Eszter
Varsányi Kata
Várvi Anikó Margit
Vas Marianna
Vass Alexandra Enciána
Vécsey Virág
Végh Anna
Végh Valéria
Végh Zsófia
Vépi Anita
Vereb Lorant
Verebélyi Anita
Vereckei Réka
Veres Anna Ágnes
Véri Dániel György
Vermes Katalin
Verpeléti Anna Petra
Veszprémi Szandra
Vesszős Ildikó
Vesztergom Janina
Vida Janka

Vida Krisztina
Viditsné Borbás Réka Szilvia
Víg Mariann
Vigh Eszter
Villám Kitti
Vincze Ferenc
Vincze Gábor
Vincze Vera
Virág Attila
Virágölgvy István
Visnovitz Péter
Visy Kornélia
Vitos Botond
Vödli Zsolt
Volones Laura
Voloshyn Krystyna
Vorigin Kata
Vönöczky Lilla
Vörös Dorina
Vörös Krisztina
Vörös Péter
Wärmer Júlia
Werner Ágnes
Woch Beáta

Wojnárovits Veronika
Wolf Zita Zsófia
Wollner Márta
Wurm Péter
Zachár Andrea
Zahorán Eszter
Zákonyi Flóra
Zámbó Kristóf
Zaránd Kinga Katalin
Závada Péter
Zavarkó Nikoletta
Závoczy Katalin
Závoti Zsuzsa
Ziman Claudia
Zoltán Dominika Gyöngyvér
Zólyomi Kristóf
Zopcsák Ferenc Zsolt
Zováth Adrienn
Zöldesi Levente
Zsély Anna
Zsiros Katalin
Zsolt Beatrix
Zsom Dorottya

Építsük együtt az ELTE-sek közösségét!

Az ELTE Alumni Szervezete várja a volt és jelenlegi egyetemi polgárokat!

Megkezdte működését az ELTE Alumni (Öregdiák) Szervezete.

A tagság díjmentes, jelentkezni lehet a honlapunkról letölthető vagy az ELTE Alumni Titkárságán személyesen is beszerezhető jelentkezési lapon.

A tagsággal és az Alumni Szervezettel kapcsolatos további információkért forduljon az ELTE Alumni Titkárság munkatársához vagy tájékozódjon internetes oldalunkon.

ESÉLY, LEHETŐSÉG, TEHETSÉG, EGYÜTTMŰKÖDÉS

ELTE Alumni Titkárság
1056 Budapest, Szerb u. 21/23. I. em. 2.
telefon: 411 65 37; 411 65 00/2619. e-mail: alumni@elte.hu, www.alumni.elte.hu

ÉJFAKÓ

Utolsó idők

Mátyássy Áron első nagyjátékfilmjében lassú sodrású bosszúdráma ívére feszülnek ki érzelmek és indulatok – elementáris erővel törve utat a nézőhöz.

FORGÁCS NÓRA KINGA
egyetemi hallgató

Az idei Filmszemle fődíját elnyerő *Utolsó idők* története 1997-ben játszódik, valahol az észak-keleti határvidéken, Magyarországon. Iván (Kádás József) gondot visel autista nővére, Eszterre (Vass Teréz), a boldogulás érdekében pedig olcsó csempészett benzinnel, gázolajjal seftel. A testvérehez fűződő szeretet, a helybéli férfiak példája és az apai sors röghöz köti, ő mégis valami nagyobbra és jobbra, leginkább *innen el* vágyódik. Vágya rövidke időre a fővárosba készülő Ilushoz (Földes Eszter) fűződő szerelmében nyer tárgyat és távlatot. Mégis minden mozdulatlan egészen addig, míg Eszter brutális erőszak áldozatává nem válik. Iván ezután egyszerre kerül konfliktusba az Eszter

ügyében nyomozó fontoskodó, keménykedő zsarukkal és a készülő autópálya mellett benzinkutat tervező „rivális” bandával, s Ilus is költözik. Majd egyszerre foszlik le a történet fő száláról minden díszítés, az olajbiznisz, a szerelem és a rabló-pandúr hajsza, mikor Iván egy véletlennek köszönhetően biztos nyomra bukkan.

A film fő erénye a hiteles környezetrajz és a részletgazdag, mégis kellően takarékos történetészvés. Bár előkerülnek a hazai vidék ábrázolását jellemző közhelyek, a figyelem érezhetően a fő karakterek jellege és az emberek közötti viszonyrendszer feltérképezése, majd átértékelése felé terelődik, a cselekmény fókuszában Eszter áldozattá válása és Iván lázadástörténete áll. Ennek

KICSIT SAVANYÚBB, DE A MIÉNK

Rózsaszín sajt

A magyar filmkritika már a rendszerváltás óta a vátesztudat halotti torát üli: öröm az örömben, hogy a várva várt műfaji (r) evolúció csak nem akar eljönni, hiába mondott a fiatal filmes generáció istenhozzadót a komor társadalomkritikának.

SOÓS TAMÁS
egyetemi hallgató

Tóth Barnabás ebben a keserűes helyzetben egy „ínyencségnek” szánt filmmel igyekszik mosolyt csalni a hazai kisközönség arcára.

Miután külföldön minden ifjú színész elvesztette szüzességét a tini vígjátékok folytatásos orgiája során, addig itthon a „majdnem szüzek” mellett még akad olyan srác, aki teret engedve reménytelen romantikusságának, Kis Herceget olvas, chaten ismerkedik, és türelmesen várja az Igazit. Ő Pupika, barátjának csak Dani (Tóth Barnabás), aki a bölcsészpalánták mintapéldánya lehetne, ha nem akarna valami hasznosat csinálni, és orvos lenni: sőtlan platonista, szóltan, de belül értékes ifjú („ez

már buzis”), bimbózó SOTE-s pályafutása mellett pedig tehetséges zenész, azaz Jason Biggs és kangőrösös pajtásainak szöges ellentéte. Nem is zavarná semmi ufőszerű hangszerével (egyesek hang drumnak hívják) eltöltött nyugalmas magányát, ha nem apja, a nőgyógyász Tibor (Bezerédi Zoltán) lenne a helyi „pinapápa”, aki még a kapuzárás felé közeledve is próbálja követni a „meg kell baszni” ars poeticáját. Zsarnoki jellemével, rigolyáival és obszcén humorával rendszeren meg is keseríti anyahiánya miatt (?) szerelmi idillek felett fantáziáló fia életét, aki emiatt édesanyja franciaországi rokonaihoz menekül, hogy ne kelljen apja ösztönzésére több „műszerolajos” csajjal próbálkoznia.

megfelelően epizódok sora vezeti be a nézőt a zárt közösség életébe, az Eszteren elkövetett, balladisztikus tömörséggel összefoglalt erőszak hatásos képsora után pedig patikamérlegesen adagolt információkból összeálló rejtvény von be ellenállhatatlan erővel a bűnügy felderítésébe. A hatást fokozza, hogy Mátyássy — a filmre jellemző dinamikus vágási és plánozási technika minden lehetőségét megragadva — képekben mesél, meghagyva ezzel a felismerés örömét a nézőnek. A gyorsan, rövid időre bevágott képkockák előre vetítenek egy-egy mozzanatot, a nem átlagos érzékeléssel, észleléssel és figyelemmel rendelkező Eszterhez kötődő közeliként ismétlődő motívumok pedig nyomokként értelmezhetőek, hiszen ő az egyedüli birtokosa annak a titoknak, kik követték el a bűntényt. Így ezek a snittek nem válnak öncélúvá, attraktivitásukon túl dramaturgiai súlyt nyernek. Az *Utolsó idők* valódi kihívása azonban mégsem a bűnügyi rejtvény megfejtése, hanem Iván önpusztító viselkedésének a megértése. A fiú kezdettől ambivalensen viszonyul környezetéhez és helyzetéhez, ösztönösen vágyik egy emberhez méltóbb, szabadabb életre, ám mintha nem tudná eldönteni, hogy a testvérszeretet által rárótt hatalmas felelősség vagy a

„A film fő erénye a hiteles környezetrajz és a részletgazdag, mégis kellően takarékos történetészítés. Bár előkerülnek a hazai vidék ábrázolását jellemző közhelyek, a figyelem érezhetően a fő karakterek jelleme és az emberek közötti viszonyrendszer feltérképezése, majd átértékelése felé terelődik, a cselekmény fókuszában Eszter áldozattá válása és Iván lázadástörténete áll.”

kisszerű közeg jelenti-e a valódi korlátot. Az Eszterrel törtétek után, az azt követő tapasztalatok birtokában visszafordíthatatlanul elidegenedik a közösségtől: zsigerileg érzi, hogy a helyzet tarthatatlan. A körülötte lévők nem a bűnt büntetik, hanem az átlagostól eltérő viselkedést bélyegzik meg, nem kíváncsiak az igazságra. A teljes bizalomvesztés és elkeseredettség állapotában Iván nem lát más lehetőséget, mint az önfelzárkózó bosszút. A vele való kivédhetetlen és paradox azonosulás szerzi a katarzis megrázó élményét a finisben, és hagyja hátra az erkölcsi dilemmát: szabad-bűnnel felelni a bűnre.

A hazai vásznon még nem elkoptatott színészarcook jól képviselik figuráik karaktereit. Kádas József és Vass Teréz játéka akkor mutatja meg leginkább az általuk alakított szereplők érzelmi kommunikációjának önellentmondásosságában rejlő feszültséget (szeretet-harag, zavarodottság-tisztánlátás), mikor egymással lépnek interakcióba — felhívva ezzel a figyelmet a testvérek közötti speciális kapcsolatra. Egyedül a filmzene üt el elsőre a film atmoszférájától, ám Márkos Albert zenéje és Harcsa Veronika vokális jelenléte, a jazz és az angol nyelv segíti, hogy az *Utolsó idők* ne

a rendszerváltoztatás után 10 évvel pangó vidékről, hanem az *emberekről* szóljon. Az *Utolsó idők* így fakó fényű tájon játszódó testvérdráma, szerelmes film, elvagyódástörténet, bűnügyi sztori, de legfőképp éjsötét bosszúmozi – érzelmi túlfűtöttségét, hideg logikáját, vizuális erejét, gazdag motívumhálóját és pontos dramaturgiáját számba véve a Távol-Kelet filmtermésében lehet keresni a párját. Bonyolult szövéssé, mégis egyszerű szabású darab, egy szakmailag felkészült, érzelmes, és a filmet valóban mint nyelvet használó rendező remek műve.

Utolsó idők

Színes magyar film, 90 perc, 2009

SZEREPLŐK:

Kádas József (Iván), Vass Teréz (Eszter), Szalay Marianna (Léna), László Géza Attila (Dénes), Földes Eszter (Ilus)

RENDEZŐ: Mátyássy Áron

FORGATÓKÖNYVÍRŐ: Mátyássy Áron

OPERATÓR: Herbai Máté

VÁGÓ: Kovács Zoltán

FORGALMAZZA: Budapest Film

„A művészet önmagában luxus” — vallja kedvenc Pupákunk (és egyben az őt megszemélyesítő ifjú rendező), ennek megfelelően a film mindössze egy dolgot akar: szórakoztatni. Jól is indul minden, hiszen az inverz tini vígjáték alaphelyzet eddig kiaknázatlan gegmezőket rejt, amelyet a Rózsaszín sajt kellőképpen fel is tár az első 30–40 percben. Ráadásul Tibor alakja — Bezerédi emlékezetes alakításában — rengeteg frappáns beszólásra és aranykópésre ad alkalmat, amelynek esetleges kiszámíthatóságát obszcenitása és iróniája ellensúlyozza. Kár, hogy ilyen fajsúlyos figurából mindössze egy van a filmben. Bár azt is hozzá kell tenni, hogy legalább nem találkozunk az Amerikában oly divatos infantilis idiotizmussal — Tibor ifjabb reinkarnációját, Ádámot (Molnár Levente) leszámítva, akinek mentális fogaskerekei már kamaszkora óta megragadtak a genitáliákban. Dani figurája pedig a kezdeti potenciál ellenére könnyen érdektelenné válhat, hiszen csak sejtethetjük, hogy a hallgatagság mögött valami érdekesebb húzódik meg a konvenciók és ideák mellett. Vagy hogy ő egy karaktertípus lenne? Ja, az más.

„Egy falat sajtban benne van az egész világ” — hangzik a (filmben is szereplő) szlogen. Bűdös és finom? Maximum Tibornak... Dani ugyanis szagérzékeny, és ki nem állhatja a sajtokat. Helyette valami ideálisra vágyik, szagtalan nemi szervre és megértő apára (szexmániásnak ott a haverja), koránkelésre és biciklizésre. Mit ad isten, meg is kapja — csak hogy tényleg legyen valami rózsaszín a filmben. Pedig eredetileg ott van szex, szerelem és humor kombinációja, amely a film második felében Franciaország zöldnél is zöldebb, idilli — „magát az életet” jelentő — tájaival kámforra válik. Helyette tanulmányozhatjuk Dani és a 40 felé közeledő Isabelle (Douceline Derréal) bimbózó, intim barátságát, előbbi zenei

„...egy élvezhető vígjáték, néhány ígéretes ötlettel és két kiemelkedő színészi játékkal.”

sikereit és utóbbi szexuális feltárulkozását. Főhősünk (akit egyébként Tóth Barnabás kellő érzékenységgel alakít) nem tud összebarátkozni a helyi fiatalokkal, hiszen droggal való kapcsolata kimerül a Trainspotting szeretetében, az apátóléket jelentő művész nagybácsi pedig turnéra indul, így saját magának kell szembenéznie családi és magánéletével. A külföldi kiruccanásnak érezhetően annyi a funkciója, hogy Pupák rájöjjön a tanulságra („azok a kis dolgok a minden”), és megtanulja értékelni a néhol keserűdes, néhol komikus magyar valóságot, ami szűrkeségében is több értelemmel bír, mint a marihuánába fulladt nyugati fiatalság élete. Ebben pedig aztán semmi humoros nincs, leszámítva azt a csöppnyi iróniát, ahogy a franciák nosztalgiaival gondolnak a Sziget Fesztiválra és a szép magyar lányokra. Dani pedig Don Quijote — „az, aki betámadta a szelmalmokat” — módjára rohan vissza az ő „testet öltött Dulcinea-jához” — paradox, nemde? A probléma ott kezdődik, hogy nemcsak őt, hanem Tibort is utoléri a jellemfejlődés végzete, aki ezáltal kizökkenve a frappáns „faszapa” szerepből, síró numerakirályként — és megjavult apaként — búcsúzik a vászontól.

Marad így összességében egy élvezhető vígjáték, néhány ígéretes ötlettel és két kiemelkedő színészi játékkal. Szerencsére az utóbbi évek „humoros” produkcióinak szintjén a Rózsaszín sajt azért jócskán emel, de még így is habkönnyű és velőtlen marad, mint egy darab szagtalan pálpusztai...

Rózsaszín sajt

Színes magyar–francia film, 93 perc, 2009

SZEREPLŐ(K):

Tóth Barnabás (Dani), Bezerédi Zoltán (Tibor), Pikali Gerda (Patrícia), Douceline Derréal (Isabelle), Olivier-Jacques Bernard (Bernard), Thierry D'Armor (Eric), Anthony Brutilot, (Marc), Molnár Levente (Ádám), Eke Angéla (Anikó), Spindler Béla (Mihály), Lipcsei Betta (Mónika), Lisztes Linda (Rita)

RENDEZŐ: Tóth Barnabás

FORGATÓKÖNYVÍRŐ: Tóth Barnabás,

Hamvas Dániel, Frank Rizzo

OPERATÓR: Przemyslaw Niczyporuk

VÁGÓ: Lemhényi Réka

FORGALMAZZA: Mozinet Kft.

Tiszta fallal

Ez év nyarán ünnepélyes keretek között átadták az ELTE BTK impozáns főépületének „új” homlokzatát. A speciális eszközökkel, korszerű technikával tisztára mosott falfelület újjávarázsolta az 1880-as években átadott épületet, amely az itáliai reneszánsz palotaépítészeti elevevitte fel.

A földszintjének páros oszlopai hosszú emeleti loggiát tartanak, s a földszinti nagy ablakok tengelyében feljebb kettős, illetve hármas ablakok váltakoznak. Belül a homlokzattal párhuzamosan futó, hosszanti helyiségeket öntöttvas oszlopok tagolják. A két, egymással aszimmetrikus épületrész harmóniája ellentétekből következik. Ez az építőművészi gondolat több másikkal együtt eredményezi azt, hogy az egyetem épületét Steindl jelentős művészi alkotásának tarthatjuk.

A modernségről szóló hiedelem ellenében az építészettörténet nemcsak az új szerkezeti anyagok (például a vas) használatát tartja modernnek, de azokat az új burkolóanyagokét is, melyek segítségével monumentális nagyvárosi stílus alakulhatott ki Európában a XIX. század második felében, így Budapesten is. A „szecessziós” Budapest színességéről ismerszik meg, ami egyedülállóvá teszi az időközben világvárossá nőtt magyar fővárost.

A Steindl Imre és Zsolnay Vilmos nevéhez köthető egyetemi épület külső homlokzatán a földszinten csíkos, az első emeleten geometrikus mintázatot ad a sárga és terrakotta színű dísztéglaborítás, amelyet a párkány türkiz színű, mázas, klasszikus tojássormintája zár le, illetve ez vezeti be a második emelet ablakainak figurális keretelését. A szobrokat Klein Ármin, a pécsi Zsolnaygyár munkatársa tervezte.

A főpárkány alatti nagy, íves ablakokat terrakotta pilaszterek tagolják, s az ívháromszögekbe az egyetemen tanított tárgyak allegóriái kerültek, párosával.

(Részlet a *Trefort-kert I. évfolyamának 1. számából*, Keserű Katalin [72] egyetemi tanár *Ha ezek a téglák beszélni tudnának...* című írásából.)

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatásával megvalósult homlokzatfelújítást a Mányi Építész Stúdió Kft., a Kipszer FT Zrt., valamint a KÖ-MED Kft. végezte.

A 2009. július 6-ai ünnepélyes átadáson részt vett (balról jobbra) Hudecz Ferenc rektor, Hiller István oktatási és kulturális miniszter, Manherz Károly felsőoktatási és tudományos szakállamtitkár és Dezső Tamás dékán.

Gólyavári esték

Sokesztendős szünet után, egy új generáció számára új életre kelnek a Gólyavári esték. A Bölcsészkar Trefort-kerti épületegyüttesének egyik építészeti remeklése a Gólyavár újjáépítése, belső kiképzésének megújítása, technikai lehetőségeinek megsokszorozása.

FRANK TIBOR

„A Bölcsészkar büszke a Gólyavárra és újra feladattal, élettellel kívánja megtölteni. Újra megindítjuk a Gólyavári estéket.”

Kass János metszete

Az épület, amely az ELTE Trefort-kerti jelképe lett, Pecz Samu műegyetemi tanár (1854–1922) tervei alapján készült 1898-ban (Pecz építette többek között az Országos Levéltárat, a Fasori Evangélikus Gimnáziumot és Templomot, a Nagyvásárcsarnokot). A Trefort-kerti ELTE-épületek jelképe eredetileg a Műszaki Egyetem diákjai számára készült, nevét az első éves hallgatókról, a gólyákról kapta, akiknek itt zajlottak nagyelőadásaik.

A Gólyavári esték eredetileg az akkor még itt működő Természettudományi Kar patinás épületében a legkülönbözőbb természeti és társadalmi jelenségek magyarázatára, megvitatására szerveződtek. Íme néhány az 1980-as és '90-es évek egykor népszerű sorozatai közül, melyeket utóbb az RTV–Minerva Kiadó könyvalakban is közreadott: Előadások a magyar történelemről 1984. A gondolkodás évszázadai 1986. Előadások a jogtudományok köréből 1987.

A Bölcsészkar büszke a Gólyavárra és — olykor esténként is — újra feladattal, élettellel kívánja megtölteni. Újra megindítjuk a Gólyavári estéket, s kezdjük ezt mindjárt 2009. november 11-én a Bolyai-díjas Ritoók Zsigmond professzor **ANTIGONÉ** című előadásával. Nagyszerű, érdekes estéket tervezünk a megszépült, megújult Gólyavárban, amelyben minden érdeklődőt örömmel látunk. Diákjainkat és oktatóinkat egyaránt. Információk: www.btk.elte.hu

VAS ISTVÁN (1910–1991)

Etruszk szarkofág

Melyik az elegánsabb, nem tudom: az asszony keskeny, hosszú és hegyes divatcipője, vagy a férfi keskeny, hosszúujjú lába, ívelő talpa? gömbölyű süvegkalap alól gyűrűző, keskeny, rendezett női hajfonatok, vagy ugyanolyan fonatok a férfi hosszúkás, keskeny, hegyesszakállú arca fölött, le a meztelen háta közepéig? Azt sem tudom, mit tart a nő félig nyitott keze, vagy csak tétován emeli, mintha búcsúra intene? Kinek? minek? Mitől búcsúzik ez a keskeny, hosszú kéz? mi az, aminek ez a szép nő kissé báván utána néz? És persze, azt sem tudom, kik ezek.

Csak azt tudom, ahogy az asszony könyökén hever s a férje meztelen mellére dől, és az átkarolja, szerelem süt a vörös kőből, a szép, a választott élettellel egy: úgy éltek, vagy úgy éltek volna, ahogy én akartam élni veled. Ilyenek voltak-e, amikor meghaltak, ilyen fiatalok? Vagy ez volt az a pillanatuk, amelyről azt hitték, örök? Mit tudjuk mi, hogy az alakba öltözött jelbeszédük mit jelent? Vagy én tán a látszatommal egy vagyok? De így akarták láttatni magukat, mikor már elporladtak odalent, a vörös kő alatt.

Ez nem keresztény szarkofág, akart vagy elért nyugalom, nem latin fegyelem a római hamvakon: ez a minden végzetten és alvilágokon át szépülő szerelem. Sokféle tétellel lehet a halált megoldani, és én kipróbáltam néhány képletet, de jólesik öregkoromban ez a mostani, mely nem kérdi, honnan jöttünk és hová leszünk: nincs, ami többet érne, mint az életünk és amit belőle csinálni tudunk és merünk, létünknek ez a nagy értelme és kalandja és minden egyéb szédült vagy szédítő halandzsza, mert hol az a híres etruszk révület, mely a halállal nászba fog? Nem, csak egymást szeretik és gyönyörű életüket ezek a házások.

És a nagy etruszk talány, amiről annyit beszéltek? Azok a híres halálközönségek? Hol vannak? Seholse látom, bármerre nézek a sírok, vázák és ábrák, az égetett föld alakzatai közt, csak az életet, és benne az alvilági szörnyeket is persze, mert nagy dolog a halál. De nagyobb dolog kifogni a halálon és nincs szebb képlete, mint a nevetés.

Mint ahogy nevet a Veii Apollo is, aki szembenéz — de kivel? ezt nem tudtam, hogy velem, aki nézi — ez nem látszott a másolatokból, ezt nem írta meg semelyik professzor — és nevet a villogó, sötét szemével és a repedezett színeivel, és farkasnézéssel nevet a világba, de ez nem a rejtelmek halálhívása, de ez nem a rosszpárájú valami, amit megromlott maradványokból össze tudtak kotyvasztani ifjúkoromban a halálmítoszok szélhámosai és balekjai, akik tehetetlenül megunták a hálátlan és lassú munkát, s főképp a nedvét vesztett, saját elfáradt eszüket, az értelemtől megcsömöröltek, az egyre gyánúsabb malomban őrlők, a halál gőzeibe omló, szegény becsapott nemzedék. De azt a borzongató mesét itt seholse találok: villog a Veii Apollo, a sötét arcával is fénythozó, az életre merész, lehasadt lába is előre lép nevetve túllép a halálon, ahogyan velem szembenéz.

Ha velem szembenézek. Igen, csak látni, látni! Még mindig nézni! Még egyre kíváncsi vagyok rád, régi és új és újabb élet, egész világ! Csak az tud, aki lát. És ne hagyj el, kíváncsiság! És még tovább!

Még egyre nézzek, még egyre lássak! És bízni benned! És nem hinni semmilyen áltatásnak, csak a szememnek! Mert úgy kellett most ez az etruszk szarkofág és az, amit jelent! A remény, hogy azt, ami ellenünk valahonnan megindul és győzni rendeltetett, mégiscsak kívárjuk állva. És hogy nem vesztem el, amiben hittem. És az nevet, aki utoljára nevet. És hogy védjük az életet, amíg lehet és talán egy kicsit azon is túl. És ha másunk nem és másutt nem, ha már nem leszünk, hát valahol odalent még a kiszáradt koponyánk is nevet. És füttyülünk, füttyülünk a halálra.

Az ELTE BTK története

(3. rész)

A Magyar Tudományos Akadémia 1825-ös felvételéről készült metszete

1777 nyarán a nagyszombati egyetem felszereléseit szekerekre rakták, majd a Vágon és a Dunán hajókon, tutajokon Budára szállították. Budán az egyetemet a királyi palotában helyezték el. A vár trónterme lett az egyetem aulája. A tanévet a szokásnak megfelelően november 3-án az új helyen megkezdték. Az átköltözés nemcsak helyváltoztatást jelentett, hanem minőségi ugrást is, az érseki egyetem királyi egyetemmé alakult, és méltó helyre: az ország szívébe került.

	
BORSODI CSABA [79]	
egyetemi docens	

A Magyar Tudományos Akadémia 1825-ös felvételéről készült metszete

BUDÁN, II. JÓZSEF ALATT

Az 1777/78-as tanévet az egyetem elkezdte, de az építkezések elhúzódása miatt az ünnepélyes megnyitásra csak 1780 tavaszán került sor. 1780. március 15-én kelt Mária Terézia ünnepélyes beiktató levele a Diploma Inaugurale, lényegében az egyetem második alapítólevele. 1780. június 25-én országos ünnepségek közepette adta át Pálffy Károly alkancellár a királynő képviselőtében a rektornak a Diploma Inauguralét.

II. József az ifjúság nevelésének ügyét különösen fontosnak ítélte, ezért személyesen kívánt meggyőződni a budai egyetem helyzetéről. 1781-ben és 1783-ban is meglátogatta az egyetemet. Az általa oly szükségesnek tartott reformokat az egyetemi képzésben is meg kívánta valósítani. Látogatásai és főleg Bretschneider könyvtárnok jelentései alapján úgy látta, hogy meg kell vizsgálni az egyetem helyzetét. A feladattal Ürményi Józsefet bízták meg. Ürményi alapos vizsgálatot folytatott és megállapításai azt tartalmazták, hogy közel sem olyan rossz a budai egyetem oktatása, mint azt a korábbi, gyakorlatilag feljelentő levelek jellemezték. A bölcsészeti karról megállapítja, hogy derek férfiak tanítanak ott, általában jól megy a munka, de javítani szükséges a kar felszereltségén, pótolni kell a hiányokat. Ürményi javaslatait II. József 1784. május 26-i rendelete tartalmazza. Eszerint az egyetemes történet tanítását áthelyezték a bölcsészkarra, és bevezették több tantárgy német nyelven történő oktatását. II. József rendelte el 1782. szeptember 19-i rendeletével az Institutum geometricum (Mérnökképző Intézet) felállítását a bölcsészkar keretében. Az Institutum 1857-ig volt a bölcsészkar része, és a műszaki egyetem

elődjének tekinthető. 1784 őszi félévétől a karon bevezették a bécsi egyetem bölcsészeti tanulmányi rendjét (Etwurf für das philosophische Studium). A rendelet újra három évre emeli a képzés időtartamát, és új tanárok kinevezését jelenti be. II. József reformáló kedve továbbra is megmaradt uralkodása végéig. Szentpétery Imre idézett művében sommás véleményként azt írja: „Annyi bizonyos, hogy a magyar egyetemi tanügy történetének alig van még egy olyan korszaka, amely jónak és rossznak, hasznosnak és ártalmasnak olyan keverékét hozta létre, mint a ‚kalapos király‘ uralkodásának pár esztendeje.”¹

II. József nevéhez fűződik az egyetem újabb költöztetése is, 10 éven belül a második. Igaz, most közelebbi helyre, a Duna másik oldalára, Pestre. Az uralkodó úgy határozott, hogy az ország legfőbb hivatalainak Budára kell költöznie. A Magyar Kamara, a Helytartótanács és a Kúria mellett Buda az egyetem számára szűknek bizonyult. Pest városa lett az egyetem új székhelye. A bölcsészeti kar a Curia utcába, a Királyi Kúria volt épületébe költözött. (Az épületet a 19. században lebontották.)

A Magyar Tudományos Akadémia 1825-ös felvételéről készült metszete

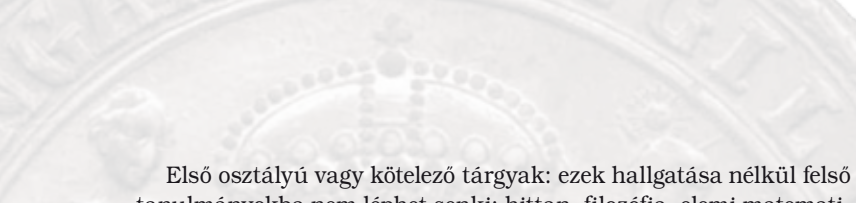
VÉGLEGES SZÉKHELYEN

II. József halálát követően a magyar országgyűlés bizottságot küldött ki a közoktatás ügyében. A bizottság munkálatainak is eredménye az 1806-ban kiadott ún. II. Ratio Educationis. Az első ratiótól eltérően ez elég részletesen foglalkozott az egyetemi oktatás ügyeivel.

A karra vonatkozó legfontosabb lépés az oktatás idejének két évre történő újbóli leszállítása volt. A ferenci reakció időszakában jelentős változások a háborús helyzet miatt nem történtek a karon. A tanárok kinevezésének mozgatórugója a megbízhatóság, az uralkodóhoz való feltétlen hűség volt. A kar előkészítő jellegét nem változtatták meg, továbbra sem sikerült egyenjogúsítása, noha 1816-ban újra három évre emelték a képzési időt, hogy 1826-ban ismét két évre csökkentsék. Ez a folyamatos változtatás bizonytalanságot eredményezett a karon, ez állandósította a tantervi zavarokat. A korszakot a teljes központosítás és az osztrák egyetemi oktatási rendszer mechanikus átvétele jellemezte. Az egyetem és a karok autonómiájáról nem beszélhetünk, a tananyag és az oktatás módja is szigorú cenzúra alatt állt.

A reformkor sem hozott lényeges változást a kar életében. Az 1825-ös országgyűlésen és az azt követő években sokat foglalkozott az alsótábla az egyetemi oktatás ügyeivel, de kézzelfogható eredmények nem születtek.

A kar belső életét azonban az 1826-ban életbe léptetett új szabályzat megváltoztatta, amelyről a Kar 1825/26. évi VII. ülése döntött. Ezek szerint a szabályzat a Karon előadott tárgyakat három csoportba foglalta:

Első osztályú vagy kötelező tárgyak: ezek hallgatása nélkül felső tanulmányokba nem léphet senki: hittan, filozófia, elemi matematika, fizika, egyetemes és magyar történet.

A tantárgyakat a hallgatók a két év alatt kötelesek elvégezni a magyar irodalommal együtt. Ez heti 18 órát jelent.

Második osztályú vagy szabadon választható tárgyak: ezek hallgatása nélkül felsőbb tanulmányokat lehet folytatni, de ajánlatos elvégezni őket. A hallgatónak lehetősége van későbbi tanulmányai alatt ezeket elvégezni: általános természetrajz, mezőgazdaságtan, diplomatica, heraldika, genealógia, numizmatika, kronológia, földrajz, hazai tudománytörténet, esztétika, klasszikus irodalom, görög filológia, felsőbb pedagógia, számvitelan, bölcsészet története, polgári építészet, magyar stílus. Valamint a német, olasz, francia nyelv.

Harmadik osztályú tárgyak, amelyek külön hajlamot kívánnak, pl. asztronómia, vagy a másik három egyetemi karon kívül eső élethivatásokhoz szükségesek, pl. építészet, mértan, vízműtan.

Ez az ideiglenes szabályzat azt mutatja, hogy a képzés rendszerre gyakorlatilag változatlan, s ez 1848-ig nem is változik meg.

A korszak egyik igen fontos kérdése a magyar nyelvű oktatás a bölcsészkaron. A kar oktatói sem voltak egységesek ebben a kérdésben. A fő problémát az jelentette, hogy a közoktatás és a hivatali ügyintézés nyelve a latin volt, így ha az egyetemen magyar nyelven tanították volna a tantárgyakat, az gondot okozhatott volna. 1844-ben, amikor az ország hivatalos nyelve a magyar lett, nem lehetett kifogás a magyar nyelvű tanítás ellen, de ez nem jelentette azt, hogy azonnal minden tantárgyat magyarul oktattak volna. Magyarul tanították a hittant, a magyar irodalmat és nyelvet, a természetrajzot, a történelmet, a mezőgazdaságtant, továbbra is latin maradt a filozófia, a fizika, a matematika, a vízműtan és az építészet előadási nyelve.

A Magyar Tudományos Akadémia 1825-ös felvételéről készült metszete

TANÁREGYÉNISÉGEK (1635–1848)

A korszakban a mai értelemben vett tanszékekről nem beszélhetünk. 1635-ben egyetlen tanárral, Palkovich Mártonnal (1606–1662) indult meg. Palkovich három év után a teológiai karon tanított tovább, és hat esztendőn keresztül az egyetem rektora is volt. A megmaradt források azt nem teszik lehetővé, hogy a kezdeti időszakban rekonstruálni lehessen a teljes oktatói kart, de a Kart vezető Jászberényi Tamás nevét ismerjük. Az irodalomtörténet európai híru szerzőként tartja nyilván Nádasi Jánost (1614–1679), jelentősebb munkái: Reges Hungariae a S. Stephano, ad Ferdinandum III. Posonii 1637, Maria Mater Agonizatum 1641, München, magyarul 1648. Nagyszombat. A század második felében Szentiványi Márton és Cseles Márton neve ismert. Mindketten történetírók voltak. A Kar dékánja volt az adatgyűjtő jezsuita történetírói iskola egyik legnevesebb tagja Hevenesí Gábor, Nagyszombatból a bécsi Pázmáneum élére került.

A XVIII. század első feléből hosszabb ideig hiányoznak a jelentős tanáregyéniségek. Az ismert tudósok közül a jezsuita korszakban csak Katona István tanított az egyetemen, a többi jezsuita működése az egyetemen már a rend feloszlataása után kezdődött, mint pl. Pray Györgyé.

A KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNYEGYETEM KORSZAKA

A jezsuita rend feloszlataása, az egyetem államosítása, a jozefinista egyetempolitika új helyzetet teremtett a tanári karban is. Nem járt azonnal a volt jezsuiták távozásával, de megjelentek más rendek tagjai és a világi tanárok, a jozefinizmus pedig meghozta a nem katolikus vallású oktatók kinevezésének lehetőségét is. Az „államo-

sítás” utáni első években a Kar 12 professzorából nyolc egyházi volt, közülük hat volt jezsuita. A korszak további időszakában ez az arány változott, de továbbra is jelentős többségben voltak a katolikus vallásúak, és viszonylag nagy számban a szerzetesek. A korszak első felének kiemelkedő egyéniségeik voltak a történelmet tanító Katona István (1773–1784), az oklevéltan tanára a „királyi történetírói” rangot elért Pray György, a filozófus Handerla Ferenc, az elemi matematikát tanító Dugonics András (1774–1808), a mezőgazdaságtant oktató Mitterpacher Lajos (1777–1784). A jozefinizmus éveiben került a Karra az esztétikát oktató Werthes Frigyes (1784–1792), az oklevéltan tanáraként az evangélikus Cornides Dániel (1784–1787), őt a szintén evangélikus Schwartner Márton követte 1788-ban, aki az 1790-ben nagyváradi kanonokká kinevezett Pray Györgyöt a címer és pecsét-tan tanári állásában is követte. A két katedrát egyesítve 1823-ig állt a tanszék élén. Schwartner halála után nem töltötték be a tanszéket, helyettes tanárként Horvát István tanított 1846-ig, utána fia, Horvát Árpád kapott helyettesítésre megbízást. A történeti segédtudományok az említettek munkássága révén európai színvonalúiak lettek a pesti egyetemen. Pray is és Schwartner is kitünő tudós volt. Kiváló tudós és nagy hatású tanár volt az esztétika tanára, a 26 éves korában kinevezett evangélikus vallású Schedius Lajos. Schedius 1792 és 1842 között ötven éven át volt a Kar tanára és az esztétika tanszék vezetője, volt a Kar dékánja és az egyetem rektora is — és az akadémiai tagságot is kiérdemelte. A XVIII. század utolsó évtizedének kezdetén került sor az ország egyetlen egyetemén a magyar nyelv tanszékének létesítésére, és a magyar nyelvű oktatás kivívásának mintegy öt évtizedes küzdelmének kezdetére. Ez a tanszék karközi jelleggel indult, egyéves tanulmányi idővel igyekezett feladatának, a magyar nyelv megtanításának megfelelni. A tanszéket Vályi András neves nyelvtudós és statisztikus vezette 1801-ig. 1802-től Révai Miklós piarista vette át a munkát 1807-ig. Révai halála után súlyos térés következett be a magyar tanításban. Czinke Ferenc nem volt méltó az elődökhöz egy, a nemzeti nyelv szempontjából igen fontos időszakban. 1829-ben bekövetkezett halála után öt évig nem neveztek ki senkit, 1835-ben a kiváló diplomatikus, történész Horvát István vette át a magyar tanszéket 1846-ig. A neveléstan 1814–1824 között volt tantárgy a bölcsészkaron. Krobot András adta elő a tárgyat. A Karon belül a német nyelvvi képzés II. József uralkodása idején kapott tanárt 1785-ben, de nem lett rendes tanszék. A korszakban Haliczky András tanította a német nyelvet és irodalmat 1792–1827 között. 1806-ban került sor a francia nyelv és irodalom tanítására, fizetéses előadó alkalmazására. 1806–1819-ig Francois Roussel tanított, majd Lemouton pesti nyelvmester kapott megbízást, aki 1823-tól angol nyelvi előadásokat is tartott. 1816-ban megkezdődött az olasz nyelv és irodalom tanítása is.

Nem lenne teljes a történetünk, ha a reáltárgyak kiváló bölcsészkarri művelőiről nem ejtenénk szót.

A fizika tanszéken Tomcsányi Ádám (1801–1831), majd pedig a kiváló Jedlik Ányos (1839–1878), a felsőbb matematika tanszéken Petzval Ottó (1839–1883) nemzetközi szinten is elismert tudós, az elemi matematikán Dugonics András, Hadaly Károly (1809–1831), majd Wolfstein József (1832–1848) fejtett ki jelentős munkásságot. A csillagászatban Pasquich János (1807–1824) fejtett ki európai mértékkel mérve is elismert teljesítményt. A mezőgazdaságtant Mitterpacher Lajos 1914-ig tanította.

A Kar élén a szabályoknak megfelelően a kari igazgatók álltak, a dékánság elvileg évente más professzorra jutott, de előfordult, hogy valaki hosszabb ideig töltött be dékánságot, pl. Petzval Ottó hét, Wolfstein József öt, Horvát István három évig volt dékán.

A hallgatói statisztikák változó létszámú hallgatóságról tudósítanak. 1775/76-ban 146, 1805/06-ban 174, 1844/45-ben 450 hallgató járt a Karra.

^[1] Szentpétery Imre: A Bölcsészettudományi Kar története 1635–1935 (Budapest, 1935), 151. oldal

ARÓGA GRAM

Október 5.

CSÍPÖSNYELVŰ FELESÉG A MAGYAR ÉS AZ EURÓPAI BALLADAHAGYOMÁNYBAN

A New York-i Stony Brook University Összehasonlító Irodalomtudomány és Nyelvészeti Tanszék egyetemi tanára a *Csipősnyelvű feleség a magyar és az európai balladahagyományban* címmel tartja előadását a Néprajzi Intézet Könyvtárában 12 órától.

Az előadás az Európa-szerte elterjedt megcsalt férj balladamotívum hagyományát elemzi.

Az előadás célja bemutatni, hogy noha a balladaszövegek verzióinak részletei történetileg és kultúránként változnak, a fő narratívaszál a fortélyosan szóló nőhöz és a felszarvazott férjhez vezet. Louise O. Vasvári előadása a magyar szövegtörzshöz mellett kitér a spanyol, az angol és számos más fontos nemzetközi balladahagyományra. Ugyanakkor fény derül arra is, miként válnak a vezető tudományos férfiszempontú értelmezések, még a legjobb kutatóké is, cinkosáivá a nőgyűlölő attitűdnek, azáltal, hogy elterelték erről a figyelmet.

November 5-7.

GOGOL ÉS A XX. SZÁZAD

„Az orosz irodalom és kultúra Kelet és Nyugat vonzásában” doktori program Gogol születésének 200. évfordulója alkalmából nemzetközi konferenciát rendez, amelyen nyolc ország több mint 30 irodalomtudósa vesz részt.

A konferencia fő témái, szekciói: Gogol-renezsánsz a XIX-XX. század fordulóján, A szimbolizmus Gogol-olvasatai, Gogol-örökség a XX. századi irodalomban és irodalomtudományban, Gogol és a színház, Gogol-recepció és Gogol-hatások a világirodalomban.

A konferencia programjában 7-én doktoranduszszekció is szerepel. A konferencia nyelvei: orosz, angol, magyar.

Helyszín: Múzeum krt. 4/D épület, alagsori tanácsterem.

Információ: hetenyiz@ludens.elte.hu

Október 20.

MIT ÉR A BÖLCSÉSZDIPLOMA?

A Magyar Rektori Konferencia Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Bizottságának megbízásából az ELTE BTK és az együttműködő tudományegyetemi bölcsészettudományi karok (a Szegedi Tudományegyetem, a Debreceni Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Miskolci Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karai), illetve az ELTE Karrierközpontja konferenciát szerveznek a Gólyavárban. Erre azért van szükség, hogy végre reális képet alakíthasson ki a közvélemény arról, hogy milyenek a bölcsészettudományi képzési területen diplomát szerző hallgatók elhelyezkedési esélyei, mivel ezzel kapcsolatban több, felmérésekkel alá nem támasztott vélemény forog a médiában.

A rendezvényt Dezső Tamás dékán és Ritoók Zsigmond Bolyai-díjas professzor emeritus nyitja meg, az oktatási kormányzat véleményét Manherz Károly felsőoktatási szakállamtitkár tolmácsolja. Kerekasztal-beszélgetésen a munkaadók véleményét is megtudhatjuk, valamint felmérések, munkaerőpiaci prognózisok alapján részletes szakértői elemzések is hozzájárulnak a bölcsészdiploma megfelelő értékeléséhez.

Helyszín: Múzeum krt. 4. Gólyavár. Információ: kolomanb@gmail.com
Regisztráció a kari honlapon: www.btk.elte.hu

EGYETEMKÖZI FRANCIA KÖZPONT

Christian Biet francia vendégprofesszor kurzusa november 6-7-én *Théâtre et représentation, la question du spectateur* címmel. A kurzus elsősorban a francia irodalom szakos doktori hallgatóknak szól, de szeretettel várunk minden, francia irodalom és színház iránt érdeklődő vendéget.

Információ: cief@ludens.elte.hu

November 15-17-én rendezik a *Magyar-francia szótárak és műfordítás (1989-2009)* konferenciát, melyen a gyakorlati kérdések állnak a középpontban. A konferencia elsősorban a komoly szótárszerkesztői múlttal rendelkező nyelvészeket, gyakorló műfordítókat és szerkesztőket kívánja egy asztalhoz ültetni. Az utóbbi két évtizedben megjelent kiadványok kapcsán olyan találkozót szeretnénk szervezni, ahol a szótárak szerkesztői és kiadói, a műfordítók, illetve a francia nyelvű irodalmat magyar fordításban megjelentető kiadók képviselői együtt beszélgethetnek azokról a közös kérdésekről, melyekhez helyzetüknél fogva más és más szempontból közelítenek.

Információ: cief.elte.hu

November 10.

SZLAVISZTIKAI KÖNYVBEMUTATÓ

A Szláv és Balti Filológiai Intézet 15 órától tartja soron következő szlavisztikai könyvbemutatóját. Ezen a rendezvényen az intézet oktatói által írt, az utóbbi három évben megjelent nyelvészeti és irodalmi tárgyú monográfiák, tankönyvek, valamint az itt szerkesztett tanulmánykötetek (periodikák és alkalmi kiadványok) kerülnek rövid bemutatásra.

Helyszín: Múzeum krt. 4 D, fszt. Intézeti könyvtár

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI INTÉZET

Fiatal Művészettörténészek II. Konferenciája

Ideje: 2009. november 27-28.

Helyszín: Múzeum krt. 4/A, fszt. 39. Kari Tanácsterem

Művészettörténeti PhD-konferencia

Ideje: 2009. november 25. vagy 2009. december 2.

Helyszín: Múzeum krt. 6-8., I. em. 112.

MAGYAR SZÍNHÁZ

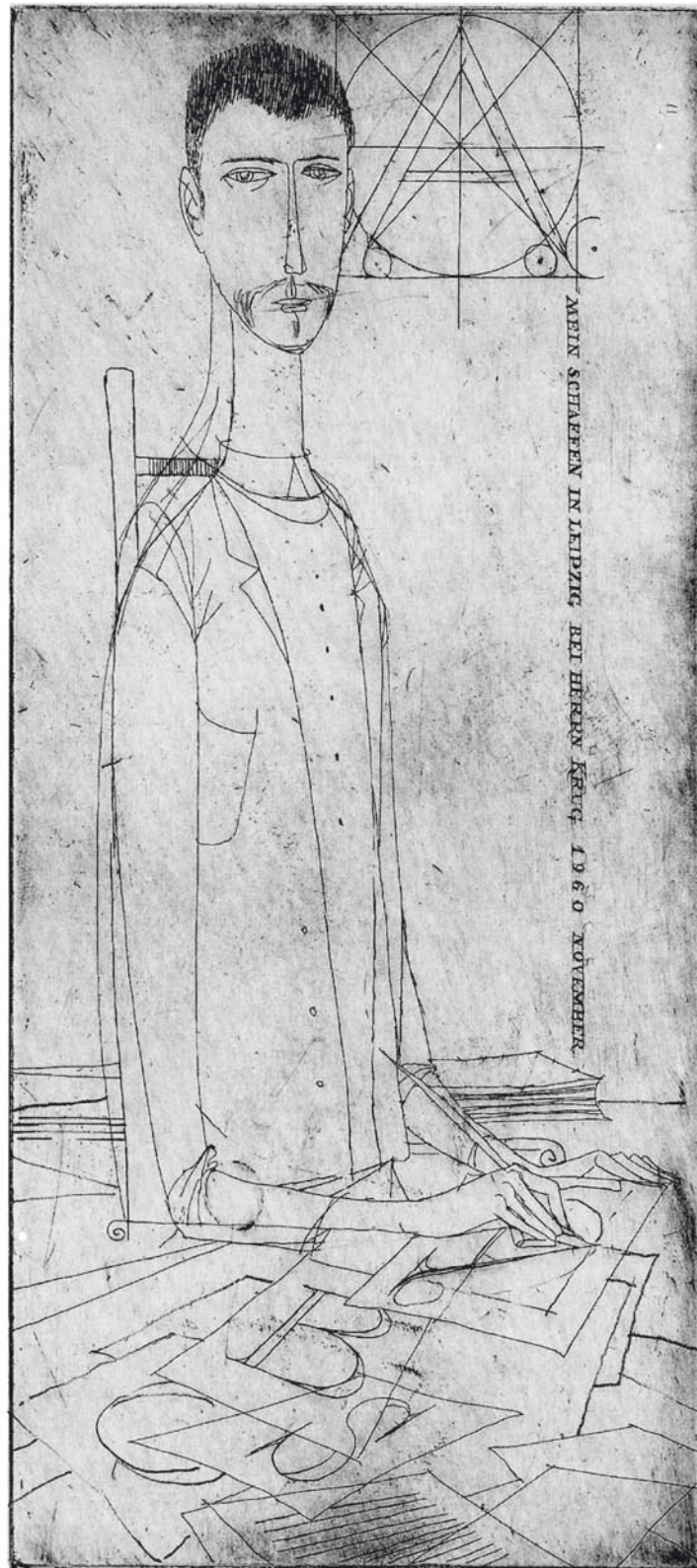
Edmond Rostand
CYRANO DE BERGERAC
romantikus játék

Cserna Antal
Gémes Antos
Rancsó Dezső
Fillár István
Szűcs Sándor
Iglódi István/Szélyes Imre,
Pavletits Béla
Szatmári Attila
Szabó Máté
Horváth Zoltán
Harcsik Róbert
Jánosi Ferenc
Tóth Éva
Auksz Éva
Dániel Vali
Rendező: Öze Áron

Bemutató:
november 6. este 7 óra

Közönségszervezés: 322-2879, 322-7877,
jegypénztár: 322-0014 · www.magyarszinhaz.hu

TREFORT-KERT
SAMSUNG
DUNA
fidelio EST
Magyar Nemzeti 1608
design: Kovács Yvette

Szerzőink

E számunkban közreműködött:

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

- **Frank Tibor** – főszerkesztő, intézetigazgató egyetemi tanár ELTE BTK Angol-Amerikai Intézet
- **Kóczán András Imre** – lapmenedzser, ELTE BTK
- **Baudentisztl Ferenc** – szerkesztőségvezető X-Meditor Kft.

MUNKATÁRSAINK:

- **Bartos Fruzsina** – a Dékáni Titkárság munkatársa, ELTE BTK
- **Horváth Teréz** – a Dékáni Titkárság munkatársa, ELTE BTK
- **Lambert Attila** – fotórovat-vezető, www.lambertfoto.hu
- **Stipich Béla** – a Dékáni Titkárság munkatársa, ELTE BTK
- **Szandtner Veronika** – pr-munkatárs, ELTE BTK

SZERZŐINK:

- **Anders Alexandra** – tudományos munkatárs ELTE BTK, Régészettudományi Intézet, Archeometriai és Régészeti Módszertani Tanszék
- **Bartosiewicz László** – tanszékvezető egyetemi tanár ELTE BTK, Régészettudományi Intézet, Archeometriai és Régészeti Módszertani Tanszék
- **Borhy László** – tanszékvezető egyetemi tanár ELTE BTK, Régészettudományi Intézet, Ókori Régészeti Tanszék
- **Borsodi Csaba** – intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi docens, dékánhelyettes ELTE BTK, Történeti Intézet, Történelem Segédtudományai Tanszék
- **Czajlik Zoltán** – tudományos főmunkatárs ELTE BTK, Régészettudományi Intézet, Archeometriai és Régészeti Módszertani Tanszék
- **Dezső Tamás** – az ELTE BTK dékánja, egyetemi docens Ókortudományi Intézet, Assziriológiai és Hebraisztikai Tanszék
- **Forgács Nóra Kinga** – egyetemi hallgató, ELTE BTK
- **Gál Erika** – OTKA ösztöndíjas, MTA Régészeti Intézet
- **Krausz Tamás** – tanszékvezető egyetemi tanár ELTE BTK, Történeti Intézet, Kelet-Európa Története Tanszék
- **Krupp József** – egyetemi tanársegéd ELTE BTK, Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék
- **Passuth Krisztina** – professor emeritus ELTE BTK, Művészettörténeti Intézet
- **Raczkó Pál** – intézetigazgató, tanszékvezető egyetemi tanár ELTE BTK, Régészettudományi Intézet, Ós- és Koratörténeti Régészeti Tanszék
- **Sey Nikolett** – PhD hallgató ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola
- **Soós Tamás** – egyetemi hallgató, ELTE BTK
- **Szöllősy Szilvia** – PhD hallgató ELTE BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola

Kass János
A betűmetsző

Fotó: Centrál Kávéház és Étterem

V. KERÜLET

- Alibi Café, Egyetem tér 4.
- Apostolok Étterem, Kígyó u. 4-6.
- Bali Café, Károly krt. 4.
- Bon Café, Károly krt. 10.
- Borssó Bistro, Királyi Pál u. 14.
- Cafe Business, Business Center, Astoria
- Cafe Intenzo, Kálvin tér 9.
- Cafe Kafka, Sas u. 9.
- California Coffee, Szent István tér 4-5.
- Calvin Bistro, Kálvin tér 49.
- Centrál Kávézó, Irányi utca 29.
- Coffee Heaven Kávézó, Ferenciek tere 10.
- Coffee Heaven Kávézó (Fashion Street) Deák Ferenc u. 23.
- Csendes Kávézó, Múzeum krt. 13.
- Dió Restaurant & Bar, Sas u. 4.
- Gerlőczy Kávéház, Gerlőczy u. 1.
- Gourmand Café, Semmelweis u. 2.
- Károlyi Étterem és Kávéház, Károlyi Mihály u. 16.
- Kárpátia Étterem, Ferenciek tere 7-8.
- Kert Kávézó, Magyar utca 18.
- La Cucian Della Mamma Étterem, Hercegprimás u. 3.
- Lido Restaurant & Terrace, Duna u. 6.
- Magyar Étterem és Söröző, Kecskeméti u. 15.
- Mokka Caffee & Restaurant, Sas u. 4.
- Monyó Café, Kálvin tér 7.
- Peccati di Gola Olasz Kávézó és Étterem, Károlyi Mihály utca 19.
- Pesti Lámpás, Károlyi Mihály u. 12.
- Repeta Sarok Kávéház, Curia u. 2.
- Ruben étterem, Magyar utca 12-14.
- Stand Bistro, Sas u. 3.
- Testa Rossa Kávézó, Váci út 81.
- Véndiák Étterem, Egyetem tér 5.

VI. KERÜLET

- Café Mediterran, Liszt Ferenc tér 10.
- Café Miró Grande, Liszt Ferenc tér 9.
- Café Vian, Liszt Ferenc tér 9.
- Costa Coffee, Andrassy út 2.
- EzAz Coffee & Pub, Bajcsy-Zsilinszky út 15/a.
- Fresco Liszt Café & Lounge, Liszt Ferenc tér 10.
- Menza Étterem és Kávézó, Liszt Ferenc tér 2.
- Passion Étterem és Kávézó, Liszt Ferenc tér 10.
- Pompei Pizzeria Liszt Ferenc tér 3.

VII. KERÜLET

- Café Mood, Síp u. 16.
- Cafe Zenit, Dohány u. 1.
- Kamara Kávézó, Dohány u. 1/b
- Katapult Kávézó, Dohány u. 1/a
- Noir et l'or Café & Lounge, Király u. 17.
- Spinoza Kávéház, Dob u. 15.

VIII. KERÜLET

- A HIK kávézója, Reviczky u. 6.
- Építész Pince Étterem, Ötpacsirta u. 2.

IX. KERÜLET

- Fotocell Kávézó, Ráday u. 17.
- IF Kávézó, Ráday u. 19.
- Pesti Vendéglő, Ráday u. 11.
- Red Café, Ráday u. 14.
- Shiraz Perzsa Étterem, Ráday u. 21.
- Tajtékos Napok Étterem és Kávézó, Ráday u. 3.
- Vörös Oroszlán Teaház, Ráday u. 9.
- Vörös Postakocsi Étterem, Ráday u. 15.

ITT OLVASHATÓ A TREFORT-KERT

XO BISTRO

Első osztályú éttermünk – az ELTE BTK reprezentatív eseményeinek patinás színhelye – az üzleti negyed szívében, az Astoriánál, a Trefort-kert területén található.

Hétköznaponként 8–11 óra között széles reggelikínálattal, déltől az *à la carte* étteleinken kívül naponta változó ebédajánlatokkal várjuk kedves vendégeinket.

Éttermünk év végi partik, céges és privát események, sajtófogadások, habilitálási és doktorálási ünnepségek, üzleti ebédek, és egyéb zártkörű rendezvények (10–100 fő) helyszínéül szolgálhat.

Az ELTE BTK oktatói és dolgozói részére biztosított VIP-kártyával igénybe vehető prémiumszolgáltatások:

- 20%-os kedvezmény az étlap áraiból,
- díjmentes helyszínhasználat zártkörű rendezvények esetén,
- asztalfoglalás esetén őrzött, díjmentes parkolási lehetőség.

Az ELTE BTK alumnusai részére biztosított ELTE alumnusi kártyával igénybe vehető prémiumszolgáltatások:

- 10%-os kedvezmény az étlap áraiból,
- díjmentes helyszínhasználat zártkörű rendezvények esetén,
- asztalfoglalás esetén őrzött, díjmentes parkolási lehetőség.

ASZTALFOGLALÁS: 06-1/411-0111. 1088 Budapest, Rákóczi út 5. ÜZLETVEZETŐ: Regős Péter

www.xobistro.hu
